

Jaarverslag 2020

Inhoud

1	Kerncijfers	3
2	Profiel van het Fonds	5
3	Voorwoord	11
4	Bestuursverslag	13
4.1	Algemene beleidsdoelstellingen	13
4.2	Toeslagenbeleid	14
4.3	Strategisch beleggingsbeleid en balansbeheer	16
4.4	Risicomanagement	26
4.5	Financieel beleid en actuariële analyse	33
4.6	Communicatiebeleid	42
4.7	Pensioenbeleid en pensioenuitvoering	43
4.8	Governance en compliance	45
4.9	Overige ontwikkelingen in 2020	48
4.10	Verwachte ontwikkelingen voor 2021	50
5	Verslag niet-uitvoerend bestuurders	52
5.1	Reactie uitvoerend bestuurders	58
6	Oordeel Verantwoordingsorgaan	59
7	Jaarrekening	65
7.1	Balans per 31 december 2020	65
7.2	Staat van baten en lasten over 2020	66
7.3	Kasstroomoverzicht over 2020	67
7.4	Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling	68
7.5	Toelichting op de balans per 31 december 2020	75
7.6	Toelichting op de staat van baten en lasten per 31 december 2020	84
7.7	Actuariële analyse	89
7.8	Risicoparagraaf	90
7.9	Gebeurtenissen na balansdatum	100
7.10	Bestemming saldo van baten en lasten	101
8	Overige gegevens	102
8.1	Statutaire bepalingen betreffende bestemming van baten en lasten	102
8.2	Actuariële verklaring	102
8.3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	105

1 Kerncijfers

		2020	2019	2018	2017	2016
Balanswaarde en dekkingsgraad (bedragen in miljoenen euro's)						
	1)					
Voorziening pensioenverplichtingen	7	25.132	22.894	19.734	19.427	20.213
Reserves	7	6.484	6.623	7.323	7.820	7.241
Beleggingen	7	31.619	29.520	27.058	27.261	27.453
Marktwaaardedekningsgraad	4.5 2)	124,6%	127,7%	135,9%	139,0%	134,6%
Reële dekkingsgraad	4.5	93,0%	94,9%	97,3%	94,2%	90,1%
Reële dekkingsgraad (twaalfmaandsgemiddelde)	4.5 3)	93,3%	97,2%	96,7%	95,2%	92,5%
DNB-beleidsdekingsgraad (twaalfmaandsgemiddelde)	4.5	126,2%	134,3%	143,0%	142,2%	136,3%
Vereist eigen vermogen dekkingsgraad	4.5	113,5%	110,9%	110,7%	111,4%	109,9%
Baten en lasten (in miljoenen euro)						
Premiebijdragen	7	8	8	8	9	9
Beleggingsresultaten	7	2.631	2.964	276	228	2.629
Pensioenuitkeringen	7	527	492	456	430	396
Resultaat	7	-139	-700	-497	579	784
Rendement op Beleggingen (%)						
Totale portefeuille	4.3	9,0	11,1	1,1	1,0	10,5
Benchmark	4.3	9,6	14,8	2,2	-0,4	8,5
Marktwaaarde-rente van de pensioenverplichtingen	4.3	-0,1	0,5	1,3	1,4	1,1
DNB-rente van de pensioenverplichtingen	4.3	0,1	0,7	1,4	1,5	1,3
Aantal deelnemers einde boekjaar						
Deelnemers	2	566	586	645	711	798
Gewezen deelnemers	2	44.463	45.749	47.414	48.853	50.198
Totaal pensioengerechtigden, waarvan:	2	23.188	22.431	21.674	20.836	19.972
<i>Ouderdomspensioen</i>	2	17.609	16.968	16.351	15.578	14.810
<i>Nabestaanden- en wezenpensioen</i>	2	5.579	5.463	5.323	5.258	5.162
Totaal aantal deelnemers	2	68.217	68.766	69.733	70.400	70.968
Kostenratio's						
Pensioenbeheerkosten (x € 1.000.000)	4.5	12,4	13,9	9,8	9,3	9,2
Pensioenbeheerkosten (€ per totaal aantal deelnemers)	4.5	181	203	141	132	129
Pensioenbeheerkosten (€ per deelnemer actief + pens.ger.)	4.5	520	606	440	432	442
Vermogensbeheerkosten (x € 1.000.000)	4.5	79,6	85,9	85,0	97,9	77,8
Vermogensbeheerkosten (in % van belegd vermogen)	4.5	0,26	0,29	0,34	0,36	0,28
Transactiekosten (in % van belegd vermogen)	4.5	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02

- 1) Verwijzing naar paragraaf van het jaarverslag waarin het kerngetal genoemd / toegelicht wordt.
- 2) De marktwaardedekkingsgraad wordt door het Fonds gebruikt voor besturingsdoeleinden. Deze wordt op vergelijkbare grondslagen berekend als de DNB-(beleid)dekkingsgraad, maar dan met gebruikmaking van de rentetermijnstructuur zoals die op de balansdatum uit de markt kan worden afgeleid (zonder rentemiddeling en UFR)
- 3) Binnen de wettelijke kaders wordt de reële dekkingsgraad door het Fonds gebruikt voor het bepalen van de toeslag, in de vorm van een twaalfmaands gemiddelde waarbij de voorziening pensioenverplichtingen (plus herverzekeringsdeel technische voorzieningen) wordt verhoogd met op inflatieverwachtingen gebaseerde toeslagen. Deze reële dekkingsgraad is niet gelijk aan de reële dekkingsgraad die op DNB-grondslagen wordt vastgelegd.

2 Profiel van het Fonds

Stichting Pensioenfonds ING (het Fonds) is een ondernemingspensioenfonds, opgericht per 1 januari 1995 en statutair gevestigd in Amsterdam. Het Fonds voert pensioenregelingen uit die gelden voor huidige en voormalige werknemers van ING Bank en NN Group. Het Fonds administreert de tot 2014 opgebouwde pensioenaanspraken, betaalt pensioenen uit en belegt en beheert het fondsvermogen. Het Fonds behoort tot de grotere pensioenfonds in Nederland.

Sinds 1 januari 2014 is Pensioenfonds ING een gesloten fonds. Dat betekent dat er geen pensioenpremies meer in het Fonds worden gestort en pensioenen alleen nog worden beheerd en uitgekeerd. Werknemers van ING Bank en NN Group bouwen sindsdien pensioen op bij ING CDC Pensioenfonds of NN CDC Pensioenfonds in een nieuwe pensioenregeling. In 2014 is het Fonds bovendien financieel onafhankelijk geworden van de werkgevers ING Bank en NN Group. Door de financiële onafhankelijkheid staan werkgevers ING Bank en NN Group niet meer garant, mocht het Fonds financieel in moeilijke tijden komen. Omgekeerd hebben de werkgevers geen recht meer op eventuele overschotten uit het Fonds. De werkgevers betalen een jaarlijks aflopend vaste bijdrage ten behoeve van de uitvoeringskosten van het Fonds.

Missie

De missie van het Fonds is het op een hoogwaardige wijze invulling geven aan de pensioenovereenkomsten die ING Bank en NN Group bij het Fonds hebben ondergebracht voor hun (voormalige) werknemers die vallen onder het Fonds. Het Fonds streeft daarbij naar een zo waardevast mogelijk pensioen en een zo optimaal mogelijk pensioenbewustzijn van zijn deelnemers.

Visie

Wij houden de komende jaren zicht op de externe ontwikkelingen en houden zo goed mogelijk grip op de daaruit voortvloeiende kansen en bedreigingen. Wij zijn voorbereid op de keuzes die de werkgevers en de wetgever maken, zodat wij een slagvaardig en toekomstbestendig pensioenfonds zijn en blijven. Daarbij staat voorop dat wij de pensioenen waardevast willen houden en met al onze deelnemers¹ op begrijpelijke wijze willen communiceren. In de visie van het Fonds staan alle deelnemersgroepen centraal, waarbij het Fonds oog heeft voor:

- Solide en duurzaam beheer als basis voor betrouwbaarheid;
- Kwalitatief hoogwaardige dienstverlening;
- Stimulering van het pensioenbewustzijn en het managen van verwachtingen.

Kernwaarden en identiteit

Wij stellen het belang van de deelnemers centraal, onder meer met een dienstenpakket dat aansluit bij hun wensen en behoeften. Wij werken op professionele wijze met oog voor de menselijke maat. Wij zijn daarbij innovatief in het belang van de deelnemers, met oog voor de uitvoerbaarheid. Wij willen bekend staan als een aantrekkelijke en uitdagende werkgever en als voorbeeld voor andere pensioenfonds. Het gesloten karakter vormt daarin geen belemmering.

De kernwaarden die het Fonds daarbij hanteert zijn:

- Professioneel: betrouwbaar, transparant en integer
- Zelfstandig: eigen gezicht en stijl

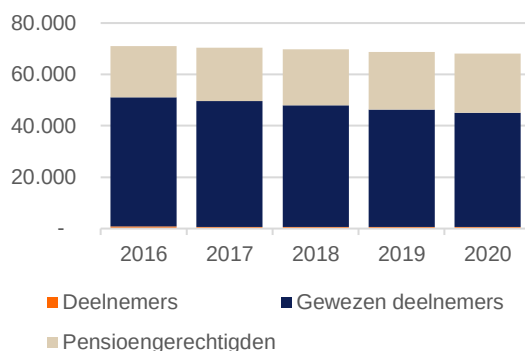
¹ Onder de verzamelnaam 'deelnemers' worden verstaan de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden van het Fonds. Daar waar één of meerdere van deze drie groepen aangeduid dienen te worden, zullen deze in dit verslag expliciet worden vermeld.

- Mensgericht: begrijpelijk, betrokken, persoonlijk, bereikbaar en warm
- Verantwoordelijk: de belanghebbende staat centraal en wij handelen met zorg voor verschillende belangen en oog voor mens en milieu

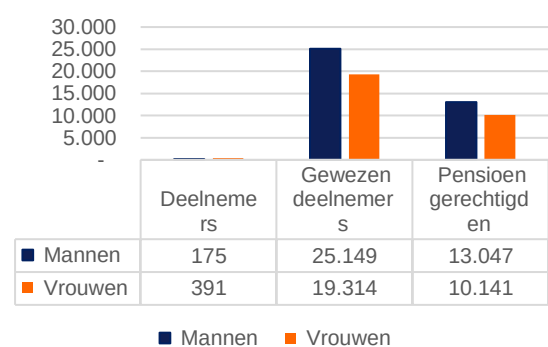
Opbouw deelnemersbestand

In het kader van het project 'Wij werken aan uw pensioen' hebben wij ook gekeken naar de opbouw van ons deelnemersbestand en hoe wij daarover rapporteren. Dat heeft ertoe geleid dat vanaf boekjaar 2020 het bestand 'Deelnemers' alleen nog uit deelnemers bestaat die een premie vrije doorbouw kennen. Tot en met boekjaar 2019 waren hierin ook nog de deelnemers met een dienstverband bij ING Bank of NN Group opgenomen, die dat actueel nog hebben en die dat bij aanvang in 2014 ook al hadden. Deze groep deelnemers kent geen opbouw meer in het Fonds vanaf 2014, maar heeft zolang het dienstverband voortduurt wel recht op indexatie gekoppeld aan de loonindex. Bij nadere beschouwing leek het juist deze groep als gewezen deelnemers op te nemen in plaats van als deelnemer; er vindt tenslotte geen pensioenopbouw meer plaats. Daarom is vanaf het boekjaar 2020 deze groep onderdeel van de groep gewezen deelnemers. Voor een betere vergelijking zijn de gegevens van de voorgaande jaren hierop aangepast. Het totaal aantal (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden van het Fonds is in 2020 met 549 gedaald van 68.766 naar 68.217 (2019: afname van 967). Door het gesloten karakter van het Fonds is er sinds 2014 geen instroom meer van nieuwe deelnemers.

Figuur 1 – Opbouw deelnemersbestand

Figuur 2 – Man/vrouw verdeling

Tabel 1 – Man/vrouw-verdeling deelnemersbestand

	2020				2019	
	Mannen	Vrouwen	Totaal	In%	Totaal	In %
Deelnemers	175	391	566	0,8%	586	18,5%
Gewezen deelnemers	25.149	19.314	44.463	65,2%	45.749	48,9%
Pensioen gerechtigden	13.047	10.141	23.188	34,0%	22.431	32,6%
Totaal	38.371	29.846	68.217	100%	68.766	100%

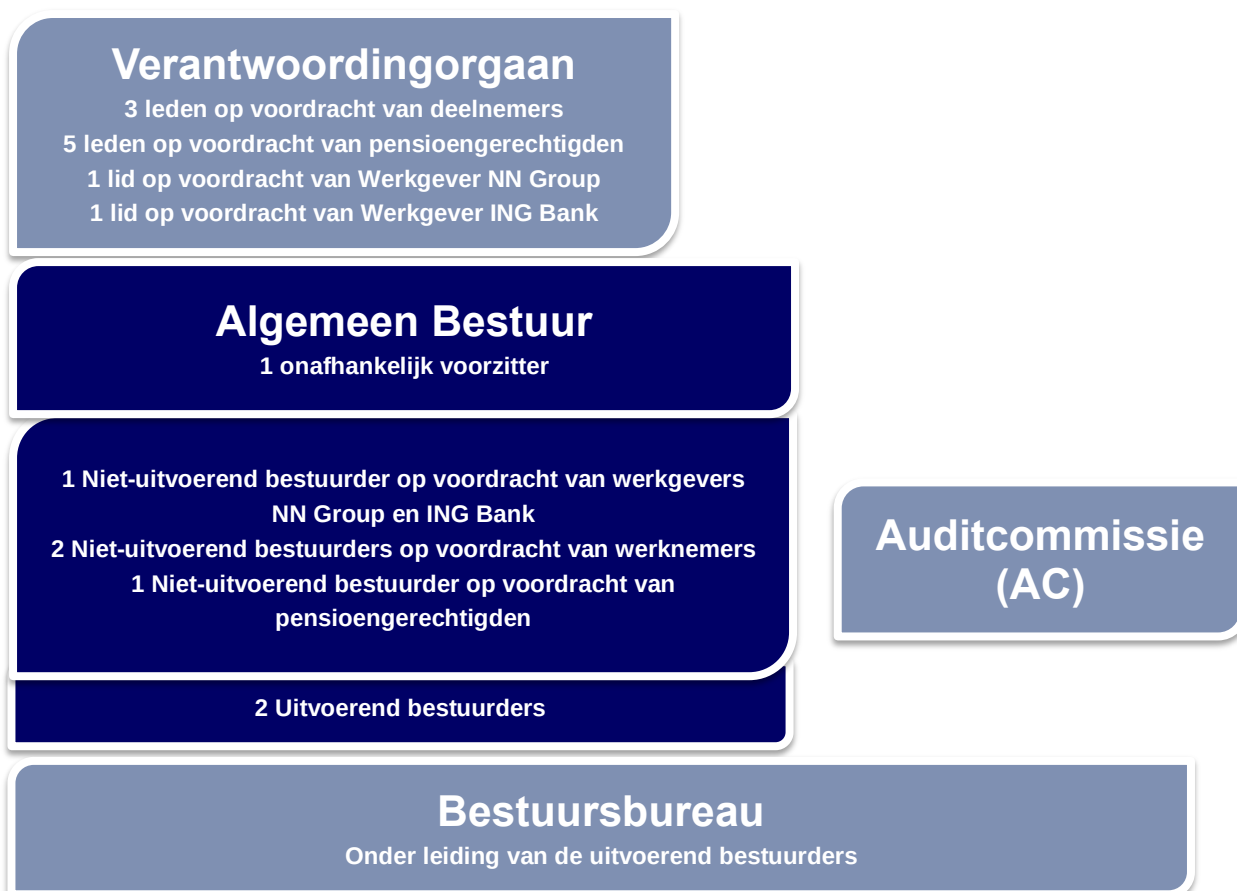
Tabel 2 – Pensioengerechtigden naar type aanspraak

	2020				2019	
	Mannen	Vrouwen	Totaal	In%	Totaal	In %
Ouderdomspensioen	12.247	5.362	17.609	76,0%	16.968	75,7%
Partnerpensioen	635	4.613	5.248	22,6%	5.144	22,9%
Wezenpensioen	165	166	331	1,4%	319	1,4%
Totaal	13.047	10.141	23.188	100%	22.431	100%

Organisatie

Het Fonds werkt met een omgekeerd gemengd bestuursmodel. In het Algemeen Bestuur (hierna: Bestuur) hebben zowel uitvoerend bestuurders als niet-uitvoerend bestuurders zitting, onder leiding van een onafhankelijk voorzitter. De niet-uitvoerend bestuurders vervullen daarin vooral een toezichhoudende rol op de uitvoering van het beleid. De twee uitvoerend bestuurders dragen zorg voor de dagelijkse aansturing en de voorbereiding en uitvoering van het beleid. Het Bestuur als geheel draagt kort gezegd zorg voor de beleidsbepaling. De voorzitter ziet toe op het goed en onafhankelijk laten functioneren van het intern toezicht en het goed functioneren van het gehele Bestuur. Het Bestuur legt over het gevoerde beleid verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (VO).

Figuur 3 – Organisatiestructuur

Samenstelling Bestuur

De samenstelling van het Bestuur is in 2020 als volgt:

Bestuurders	Functie	Benoemd op voordracht van	Benoemings-Periode (termijn)	Leeftijd
Dhr. drs. J.W.M. van der Knaap	Voorzitter	Onafhankelijk	Jan 2017 – Jan 2021 (1)	60
Mw. mr. drs. V. Doekhie	Niet-uitvoerend Bestuurder	Werknemers	Aug 2018 – Aug 2022 (1)	35
Dhr. drs. P. van Meel AAG	Uitvoerend Bestuurder	Onafhankelijk	n.v.t.	50
Dhr. drs. A.A. Steenberg RA	Niet-uitvoerend Bestuurder	Werkgevers	Jan 2018 – Jan 2022(2)	68
Dhr. ir W.M. Kastelijn	Niet-uitvoerend Bestuurder	Gepensioneerden	Dec 2018 – Dec 2022 (2)	72
Mw. drs. A. Tromp	Niet-uitvoerend Bestuurder	Werknemers	Sept 2020- Sept 2024 (1)	50
Dhr. drs. W.H. van Iersel RBA	Uitvoerend bestuurder	Onafhankelijk	n.v.t.	58

Per september van dit boekjaar heeft het Fonds, op voordracht van het VO, mevrouw A. Tromp benoemd als niet-uitvoerend bestuurder namens de werknemers. Daarnaast heeft het Bestuur de heer Van der Knaap per januari 2021 herbenoemd als onafhankelijk voorzitter.

Verantwoordingsorgaan

Het Bestuur legt verantwoording af aan het VO over het beleid en de wijze waarop dit is uitgevoerd. Het VO heeft daarnaast een aantal wettelijk verankerde adviesrechten. Het gaat hierbij onder meer om het beloningsbeleid, het communicatiebeleid, de inrichting van het intern toezicht en liquidatie, fusie of splitsing van het Fonds.

Het VO heeft regulier overleg met het Bestuur. Daarnaast overleggen de niet-uitvoerend bestuurders en het VO over de wijze waarop de niet-uitvoerend bestuurders toezicht houden op de uitvoering van het beleid.

De samenstelling van het VO is als volgt:

Leden Verantwoordingsorgaan	Functie	Benoemd op voordracht van	Leeftijd
Dhr. R.W.M. van Alphen	Lid	Pensioengerechtigden NN Group	61
Dhr. P. Barneveld	Lid	Pensioengerechtigden ING Bank	71
Mw. J. Drost MSc.	Lid	Werknemers ING Bank	42
Mw. drs. M.J. Freriksen	Lid	Werkgever NN Group	51
Mw. A. van Oss	Vicevoorzitter (tot okt 2020)	Pensioengerechtigden ING Bank	62
Mw. R.J.C. Schellekens	Lid	Werknemers NN Group	35

Leden Verantwoordingsorgaan	Functie	Benoemd op voordracht van	Leeftijd
Mw. ir. F.J. Schep	Vicevoorzitter (vanaf okt 2020)	Werknemers ING Bank	40
Dhr. drs. K.R.P.F. Schuijt	Secretaris	Pensioengerechtigden ING Bank	73
Dhr. W.J. Steenhoven	Voorzitter (vanaf okt 2020)	Werkgever ING Bank	59
Dhr. J.A. Zuidema	Voorzitter (tot okt 2020)	Pensioengerechtigden NN Group	73

Sleutelfunctiehouders

Onderdeel van de implementatie van de IORP-II-richtlijn is de invulling van de sleutelfuncties. Deze is als volgt:

Sleutelfunctie	Houderschap	Vervullerschap
Actuarieel	Actuaris Bestuursbureau	Mercer (reguliere certificering) AZL (uitvoerend)
Risicobeheer	Risicomanager Bestuursbureau	Afdeling Risk (Bestuursbureau)
Interne audit	Interne accountant Bestuursbureau	KPMG

Adviseurs

Het Bestuur heeft adviseurs benoemd op een aantal expertise-gebieden. De heer C. de Vries, mevrouw H. Kapteijn en mevrouw A. Gram zijn aan het Fonds verbonden als adviseurs en worden geraadpleegd voor specifieke vraagstukken op het gebied van risicomanagement, balansbeheer en beleggingen. De adviseurs nemen eens per kwartaal deel aan de bestuursvergadering. Als extern adviseur voor de Auditcommissie op het gebied van financial risk is mevrouw G. Wallens aan het Fonds verbonden.

Auditcommissie

De Auditcommissie is onderdeel van het intern toezicht van het Fonds. In deze commissie hebben twee niet-uitvoerend bestuurders zitting, te weten de heer Kastelijin (voorzitter) en de heer Steenberg. Samen met de externe adviseur houden zij toezicht op het risicomanagement, de uitvoering van de beleggingsprocessen en de financiële informatievoorziening.

Compliance officer en privacy officer

Het Bestuur bespreekt op kwartaalbasis de bevindingen over de naleving van de gedragscode en de controle op de naleving van de wet- en regelgeving. Het hoofd Legal & Compliance van het Bestuursbureau is benoemd als interne compliance officer en als privacy officer. Het bureau Compliance-i-Consultancy is aangesteld als externe compliance officer. Leden van het Bestuur, het VO en andere verbonden personen van het Fonds ondertekenen bij infunctietreding de gedragscode van het Fonds. Jaarlijks bevestigen zij het naleven van de gedragscode door het ondertekenen van een verklaring daartoe.

Bestuursbureau

Het Bestuursbureau ondersteunt het Bestuur bij de beleidsvoorbereiding, de uitvoering van het beleid en het toezicht op de uitbestede werkzaamheden. Bij de uitvoering gaat

het onder meer om governance en organisatie, risicomanagement, balansbeheer, actuariële zaken, pensioenreglementen, control, communicatie en externe verantwoording. De directie van het Bestuursbureau wordt gevormd door de heer Van Meel en de heer Van Iersel, tevens uitvoerend bestuurders van het Fonds.

Vermogensbeheerders

Het Fonds heeft het vermogensbeheer uitbesteed aan professionele partijen die het vermogen beheren conform het door het Fonds vastgestelde beleid. Vooraf zijn afspraken vastgelegd en vervolgens monitort het Bestuursbureau de uitvoering door de externe vermogensbeheerders. Custody (de bewaarfunctie van de beleggingen van het Fonds) en de beleggingsadministratie zijn uitbesteed aan Northern Trust.

Pensioenuitvoeringsorganisatie

Het Fonds heeft zijn pensioenadministratie uitbesteed aan pensioenuitvoeringsorganisatie AZL. Hieronder vallen werkzaamheden zoals het bijhouden van de pensioenrechten van de deelnemers en het uitkeren van pensioenen aan pensioengerechtigden. De bij de pensioenuitvoering behorende communicatie valt hier ook onder. Daarnaast verzorgt AZL de financiële administratie van het Fonds (verplichtingen en beleggingen).

Actuaris

Mercer (Nederland B.V.) is belast met de actuariële certificering en brengt verslag uit aan het Bestuur over de controle van de berekeningen van de pensioenverplichtingen, de actuariële analyse van de resultaten en de beoordeling van de financiële positie van het Fonds. Waarmerkend actuaris is mevrouw drs. J.C.M. Hofmans, AAG.

Accountant

EY (Ernst & Young) Accountants is sinds 2015 controlerend accountant van het Fonds. Op basis van de controle van de jaarrekening verstrekt de accountant een controleverklaring en rapporteert de accountant periodiek aan het Bestuur over de bevindingen aan de hand van een accountantsverslag. Certificerend accountant is de heer S.B. Spiessens RA, Ernst & Young Accountants LLP.

Extern toezicht

De Nederlandsche Bank (DNB)

DNB houdt toezicht op de stabiliteit van de financiële markten. In dat kader controleert DNB of pensioenfondsen aan de wettelijke eisen voldoen.

Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM houdt onder meer toezicht op het gedrag van pensioenfondsen en richt zich op het vertrouwen bij het brede publiek in de pensioensector. Dit toezicht betreft onder andere de kwaliteit van de informatie aan deelnemers.

Relatie tussen het Fonds en de CDC Pensioenfondsen

Een deel van de deelnemers van het Fonds heeft ook pensioenaanspraken bij ING CDC Pensioenfonds of NN CDC Pensioenfonds. Doordat de pensioenregelingen van de fondsen steeds meer van elkaar verschillen, is het vasthouden van een zogeheten één-loket-benadering voor deze groep deelnemers formeel en praktisch lastig en complex. Op administratief vlak en in de communicatie (o.a. de pensioenplanner) richting de deelnemers zijn er ook enkele fundamentele verschillen tussen de genoemde pensioenfondsen. Wel streven de fondsen en hun gezamenlijke pensioenuitvoeringsorganisatie er zo veel mogelijk naar dat bijvoorbeeld vragen over de verschillende regelingen door de klantenservice van de pensioenuitvoeringsorganisatie in één en hetzelfde contactmoment beantwoord worden.

3 Voorwoord

2020 was een bijzonder jaar. De coronacrisis heeft ertoe geleid dat ons normale leven ontwricht werd. De maatschappelijke consequenties zijn groot en betekenisvol. Helaas voor velen ook in de persoonlijke sfeer. Voor het Fonds heeft de coronacrisis grote impact gehad, zowel financieel als operationeel.

Het Fonds heeft zowel in nominale als reële termen hiervan te lijden gehad. Eind december 2020 stond de reële dekkingsgraad op ongeveer 93%. Dat was op het dieptepunt aanmerkelijk lager. Toch is er voor het Bestuur nu geen reden om verhoogd waakzaam te zijn op de financiële positie en de effecten daarvan op de risiconormen. Het Fonds is, vanwege zijn robuuste financiële positie, ook dit jaar weer in staat geweest om volledige toeslagen (indexaties) te verlenen aan zijn deelnemers.

Als gevolg van de coronacrisis zijn onze medewerkers van het Bestuursbureau een groot deel van het jaar 2020 thuis gaan werken en is een deel van de bestuursvergaderingen gehouden door middel van video-conferencing. Dit heeft ons er niet van weerhouden om voortgang te maken met belangrijke ontwikkelingen binnen het Fonds. Wij zijn onze medewerkers zeer erkentelijk voor hun bijdrage aan het Fonds, in nieuwe omstandigheden.

Een belangrijk onderwerp op de bestuurstafel in 2020 was het project 'Wij werken aan uw pensioen'. Dit project heeft als doel het toekomstbestendig maken van de pensioenadministratie. Om dit mogelijk te maken hebben de sociale partners de bestaande zes pensioenregelingen gelijkgesteld en geldt met ingang van 1 januari 2020 één pensioenreglement voor alle deelnemers. Het was een gezamenlijk en zeer intensief traject tussen het Fonds en zijn pensioenuitvoeringsorganisatie AZL. Aan het einde van het jaar heeft het Bestuur vastgesteld dat de doelstellingen van het project zijn behaald. De pensioenadministratie is toekomstbestendig. Dat maakt ons Fonds wendbaar en klaar om mee te gaan met (digitale) ontwikkelingen. Hiermee kunnen we als Fonds nu en in de toekomst blijven zorgen voor een professionele, betrouwbare en passende dienstverlening aan onze deelnemers.

Ook vanuit politiek Den Haag was er groot nieuws. Jarenlang is er gesproken over een nieuw pensioenstelsel en hoe dat er uit zou moeten zien. In 2020 is een pensioenakkoord gesloten waarvan de uitgangspunten zijn neergelegd in een hoofdlijnennotitie. Om ons zo goed mogelijk voor te bereiden op de mogelijke gevolgen van het pensioenakkoord heeft het Bestuur samen met het VO een kennis-sessie gehouden. Verder zal het onderwerp iedere bestuursvergadering aan de orde komen en is er een interne werkgroep opgericht die de ontwikkelingen op de voet volgt. In het pensioenakkoord is vastgelegd dat sociale partners (vakbonden en werkgevers) tot afspraken moeten komen over hoe de pensioenregeling er uit zal gaan zien onder het pensioenakkoord. Daarin zijn veel inhoudelijke keuzes te maken. Het Fonds zal deze partijen graag bijstaan in het maken van verantwoorde keuzes. Bij het maken van deze keuzes zal het Bestuur zich onder meer laten leiden door twee uitgangspunten, namelijk evenwichtige belangenafweging en het belang van onze deelnemers.

Per september 2020 heeft het Bestuur mevrouw Tromp mogen verwelkomen als nieuwe niet-uitvoerend bestuurder namens werknemers. Mevrouw Tromp werkt bij ING Bank en heeft een risicomanagement achtergrond. Zij beschikt over veel kennis op het gebied van balansbeheer en financieel risicomanagement en zal de portefeuille 'balansbeheer' dan ook voor haar rekening nemen. Daarnaast ben ik zelf per januari 2021 begonnen aan een tweede termijn als onafhankelijk voorzitter.

De laatste twee inhoudelijke onderwerpen waar ik in dit voorwoord aandacht aan wil besteden zijn maatschappelijk verantwoord beleggen en het adresseren van de klimaatrisico's. Het Bestuur is van mening dat deze onderwerpen beide van groot belang zijn. Het Fonds heeft in 2020 belangrijke stappen gezet in de verduurzaming van de portefeuille en ook in het denken over de wijze van adresseren van de klimaatrisico's. Verderop in dit jaarverslag kunt u daar meer over lezen.

Het Bestuur heeft uiteraard niet alleen oog voor de financiële resultaten en het beheer van de pensioenaanspraken en -rechten van de deelnemer. Ook de medewerkers van het Bestuursbureau, hebben de volle aandacht. Zij zorgen voor de dagelijkse uitvoering van de werkzaamheden die zo essentieel zijn voor het reilen en zeilen van het Fonds. Ik wil bij deze ook alle medewerkers heel hartelijk danken voor hun inzet en het goede werk in het afgelopen jaar.

Ten slotte ook dit jaar weer een groot woord van dank aan de leden van het VO. Het VO houdt het Bestuur door hun betrokken houding en inhoudelijke interesse extra scherp. De leden van het VO zijn zeer betrokken, inhoudelijk zeer geïnteresseerd, en zelfkritisch.

Namens het Bestuur,

Hans van der Knaap
Onafhankelijk voorzitter

4 Bestuursverslag

Het Bestuur brengt in dit hoofdstuk verslag uit en legt verantwoording af over het gevoerde beleid in 2020. Daarbij wordt achtereenvolgens ingegaan op meerdere specifieke beleidsterreinen.

4.1 Algemene beleidsdoelstellingen

De aandachtsgebieden voor 2020 lagen op het terrein van:

- Toekomstbestendigheid; afronden en inbedden van het project 'Wij werken aan uw pensioen' en het centraal stellen van marktstandaarden;
- Passende dienstverlening; richting deelnemer en intern in control;
- Kostenstrategie; helderheid en sturing op het gebied van kosten;
- Reëel kader.

Toekomstbestendigheid

Nadat in 2019 hard gewerkt is aan het uitwerken van het omvangrijke project 'Wij werken aan uw pensioen' heeft in 2020 de implementatie en afronding van het project plaatsgevonden. Hierdoor heeft het Fonds een vereenvoudiging gerealiseerd van de pensioenadministratie. Om dit mogelijk te maken, hebben sociale partners de bestaande pensioenregelingen op een beperkt aantal punten gelijkgesteld, zodat per 1 januari 2020 één pensioenreglement geldt voor iedereen, genaamd Pensioenreglement Pensioenfonds ING 2020.

Passende dienstverlening

Het Bestuur wil graag goed zicht houden op de door ons aan deelnemers geboden dienstverlening en de mate waarin dit past bij hun behoeften en verwachtingen. Op basis van een eerdere verkenning gaan wij ons dienstenpakket aan deelnemers aanpassen. Hiermee kunnen we onze deelnemer nog beter ondersteunen wanneer hij/zij belangrijke beslissingen met gevolgen voor het pensioen moet maken.

Een tweede aspect is de mate waarin het Fonds de doelstellingen bereikt en de wijze waarop de processen uitgevoerd worden met voldoende oog voor de risico's die daarbij gelopen mogen worden. Het Bestuursbureau heeft ook in 2020 hard gewerkt aan het aantoonbaar in control zijn en dit heeft geresulteerd in het afgeven van een intern in control statement (ICS) door de uitvoerend bestuurders aan de niet-uitvoerend bestuurders. Hierbij is met name aandacht besteed aan nadere specificatie per uitbestedingspartner ten aanzien van het uitbestedingsrisico en verbetering van het proces omtrent vastlegging en oplossen van bevindingen.

Kostenstrategie

Het Fonds heeft per 2020 een vernieuwde kostenstrategie geëffectueerd. Deze strategie heeft als doel om zorg te dragen voor helderheid en om sturing te geven op het gebied van kosten die gemaakt worden door het Fonds voor een adequate uitvoering van de missie en visie. De uitvoerend bestuurders hebben de strategie op drie onderdelen geformuleerd:

- Alle werkzaamheden die het Fonds uitvoert, doet zij in belang van de deelnemer. De gemaakte kosten voor het uitvoeren van deze werkzaamheden worden gedaan met het geld dat bestemd is voor de deelnemer. Het is daarom belangrijk dat iedereen binnen het Fonds zich hiervan bewust is.
- Het basis uitgangspunt voor de uitvoering van de werkzaamheden is het zoveel mogelijk volgen van de marktstandaard. Motivatie hiervoor is dat dit ten goede komt

- aan de toekomstbestendigheid en flexibiliteit van het Fonds bij mogelijke toekomstige ontwikkelingen op pensioengebied.
- Het Fonds wil oog hebben voor de kosten waarbij er een aantoonbare afweging moet zijn tussen kosten versus kwaliteit. Voor de dienstverlening moet een faire prijs afgesproken worden.

Door het effectueren van de nieuwe strategie probeert het Fonds de kosten te verlagen.

Reëel kader

Het Fonds heeft een reële dekkingsgraad die zich al jaren boven de 90% beweegt. De vraag is opportuun hoe wij een reële dekkingsgraad van 100% kunnen behalen. Daarnaast is het ons streven om ten minste 80% van de toeslagmaatstaf door te geven aan de deelnemers.

Omdat het Fonds nog niet de reële dekkingsgraad heeft bereikt van 100% met de gewenste buffers, dient de komende jaren nog rendement te worden behaald. Om dit te realiseren is een uitgebreide studie uitgevoerd naar hoe dit binnen een economische cyclus te bereiken is (ALM-studie). De kaders met betrekking tot de afdekking van risico's voor wat betreft rente, inflatie en valuta zijn bepaald. Ook is bepaald wat de verdeling van de assetmix is naar matching- en returnportefeuille. De nadere invulling binnen deze activa vindt plaats conform het Balansbeheerplan 2020-2022.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Het Fonds heeft in 2017 een uitgebreid onderzoek gedaan naar de thema's die de deelnemers relevant vinden op het gebied van MVB. Deze thema's betreffen mensenrechten, klimaat, anti-corruptie, gezondheid en arbeidsrechten. Tot voor kort werd aan deze thema's met name aandacht gegeven enerzijds door middel van uitsluiting van landen en bedrijven en anderzijds het aanspreken van bedrijven op hun gedrag.

In 2020 is het beleid inzake maatschappelijk verantwoord beleggen aangepast na gezamenlijke sessies met het VO. Dit heeft onder andere geleid tot een reductie van CO2 in de aandelenportefeuilles, aanscherping van de uitsluitingenlijst en het onderzoeken van de effecten van klimaatscenario's.

4.2 Toeslagenbeleid

Elk jaar beslist het Bestuur of het mogelijk is om de pensioenen te verhogen (toeslagverlening of indexatie). De mate van verhoging (wel, geen of een gedeeltelijke toeslag) is grotendeels afhankelijk van de dekkingsgraad. Het Fonds moet volgens de pensioenwetgeving toekomstbestendig kunnen indexeren. Deze wettelijke voorwaarden gaan uit van de DNB-beleidsdekkingsgraad. Binnen de wettelijke kaders hanteert het Fonds daarna een toeslagstaffel als leidraad bij zijn besluiten over voorwaardelijke toeslagverlening (tabel 3).

Tabel 3 – Toeslagstaffel 2020

Twaalfmaandsgemiddelde reële dekkingsgraad	Mate van toekenning toeslag (besluiten 2020)
Lager dan 80%	Geen toeslagverlening
80%-91%	Pro rata toeslag, oplopend van 0% naar 100% van de maatstaf
91%-101%	100% van de maatstaf, plus inhalen van gemiste toeslagen na 1 januari 2014 (inhaal voor zover middelen aanwezig boven 91%)
Hoger dan 101%	100% van de maatstaf, plus inhalen van gemiste toeslagen na 1 januari 2014 en/of extra netto uitkeringen

* Sinds 1-1-2014 is 100% van de toeslagmaatstaf verleend.

Sinds 1 januari 2015 is toeslagverlening volledig afhankelijk van de financiële positie van het Fonds. De voorwaardelijke toeslagverlening van deelnemers is gerelateerd aan de prijsstijging (inflatie) of de cao-loonsverhoging van ING Bank of NN Group. De toeslagverlening op basis van de prijsstijging kent een maximum van 3% per jaar.

De financiële positie van het Fonds stond in 2020 aanvankelijk onder grote druk door de scherpe daling van de aandelenmarkt, als gevolg van de uitbraak van het coronavirus. Ook daalde de rente sterk. Als gevolg van de grote onzekerheid over de duur en diepgang van de financiële crisis besloot het Bestuur om alle besluiten over toeslagverlening uit te stellen tot december, om zo de besluiten voor alle groepen tegelijkertijd te kunnen nemen. Gelukkig veerden de financiële markten weer op uit het dal, al bleef de rente onverminderd laag. De financiële positie van het Fonds herstelde grotendeels. Daardoor bleek het eind 2020 mogelijk alsnog de volledige toeslagen te kunnen verlenen, als volgt:

- Een toeslag van 3,0% voor deelnemers die de cao-loonstijging van ING Bank volgen;
- Een toeslag van 3,0% voor deelnemers die de cao-loonstijging van NN Group volgen;
- Een toeslag van 1,12% voor deelnemers die de prijsstijging volgen (afgeleide prijsindex).

Deze toeslagen zijn verleend per 1 januari 2021. De toeslagen op basis van de cao-loonstijgingen van NN Group respectievelijk ING Bank zijn hierbij met terugwerkende kracht vanaf 1 juli 2020 en 1 september 2020 toegekend.

De ambitie van het Fonds is om gemiddeld ten minste 80% van de toeslagmaatstaf toe te kennen aan de deelnemers. Vanaf de financiële onafhankelijkheid is het Fonds in staat geweest 100% van toeslagmaatstaf toe te kennen. De cumulatief toegekende toeslagen van 1 januari 2015 tot en met 1 januari 2021 zijn:

Toeslagmaatstaf	Afgeleide prijsindex	Cao NN Group	Cao ING Bank
Cumulatief toegekend	7,42%	10,00%	11,45%
Percentage van de maatstaf (indexatieresultaat)	100%	100%	100%

Het Fonds kent, als het gaat om de toeslagverlening, vijf verschillende groepen deelnemers. In onderstaande tabel zijn de aantallen per groep weergegeven. Met ingang van 2020 geeft het Fonds de deelnemers met een actief dienstverband bij ING Bank of NN Group niet langer als deelnemer weer, maar als gewezen deelnemer. Deze andere weergave doet niet af aan het recht voor deze groepen op aanvulling van eventuele onvolledige toeslagen uit de bestemmingsreserve.

In onderstaande opstelling blijkt dat het totaal aantal (gewezen) deelnemers met recht op een eventuele aanvulling gelijk is aan het aantal dat tot en met het vorige jaarverslag als 'deelnemers' werd geassocieerd: eind 2019 kende het Fonds, volgens de oude definitie, nog 12.727 deelnemers. Per eind 2020 zijn dat er volgens de nieuwe definitie nog maar 566, maar het aantal deelnemers dat eventueel recht heeft op aanvulling uit de bestemmingsreserve, bedraagt nog altijd 11.913.

Type toeslagverlening	Stand 31-12-2020	Stand 31-12-2019
Loonindex ING, met recht op aanvulling uit bestemmingsreserve	8.628	9.135
Loonindex NN, met recht op aanvulling uit bestemmingsreserve	3.285	3.592
<i>Subtotaal (gewezen) deelnemers met recht op aanvulling uit bestemmingsreserve</i>	<i>11.913</i>	<i>12.727</i>
Loonindex ING, zonder recht op aanvulling uit bestemmingsreserve	12.462	12.582
Loonindex NN, zonder recht op aanvulling uit bestemmingsreserve	166	108
Prijsindex (CPI, afgeleid)	43.676	43.349
Totaal	68.217	68.766

4.3 Strategisch beleggingsbeleid en balansbeheer

Algemene uitgangspunten

Het beleggingsbeleid is gericht op het, gegeven de nominale kaders, behalen van de reële ambitie van het Fonds: een verwacht indexatieresultaat van ten minste 80% over een horizon van 15 jaar. Dit gebeurt op prudente wijze, waarbij wordt voldaan aan de beleggingsbeginselen (investment beliefs) van het Fonds, waaronder voorzichtigheid, kwaliteit en risicodiversificatie.

Bij het vaststellen van het strategische beleggingsbeleid houdt het Fonds rekening met:

- De specifieke karakteristieken van de pensioenverplichtingen van het Fonds;
- Het gesloten karakter van het Fonds;
- De risicohouding van het Fonds;
- De uitkomsten van diverse economische scenario's (waaronder renteontwikkeling en inflatie) en de bestendigheid van de financiële positie in deze scenario's;
- De balansrisico's;
- De uitgangspunten van het Fonds op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen.

Economische verwachtingen: lage rente, inflatie en rendementen

Zowel bij de vaststelling als bij de monitoring van het beleggingsbeleid hanteert het Fonds een economisch hoofdsce­na­rio met diverse aan­names over financiële variabelen, zoals ontwikkeling van rentestan­den, inflatie en rendementsverwachtingen. Het Bestuur

heeft de economische verwachtingen voor het beleggingsbeleid van 2020-2022 getoetst. De lange termijn evenwichtswaarden zijn verlaagd en de komende jaren is het pad hiernaar toe vlak. Pas in de loop van 2026 bewegen rente, inflatie en rendementen zich in het gehanteerde hoofdsценario weer geleidelijk naar hogere lange-termijnwaarden. Het uitgangspunt dat rente, inflatie en ook economische groei nog geruime tijd laag blijven, is herbevestigd. Daarmee zijn ook de rendementsverwachtingen voor bijvoorbeeld aandelen en vastgoed laag.

ALM-studie in 2019: reëel sturen door een hogere returnportefeuille en een verdere vermindering rente- en inflatierisico

In 2019 heeft het Fonds een uitgebreide ALM-studie uitgevoerd om te onderzoeken welk beleggings- en afdekkingsbeleid het beste past bij de reële ambitie. De indexatie-ambitie van minimaal 80% over een horizon van 15 jaar is herbevestigd.

De studie richtte zich als eerste op het onderzoeken bij welk niveau van de dekkingsgraad het Fonds de indexatie-ambitie zo goed mogelijk kan waarmaken met een zo laag mogelijk nominaal risico. Het tweede onderdeel van de studie richtte zich op dat niveau op een termijn van zeven jaar kan worden bereikt. De variaties in het beleggings- en afdekkingsbeleid zijn onderzocht op de gevoeligheid voor stress-scenario's waaronder een 15 jaar lang lage rente en een looninflatie die 15 jaar lang 1,5% hoger is. Op grond van deze analyses heeft het Bestuur besloten om enerzijds (rente)risico's verder te reduceren en anderzijds, met het oog op benodigd rendement, meer risico te nemen met zakelijke waarden:

- Het renteafdekkingsbeleid is gewijzigd van afdekking van het renterisico van de nominale verplichtingen naar die van de reële verplichtingen. Het niveau van afdekking wordt verhoogd naar 80% van de reële verplichtingen met een ondergrens van 90% nominaal;
- Het strategisch gewicht van de returnportefeuille wordt verhoogd van 25% naar 30%.

Het Balansbeheerplan 2020-2022 is op 1 juli 2020 in werking gesteld. Na het uitbreken van de coronapandemie in het eerste kwartaal met een sterk negatieve reactie van de financiële markten, gingen de financiële markten in het tweede kwartaal uit de crisisstand. Het openbare leven was nog niet teruggekeerd naar normaal en zou, zoals later zou blijken, nog lange tijd belemmerd blijven. Echter, mede dankzij de maatregelen van centrale banken konden financiële markten weer hun rol vervullen. Daarnaast voorkwam de massale overheidssteun aan bedrijven en huishoudens een nog grotere economische terugval.

Balansrisico's

In het beleggings- en risicobeleid staan de drie voor het Fonds belangrijkste balansrisico's centraal:

- Renterisico
- Inflatierisico
- Marktrisico van de returnportefeuille

Voor elk van deze risico's is op strategisch niveau beleid geformuleerd om de risico's te beheersen. Voor het marktrisico geldt echter dat dit risico in algemene zin bewust wordt aangegaan om het benodigde rendement te genereren. Alleen onnodige marktrisico's worden vermeden.

Het renterisico wordt gereduceerd met behulp van obligaties, leningen, Nederlandse woninghypotheken en renteswaps in de matchingportefeuille. Hierdoor loopt de omvang van de beleggingen zoveel mogelijk synchroon met de omvang van de verplichtingen. De kans op verlaging van de pensioenen (kortten) wordt hierdoor verkleind.

Het strategische afdeckingsbeleid is met het inwerkingtreden van het Balansbeheerplan 2020-2022 in de tweede helft van 2020 gewijzigd van het afdekken van het renterisico van de nominale verplichtingen naar die van de reële verplichtingen. De strategische afdekking bedroeg 68,0%. De feitelijke renteafdekking is in de tweede helft geleidelijk verhoogd. Eind 2020 was de renteafdekking 67,0%. Ten opzichte van de nominale pensioenverplichtingen was deze 102,3%. Bij de samenstelling van de renteafdekking houdt het Fonds ook rekening met de in het balansbeleid opgenomen bescherming tegen toekomstige inflatie.

Het Fonds reduceert het inflatierisico door de inzet van inflatie gerelateerde obligaties en inflatieswaps. Dit moet ertoe leiden dat het Fonds beter bestand is tegen onverwachte inflatieschokken, waardoor de kans op toeslagverlening bij hogere inflatie gewaarborgd blijft. Ook de renteafdekking en de returnportefeuille moeten hieraan bijdragen. De afdekking van het inflatierisico is onderdeel van de matchingportefeuille. Het streefniveau van de afdekking is in 2020 ongewijzigd 35%. De inflatie-afdekking was eind 2020 35,6%

Het marktrisico van de returnportefeuille omvat vooral het aandelenrisico. Het aangaan van dit risico is nodig om rendement te genereren. Onnodige marktrisico's worden beheerst door middel van diversificatie naar regio's en beleggingsstijlen en door de criteria die gesteld worden aan de externe vermogensbeheerders die het Fonds heeft aangesteld. Andere financiële risico's, zoals het kredietrisico en het uitbestedingsrisico, komen aan de orde in paragraaf 4.4 (Risicomanagement).

Beleggingsportefeuille

Het strategisch beleggingsbeleid wordt vertaald in een normportefeuille, zoals weergegeven in tabel 4 onderverdeeld naar de matching-, treasury- en de returnportefeuille. De normportefeuille geeft het percentage weer waarmee de verschillende beleggingscategorieën in de totale portefeuille worden opgenomen. De bandbreedtes geven de grenzen weer waarbinnen de belangen in de diverse beleggingscategorieën zich mogen bewegen. In de kolom 2020 is de portefeuillevverdeling weergegeven.

Tabel 4 – Effectieve stand en normportefeuille per 31 december 2020

	2020	norm ,	bandbreedte normportefeuille		2019
			Min	Max	
MATCHINGPORTEFEUILLE (%)	72,4	70,5	66,0	76,0	73,2
TREASURY	1,4	2,0	-	4,0	0,8
RETURNPORTEFEUILLE % (incl. valuta)	26,2	27,5	22,5	32,5	26,0
Vastrentend	3,6	4,0	1,0	7,0	5,3
Aandelen	14,5	14,5	11,5	17,5	12,3
Vastgoed	6,5	8,0	6,0	10,0	6,7
Alternatieve beleggingen	1,4	1,0	0,0	2,5	1,7
TOTAAL BELEGGINGEN	100	100			100

,) Norm portefeuille per juli 2020

De matchingportefeuille heeft als doel om in de pas te lopen met de waardeontwikkeling van de verplichtingen. Deze portefeuille bestaat hoofdzakelijk uit Europese en Amerikaanse obligaties (nominale en inflatie (staats)obligaties), rentederivaten, Nederlandse woninghypotheken en Euro investment-grade bedrijfsobligaties. In het Balansbeheerplan zijn bedrijfsobligaties gesplitst in investment-grade en high-yield: de

investment-grade bedrijfsobligaties vallen vanaf juli 2020 onder de matchingportefeuille en de high-yield bedrijfsobligaties onder de returnportefeuille. De returnportefeuille heeft primair als doel het behalen van het benodigde rendement voor een toeslagresultaat van ten minste 80% over een periode van 15 jaar. De returnportefeuille bestaat uit aandelen, vastgoed en alternatieve beleggingen en specifiek aan de returnportefeuille verbonden vastrentende waarden (bedrijfsobligaties en obligaties opkomende markten).

Het Bestuur heeft voor 2020 een normportefeuille vastgesteld van 27,5% returnportefeuille en 70,5% matchingportefeuille.

Het normgewicht voor treasury is met het in werking stellen van het Balansbeheerplan per juli verlaagd van 4% naar 2%. Afhankelijk van het in 2020 gestarte onderzoek naar collateral management zal in 2021 het normgewicht nader worden vastgesteld. Het normgewicht treasury is afhankelijk van de uitkomsten van een gekozen stress-scenario in combinatie met beschikbare financieringsoplossingen. In dit scenario dient de liquiditeitspositie van het Fonds bestand te zijn tegen een meerdaagse schok op de financiële markten. Gedurende 2020 is de omvang van de liquiditeitspositie binnen de gestelde grenzen van de benodigde buffer gebleven.

Financiële markten

Het jaar 2020 werd wereldwijd overheerst door de coronacrisis. Ruim 100 miljoen besmettingen en meer dan twee miljoen doden karakteriseren de eerste pandemie sinds de Spaanse griep in 1918. De overheidsmaatregelen om de coronapandemie in te dammen legden het openbare leven in veel landen plat. De financiële markten reageerden vanaf medio februari sterk negatief op deze ongekende situatie. Echter, dankzij het forse ingrijpen van centrale banken en de aankondiging van stimuleringsmaatregelen door overheden, zetten de beurzen een herstel in. Ook de kredietmarkten herstelden zich wat tot uiting kwam in een forse daling van de creditspreads. De rentes bleven tot in het vierde kwartaal laag. Als gevolg van de stimuleringsmaatregelen, de snelle indamming van de pandemie in Azië en de aanpassing van bedrijven en huishoudens aan de langer durende situatie vertraagde de economische terugval in het tweede kwartaal. In de zomer zette zelfs een voorzichtig economisch herstel in. De ongunstige effecten van heropleving van het aantal besmettingen en de maatregelen om dit tegen te gaan werden in het vierde kwartaal op de financiële markten overstemd door het optimisme over de ontwikkeling van vaccins. De verkiezing van Biden tot president verhoogde de hoop op voortzetting van een ruim stimuleringsbeleid door de Amerikaanse overheid. De EU zette ook een forse stap met het aannemen van een nieuwe meerjarenbegroting voor 2021-2027 (MFF, Multiannual Financial Framework) voor een bedrag van € 1.075 miljard. Daarnaast is een apart fonds ter hoogte van € 750 miljard ingesteld. Dit NextGeneration EU fonds heeft als doel het versterken van herstel en veerkracht van de EU. Voor het eerst gaat de EU voor de financiering zelf rechtstreeks bedragen lenen op de kapitaalmarkt. Hiermee wordt de EU een belangrijke emittent op de markt voor staatsobligaties.

Als gevolg van de coronacrisis kromp de wereldeconomie met 3,75%. Dit is aanzienlijk meer dan de krimp van 2% in 2009 als gevolg van de kredietcrisis. De economische krimp was in het tweede kwartaal het hoogst. Deze varieerde van -14% voor de eurozone tot -9% voor de VS en Nederland. In het vierde kwartaal was het bbp in de VS nog 2,5% lager dan het jaar ervoor, voor de eurozone was dit 5% en voor Nederland bijna 3%. China had als eerste getroffen land strikte lockdown- maatregelen genomen. Hierbij was de krimp in het tweede kwartaal nog 6,8%, maar in het vierde kwartaal lag het bbp al weer 6,5% hoger dan het jaar ervoor.

De aandacht voor de geopolitieke spanningen leken als gevolg van de urgentie van de coronacrisis wat naar de achtergrond te zijn verdwijnen. Belangrijk gegeven is de rivaliteit tussen de VS en de People's Republic of China. De VS hebben China als strategisch

adversary aangeduid. In dat kader nam de Amerikaanse regering verdergaande maatregelen tegen Chinese bedrijven. Deze rivaliteit zal onder Biden niet afnemen. De nieuwe Amerikaanse regering zal in deze strijd om economische en politieke invloed in de wereld wel weer meer samenwerken en medewerking verwachten van de andere Westerse landen.

Uiteindelijk werd de Brexit heel mager bezegeld met een handelsakkoord met de EU (douane-unie), zonder afspraken over het dienstenverkeer. Of een grotere bereidheid tot internationale samenwerking voldoende zal worden omgezet in actie voor bestrijding van de coronacrisis en de klimaatcrisis zal moeten blijken.

De verstoring van de financiële markten in februari stelde de centrale banken, met de Fed voorop voor een grote uitdaging. Nadat de beurzen en rentes van medio februari tot begin maart beiden daalden, ontstond in maart een liquiditeits-squeeze. De Fed greep hierop fors in met oude en nieuwe middelen. Naast het opkopen van staatsobligaties werden ook bedrijfsobligaties opgekocht. De 10-jaars rente daalde in de VS van 2% in januari tot 0,5% begin maart. Na een korte zigzagbeweging in maart bleef de Amerikaanse 10-jaars rente tot augustus laag.

Gedurende 2020 waren de deflatoire krachten het sterkst. De vraaguitval was groter dan de verstoring van de productie. Tekenend voor de economische terugval en was de negatieve olieprijs medio april. De daling van de producentenprijzen liep op tot -5% in de VS. De Europese consumentenprijzen daalden met -0,3% jaar-op-jaar in het vierde kwartaal.

Vanaf het vierde kwartaal nam de vrees voor deflatie wat af. De Amerikaanse rente zette een geleidelijke stijging in. De eurozone volgde deze stijging vooralsnog niet. Met de verruiming van het Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP) in december 2020 komt het ECB opkoopprogramma op € 1.850 miljard. Dit loopt tot tenminste maart 2023. Vanwege de coronacrisis heeft de ECB zijn strategische heroverweging van het monetaire beleid uitgesteld tot 2021. Prijsstabiliteit is in het huidige beleid gedefinieerd als een inflatie van onder maar dichtbij de 2%.

Verwacht wordt een bijstelling van het ECB-beleid in overeenstemming met die van de Fed. De Amerikaanse centrale bank heeft de doelstelling geherdefinieerd in termen van een gemiddelde inflatie. Naarmate de inflatie in het verleden langer achter is gebleven bij de doelstelling zal het monetaire beleid minder snel worden verkrapt bij een oplopende inflatie. Hier komt voor de VS de tweede doelstelling bij: maximale werkgelegenheid. De enige doelstelling van de ECB is prijsstabiliteit.

De beurzen daalden tot 23 maart fors om vervolgens binnen ongekend korte tijd te herstellen. De Amerikaanse beurs steeg per saldo met 16,3%, de aandelen opkomende markten met gemiddeld 15,8%, terwijl de Eurostoxx met 5,1% daalde. Zonder meer leidend waren de aandelen van tech- en platformbedrijven. De hiervoor representatieve index, Nasdaq 100, steeg met maar liefst 47,6%.

De coronacrisis had een zeer uiteenlopend effect op de opkomende markten. Waar China en enkele andere Zuidoost-Aziatische landen de coronacrisis snel onder controle kregen, werden andere landen medisch en sociaal zwaar getroffen. Qua aantallen getroffen personen springen Brazilië en Mexico er negatief uit. Qua economische impact werd India zwaar getroffen. Ondanks deze grote verschillen qua coronacrisis en economisch impact herstelden de beurzen van de opkomende markten fors.

Samenvattend karakteriseerde 2020 zich door een groot schrikeffect als gevolg van de coronacrisis. De steunmaatregelen door overheden en centrale banken voorkwamen een nog diepere terugval. Ondanks dat de coronacrisis langer aanhoudt gaf het uitzicht op vaccinatie dat zich eind 2020 aandiende tezamen met de overheidsmaatregelen

voldoende steun aan een scherp herstel op de financiële markten. In het vierde kwartaal zijn de kapitaalmarktrentes licht herstelt van de forse dalingen van eerder in het jaar.

Portefeuillerendement in 2020

Het totale rendement van het Fonds was 9,1% in 2020 (2019: 11,1%). Het rendement op de returnportefeuille was met 3,0% lager dan afgelopen jaar. Het rendement op de matchingportefeuille was met 11,5% hoger dan 2019.

Tabel 5 – Beleggingsresultaten naar beleggingscategorieën

Rendement (%)	2020		2019	
	Gerealiseerd	Benchmark	Gerealiseerd	Benchmark
MATCHINGPORTEFEUILLE	11,5	12,7	10,2	15,2
Nominaal	14,3	12,0	14,4	15,2
Inflatie portefeuille	7,0		5,0	
TREASURY	-0,7	-0,6	0,3	-0,6
RETURNPORTEFEUILLE *)	3,0	2,0	16,4	15,5
Credits, Emerging market debt	-0,4	-0,7	12,7	11,5
Aandelen	0,9	0,8	25,8	24,1
Vastgoed	0,7	-3,3	10,7	7,8
Alternatieve beleggingen	8,7	8,7	13,6	31,5
TOTAAL RENDEMENT	9,1	9,7	11,1	14,8

*) inclusief valutaresultaat

Matchingportefeuille

Het rendement op de totale matchingportefeuille was 11,5%. Het rendement op het nominale deel 14,3%. Het rendement op hypotheek was 4,2%. Dit is aanzienlijk lager vanwege de geringere duratie. Het rendement op Euro investment-grade bedrijfsobligaties was ook lager: 1,6%. Hiervan is de duratie ook aanzienlijk lager dan die van de staatsobligaties in de matchingportefeuille. Het rendement op het inflatiedeel van de matchingportefeuille kwam uit op 7%.

Treasuryportefeuille

De treasuryportefeuille liet een negatief rendement zien van -0,7% voor 2020, ten opzichte van -0,6% voor de benchmark. Deze portefeuille heeft geen formele rendementsdoelstelling, maar heeft het doel om het Fonds in staat te stellen aan zijn korte-termijn verplichtingen te kunnen voldoen.

De beleggingen binnen de portefeuille zijn primair belegd in geldmarktfondsen, ultra short duration fondsen en kortlopende staatsobligaties van Nederland, Duitsland en Frankrijk. Deze spreiding zorgt voor een veilige en liquide portefeuille met enig potentieel op positief rendement.

Het gemiddelde rendement op de geldmarktfondsen was negatief (-1%). Dit is veroorzaakt door de lage rentes en met name doordat de USD geldmarktfondsen geraakt werden door een depreciërende US dollar. Door de zeer korte duratie en hoge liquiditeitsverplichtingen is het zeer moeilijk een goed rendement te generen voor Geldmarktfondsen. Het Fonds gebruikt USD geldmarktfondsen om overtollige dollars

tijdelijk te stallen totdat zij worden opgevraagd worden ten behoeve van de returnportefeuille. De flexibiliteit en veiligheid van deze beleggingen is de reden dat in deze fondsen belegd wordt.

De beleggingen in kortlopende Nederlandse, Duitse en Franse staatsobligaties lieten een rendement zien van 0,22%. Het positieve rendement is het gevolg van de gedaalde rente gedurende het jaar.

Returnportefeuille

Op de returnportefeuille (inclusief valuta-afdekking) behaalde het Fonds 3,0% rendement (2019: 16,4%), 1,0% boven de benchmark. Met alle beleggingscategorieën binnen de returnportefeuille behaalde het Fonds voor het gehele jaar een positief rendement: de categorie Credits en Emerging market debt gezamenlijk 3%, aandelen 0,9% en vastgoed 0,7%.

De beleggingen in vastrentende waarden binnen de returnportefeuille betreffen staatsobligaties van opkomende landen en bedrijfsobligaties. Het rendement op staatsobligaties van opkomende landen was -2,9%, een outperformance van 1,9%. Vanaf juli 2020 bestaan de bedrijfsobligaties binnen de returnportefeuille alleen uit high-yield bedrijfsobligaties. Het rendement op bedrijfsobligaties kwam voor het gehele jaar uit op 4% een underperformance van 0,8%.

De beleggingen in aandelen binnen de returnportefeuille betreffen aandelen in zowel ontwikkelde als opkomende landen. Het rendement op aandelen lag 0,1% boven de benchmark. De beheerder van de low-volatility portefeuille in de opkomende-landen presteerde sterk met een rendement dat 9,3% boven de benchmark lag. De beheerder van de zogeheten low-volatility portefeuille ontwikkelde markten bleef 4,3% achter bij de benchmark.

Het totale rendement op de categorie vastgoed in 2020 was 0,7% (2019: 10,7), 4% boven de benchmark die 3,3% negatief rendeerd. De benchmark van de categorie vastgoed bestaat volledig uit niet-beursgenoteerd vastgoed (MSCI Global Quarterly Property Fund Index).

De beleggingscategorie alternatieve beleggingen bestaat alleen nog uit private equity. Deze portefeuille liet in 2020 een rendement van 8,7% zien. Het benchmarkrendement is gelijkgesteld aan het portefeuillerendement aangezien geen nieuwe private equity-beleggingen meer worden aangegaan.

Valutabeleid

Het valutarisico in de matchingportefeuille wordt volledig afgedekt. Met het inwerking stellen van het Balansbeheerplan 2020-2022 is de strategische valuta-afdekking van de returnportefeuille in de tweede helft van 2020 geleidelijk verlaagd van 50% naar 25%. Van de zes grootste buitenlandse valuta's in de returnportefeuille wordt strategisch 25% afgedekt. Van deze valuta's is de US dollar veruit de belangrijkste. De gehanteerde valuta-afdekking van voornamelijk de US dollar ten opzichte van de euro was de belangrijkste reden voor de positieve bijdrage van 0,13% aan het totale rendement over 2020.

In het eerste kwartaal is de afdekking van het Britse pond teruggebracht naar de normafdekking. In 2019 was het Britse pond volledig afgedekt ter mitigatie van het Brexit-risico.

Meerjarenontwikkeling rendement

Om het behaalde (beleggings)resultaat beter te kunnen duiden, legt het Fonds de relatie met de meerjarenontwikkeling van de dekkingsgraad.

Tabel 6 – Meerjarenontwikkeling

Indicator	2020	2019	2018	2017
Beleggingsrendement	9,0%	11,1%	1,1%	1,0%
Groei marktwaardedekkingsgraad	-3,1%	-8,1%	-3,1%	4,4%
Groei reële dekkingsgraad	-1,9%	-2,4%	3,1%	4,1%
Renteontwikkeling	0,5 → -0,1%	1,3 → 0,5%	1,4 → 1,3%	1,1 → 1,4%
Inflatieontwikkeling	1,5 → 1,4%	1,7 → 1,5%	1,9 → 1,7%	1,9 → 1,9%
Verleende loonindexatie Bank	3,0%	3,0%	1,7%	1,3%
Verleende loonindexatie Verzekeraar	3,0%	3,0%	1,5%	1,3%
Verleende prijsindexatie	1,12%	1,73%	1,34%	0,36%

Het beleggingsrendement van het Fonds hangt mede af van de ontwikkeling van de rente. Bij een daling van de rente is het rendement van de matchingportefeuille relatief hoog als gevolg van de hoge renteafdekking. Omdat een daling van de rente daarnaast leidt tot een relatief sterkere toename van de waarde van de verplichtingen van het Fonds, is het effect op de marktwaardedekkingsgraad per saldo negatief (en andersom bij rentestijgingen). De marktwaardedekkingsgraad beweegt dus mee met de ontwikkeling van de rente, al wordt de doorwerking gematigd door de hoge renteafdekking. De marktwaardedekkingsgraad kan daarnaast door andere oorzaken veranderen, bijvoorbeeld door het rendement op de returnportefeuille. De ontwikkeling van de inflatie heeft een grote invloed op de ontwikkeling van de reële dekkingsgraad. Het Fonds vermindert zijn gevoeligheid hiervoor enigszins door de inflatie-afdekking.

De rente is gemiddeld over het jaar 2020 gedaald van 0,5% naar -0,1%. Dit leidde tot een positief rendement op de matchingportefeuille van 11,5%. Met de returnportefeuille werd een positief rendement behaald van 3,0%.

In 2020 is de inflatieverwachting gedaald van gemiddeld 1,5% naar 1,4%. Deze ontwikkeling veroorzaakte een afname van de reële verplichtingen. De rentedaling maakte dit echter ongedaan, waardoor de reële dekkingsgraad per saldo daalde met 1,9%.

De rentedaling was ook de belangrijkste reden voor de daling van de marktwaardedekkingsgraad met 3,1% (van 127,7% naar 124,6%).

Ondanks de genoemde daling heeft het Bestuur op basis van de dekkingsgraden volledige toeslag kunnen verlenen. In tabel 6 zijn de toeslagen vermeld die in het kalenderjaar zijn toegekend.

Vermogensbeheerkosten in relatie tot rendement

Tabel 7 toont een overzicht van de vermogensbeheerkosten (exclusief transactiekosten) per hoofdcategorie in relatie tot het gemiddeld belegd vermogen en rendement.

Tabel 7 – Verhouding rendement en kosten vermogensbeheer

2020	gemidd. belegd vermogen (BV)	bruto rendement *)	kosten **)	netto rendement	verhouding kosten/bruto rendement
	(x € 1 mln)	% van BV	% van BV	% van BV	%
Matchingportefeuille	22.648	11,55%	-0,06%	11,49%	0,50%
Vastrentend	21.954	10,15%	-0,06%	10,09%	0,57%
Derivaten	406	95,19%	-0,02%	95,17%	0,02%
Treasury	289	-0,54%	-0,12%	-0,66%	23,00%
Returnportefeuille	7.692	3,85%	-0,81%	3,04%	20,94%
Credits, Emerging market debt	1.564	-0,14%	-0,26%	-0,41%	183,52%
Aandelen	3.637	1,02%	-0,12%	0,89%	12,16%
Vastgoed	2.008	2,03%	-1,33%	0,69%	65,81%
Private Equity	456	14,45%	-5,79%	8,66%	40,07%
Overige beleggingen	28		NA		
Totaal portefeuille	30.340	9,38%	-0,26%	9,11%	2,81%
2019	29.235	11,41%	-0,29%	11,11%	2,58%

*) netto rendement + kosten

**) exclusief
transactiekosten

Bovenstaand overzicht is bij benadering bepaald. Uitgaande van de netto rendementen en de in paragraaf 4.5 gepresenteerde vermogensbeheerkosten, is het bruto rendement herleid. Op basis hiervan is ook per beleggingscategorie een indicatie te geven van de verhouding tussen de vermogensbeheerkosten (exclusief transactiekosten) en het rendement. De kosten als totaal van het bruto-rendement zijn gestegen van 2,58% in 2019 naar 2,81% in 2020. Wel blijft duidelijk dat met de categorieën private equity en vastgoed weliswaar een goed rendement werd gemaakt in 2020, maar ook dat deze relatief duur zijn. Dit past bij het rendement/risicoprofiel van deze categorieën en is daarom geen aanleiding om aanpassingen in de portefeuille door te voeren. Wel heeft het Fonds al een paar jaar geleden besloten geen nieuwe investeringen in private equity te doen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

In 2020 heeft het Bestuur het MVB-beleid verder vormgegeven². In het beleid staan de ambities, strategie en doelstellingen beschreven voor de komende jaren. Daarnaast toont het beleid hoe het Fonds is ingericht rondom maatschappelijk verantwoordelijk beleggen. De komende jaren zullen duurzaamheidsthema's verder worden toegepast op de beleggingen. In 2020 lag de nadruk op de thema's 'Klimaat & Milieu' en 'Gezondheid'.

Strategie en ambitie

Uitgangspunt voor de verdere verduurzaming van de portefeuille zijn de uitkomsten van het deelnemersonderzoek 2017, waarin de deelnemers aangaven in het bijzonder waarden te hechten aan de thema's mensenrechten, milieu en klimaat, arbeidsomstandigheden, anti-corruptie en gezondheid. Gegeven de versnelling in het verduurzamen van de economie in samenhang met de relatieve grote onzekerheid omtrent verschillende thema's ziet het Bestuur de verduurzaming van de portefeuille als een expeditie. Het Bestuur meet onder andere de voortgang af aan de in de Nederlandse pensioenmarkt bekende benchmarks zoals UN PRI en VBDO. Met de inspanningen in

² www.pensioenfondsing.nl/over-pensioenfonds-ing/beleggingsbeleid

het afgelopen jaar en in de komende jaren streeft het Bestuur om een goede middenmoter te zijn tussen vergelijkbare fondsen (benchmark) over 2022.

Klimaat

Het Fonds heeft in 2020 bijzondere aandacht besteed aan het thema 'Klimaat & Milieu'. Concreet zijn de volgende stappen genomen:

- Klimaatrisico analyse: in 2020 zijn door Ortec drie klimaatscenario's doorerekend over een 20-jaars horizon. Hierbij is rekening gehouden met transitie- en fysieke klimaatrisico's. De uitkomsten van de verschillende scenario's zijn meegenomen in de eigenrisicobeoordeling van het Fonds. De uitkomsten van de klimaatscenario's hebben het Fonds meer inzicht gegeven in de ontwikkeling van de financiële positie en de resultaten van het Fonds.
- CO2-reductie: het Fonds heeft de eerste stappen gezet binnen de aandelenportefeuilles om de CO2 intensiteit te verlagen. Dit heeft geresulteerd in een daling van de CO2-intensiteit van de portefeuille met meer dan 50%.
- Uitsluitingenbeleid aangescherpt: het uitsluitingenbeleid is aangescherpt met uitsluitingen van bedrijven die meer dan 10% omzet halen uit kolencentrales of mijnbouw en bedrijven die meer dan 5% omzet halen uit oliezanen of arctische gebieden.

Gezondheid

Naast het thema "milieu en klimaat" stond dit jaar ook de (volks)gezondheid op de voorgrond door de coronacrisis die de wereld in zijn greep heeft. In 2020 heeft het Fonds samen met een omvangrijke groep investeerders uit binnen- en buitenland de farmaceutische industrie opgeroepen, via een investor statement, om samen te werken bij de bestrijding van het coronavirus.

Resultaten actief aandeelhouderschap

Het Fonds verschaft kapitaal aan duizenden bedrijven wereldwijd en stelt zich daarbij op als actief aandeelhouder. Het beleid rondom actief aandeelhouderschap is uitgewerkt in het stembeleid en engagementbeleid. Het engagementbeleid richt zich op het voeren van een dialoog met bedrijven om een financiële materiële impact te hebben op de bedrijfsvoering.

Monitoring externe vermogensbeheerders

Het Fonds besteedt het vermogensbeheer uit aan derde partijen. Het Fonds acht het daarom ook van belang dat vermogensbeheerders rekenschap geven aan de duurzaamheidsthema's van het Fonds. In 2020 heeft het Fonds de monitoring van de externe vermogensbeheerders inzake maatschappelijk verantwoord beleggen verder ontwikkeld. De vragenlijst is verder aangescherpt net als het beoordelingskader van externe vermogensbeheerders. Daarnaast zijn er per beleggingsmandaat ESG rapportages opgesteld. Dit alles zorgt ervoor dat de externe vermogensbeheerders beter beoordeeld kunnen worden op hun duurzaamheidsinspanningen waarbij de dialoog kan worden aangegaan voor verdere verduurzaming van de beleggingsmandaten.

IMVB

In 2020 heeft het Fonds het beleid, uitbesteding, monitoren van de uitbesteding en de rapportage en de transparantie verder aangescherpt. Alle contracten met vermogensbeheerders zijn aangepast inzake de uitbestedingsvereisten, waarbij expliciet is aangegeven dat de beleggingsmandaten onder het IMVB-convenant vallen. Daarnaast wordt de dialoog aangegaan met bedrijven waarbij op basis van de screening negatieve effecten naar voren komen. Bedrijven kunnen worden uitgesloten als de dialoog niet tot het gewenste resultaat leidt.

Communicatie

In 2020 is het Fonds meer gaan communiceren over MVB. Op de website is het MVB-beleid te vinden en de resultaten die zijn geboekt over het afgelopen jaar. Ook zijn alle uitgebrachte stemmen terug te vinden, kunt u lezen over de voortgang inzake de gesprekken die het Fonds voert met bedrijven en kunt u vinden waarin het Fonds belegt³.

4.4 Risicomanagement

Organisatie en proces

De in paragraaf 4.1 beschreven algemene beleidsdoelstellingen vormen het uitgangspunt van het risicomanagement van het Fonds. Het risicomanagement richt zich enerzijds op deze financieel-strategische risico's die zich voor kunnen doen bij de nakoming van de pensioenverplichtingen. Anderzijds ziet het risicomanagement van het Fonds toe op tactische en operationele risico's die samenhangen met de (grotendeels) uitbestede werkzaamheden op het gebied van vermogensbeheer, beleggingsadministratie en pensioenadministratie.

Om de risico's bij de strategische en operationele doelstellingen van het Fonds te onderkennen en te beheersen doorloopt het Fonds de volgende stappen:

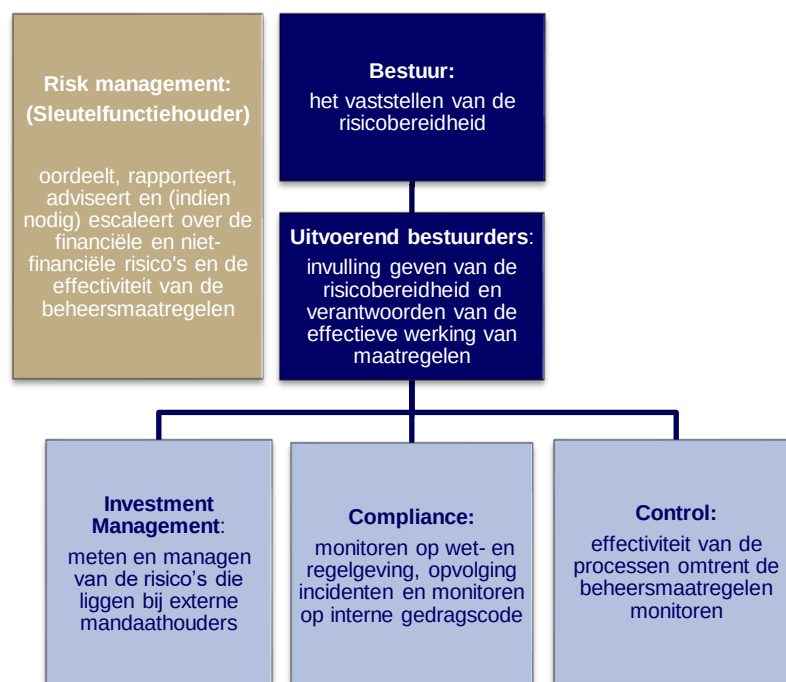
1. Vaststellen van de risico's en bijbehorende bereidheid;
2. Meten en managen van risico's;
3. Inrichten van de interne beheersingsorganisatie;
4. Verantwoorden van de effectieve werking van maatregelen;
5. Zo nodig bijstellen van beheersmaatregelen.

Figuur 4 geeft de organisatiestructuur weer van het risicomanagement en de verantwoordelijkheden conform de stappen die hiervoor genoemd zijn. Het bijstellen van de beheersmaatregelen is een integraal, proactief en continu proces.

---

³ www.pensioenfondsing.nl/over-pensioenfonds-ing/beleggingsbeleid

Figuur 4 – Risk governance

Risicohouding en risicobereidheid

Zowel de risicohouding als de risicobereidheid zijn belangrijke uitgangspunten van het Fonds. Van belang is op te merken dat 'risicohouding' vanwege de wettelijke definitie zich beperkt tot beleggingsrisico, terwijl 'risicobereidheid' een breder kader heeft. Dit is bijvoorbeeld ook gericht op risico's met betrekking tot de pensioenadministratie en compliance.

Risicohouding

Het begrip 'financiële risicohouding' heeft in 2015 een wettelijke basis gekregen. De wet omschrijft de risicohouding als de mate waarin een pensioenfonds *bereid is* (beleggings-)risico's te lopen om de doelstellingen van het pensioenfonds te realiseren en de mate waarin het pensioenfonds beleggingsrisico's *kan* lopen gegeven de kenmerken van het pensioenfonds. De risicohouding van een pensioenfonds komt vervolgens tot uitdrukking via twee normen. Ten eerste in de ondergrenzen van het pensioenresultaat en ten tweede in de maximale hoogte van het vereist eigen vermogen (VEV). Beide begrippen worden hieronder toegelicht, gevolgd door de wijze waarop het Fonds de risicohouding heeft ingebed in zijn eigen doelstellingen en bedrijfsvoering.

De mate waarin het Fonds erin slaagt om de koopkracht op peil te houden komt tot uiting in het pensioenresultaat. Als het pensioenresultaat 100% bedraagt, loopt de toeslagverlening op de pensioenuitkeringen precies gelijk op met de (wettelijk gedefinieerde) inflatie. Als het pensioenresultaat hoger uitkomt dan 100%, neemt de koopkracht zelfs toe. De pensioenen stijgen in dat geval harder dan het inflatiepercentage waarmee de prijzen stijgen. In 2014 heeft het Fonds in overleg met sociale partners, de andere stakeholders en het VO, als norm gesteld dat een pensioenresultaat van 95% behaald moet worden. Deze norm geldt voor de gehele looptijd waarover het pensioenresultaat berekend moet worden (60 jaar). Jaarlijks komt die tot uiting in de zogeheten haalbaarheidstoets.

De tweede norm voor de risicohouding is de maximale hoogte van het VEV. Als het Fonds risicovoller gaat beleggen, neemt het VEV toe en vice versa. Het Fonds heeft in

juni 2015 bepaald dat het VEV maximaal 16,5% mag bedragen. Zowel de eerste als de tweede norm voor de risicohouding zijn herbevestigd in 2019. Daarmee wil het Fonds dat het bij de inrichting van het beleggingsrisico het totale risico begrenst tot maximaal dit niveau. Per eind 2020 was het VEV met 13,5% lager dan het maximaal afgesproken niveau.

In aanvulling op deze wettelijke normen van de risicohouding en mede gebaseerd op de uitkomsten van een risicobereidheidonderzoek uit 2019 hanteert het Fonds eigen risiconormen. Deze dienen als kader voor het bepalen van het beleggings- en toeslagenbeleid:

- De kans op een marktwaardedekkingsgraad lager dan 109% binnen een jaar is kleiner dan 1% (nominale risiconorm);
- De kans dat de indexatie-ambitie van ten minste 80% niet wordt behaald over een periode van 15 jaar is minder dan 30% (reële risiconorm).

Bij gunstige financiële omstandigheden lukt het (naar verwachting) om aan beide normen te voldoen. Verder heeft het Fonds besloten dat indien niet aan beide normen kan worden voldaan de voorkeur wordt gegeven aan de indexatie-ambitie van minimaal 80% boven de nominale zekerheid. In de jaarlijkse ALM-studie wordt beoordeeld in hoeverre het Fonds kan verwachten dat aan deze eigen normen wordt voldaan.

Risicobereidheid

In het laatste kwartaal van 2019 zijn de risicobereidheid en -houding geactualiseerd (voorheen risk appetite) zoals door het Bestuur uitgesproken in de toekomstvisie. Op de primaire beleidsgebieden, zoals pensioenbeheer, risk, compliance en balansbeheer is de ambitie geconcretiseerd en is de risicotolerantie uitgewerkt in een risiconorm waartegen de risico exposure wordt afgezet. Deze concretisering is onderdeel van het proces om tot een ICS te komen. De risicobereidheid komt verder tot uiting bij de risico's die onder de kop 'Risicobeeld 2020' verderop in deze paragraaf worden beschreven.

Metten en managen van risico's

Het risk management framework (RMF) van het Fonds beschrijft het beleid voor alle geïdentificeerde risico's. Binnen de kaders van het RMF stelt het Fonds jaarlijks het balansbeheerplan op dat met name de strategische risicobeheersmaatregelen omvat. Op basis van periodieke verantwoording over de effectiviteit van de werking van beheersmaatregelen vinden eventuele bijstellingen plaats binnen balansbeheer. Het Bestuur toetst het RMF jaarlijks en zorgt ervoor dat het beleid actueel is en blijft.

Het Fonds gebruikt verschillende risicoanalyses, waaronder gevoeligheidsanalyses om inzicht te krijgen in de mogelijke afwijkingen van de belangrijkste financiële parameters om de haalbaarheid van de doelstellingen te kunnen managen. Als voorbeeld geldt tabel 8. Deze tabel geeft inzicht in de gevoeligheid van de reële dekkingsgraad voor mutaties (schokken) in de rente, de inflatieverwachting en het aandelenrendement. De basis is de voorlopige reële dekkingsgraad zoals benoemd in de kerngetallen.

Tabel 8 – Gevoeligheidsanalyse reële dekkingsgraad

Gevoeligheid reële dekkingsgraad voor verwachte inflatie, rente en aandelenrendement								
Aandelenrendement	Beweging verwachte inflatie / rente							
	inflatie	-1,5%	-1,0%	-0,5%	0,0%	0,5%	1,0%	1,5%
	rente	-0,9%	-0,6%	-0,3%	0,0%	0,3%	0,6%	0,9%
	-40%	102%	97%	92%	88%	84%	80%	77%
	-20%	105%	100%	95%	90%	86%	83%	79%
	-10%	107%	101%	96%	92%	88%	84%	80%
	0%	109%	103%	98%	93%	89%	85%	82%
	10%	110%	104%	99%	94%	90%	86%	83%
	20%	112%	106%	101%	96%	92%	88%	84%
	40%	115%	109%	103%	99%	94%	90%	86%

Uit bovenstaande analyse ultimo 2020 wordt inzichtelijk in hoeverre en bij welke schok de reële dekkingsgraad onder de 90% zakt. Die 90% is de grens waaronder volledige toeslagverlening in gevaar kan komen. De nominale rente en inflatie(verwachting) moeten dan beiden gelijk blijven of stijgen, tezamen met een daling van de waarde van aandelen. Bij een stijging van de inflatieverwachting zal dat leiden tot een lagere reële dekkingsgraad, terwijl een stijging van de (nominale) renteverwachtingen juist zal leiden tot een hogere reële dekkingsgraad.

Inrichting van de interne beheersorganisatie

Gezien het belang van risicomanagement heeft het Fonds een afdeling Risk Management ingericht. Het hoofd van deze afdeling rapporteert onafhankelijk aan het Bestuur over zowel financiële als niet-financiële risico's en over de effectiviteit van genomen beheersmaatregelen. Verder wordt de adequate organisatie van het integrale risicomanagement bevorderd door middel van onderstaande processen:

- Voorstellen die betrekking hebben op de uitvoering van het fondsbeleid worden voorzien van een risk opinie. Dit wordt als afzonderlijk onderdeel meegenomen in de besluitvorming dat wordt gedaan door de uitvoerend bestuurders. Hierbij geldt dat de uitvoerend bestuurders een kruislingse bestuurlijke verantwoordelijkheid hebben inzake risicomanagement voor die gebieden waar zij niet primair verantwoordelijk voor zijn;
- Voorstellen die betrekking hebben op de beleidsvorming worden voorzien van een risk opinie en dit wordt als afzonderlijk onderdeel meegenomen in de besluitvorming dat wordt gedaan door het Bestuur.

Verantwoording en bijstelling van de beheersmaatregelen

De volgende ontwikkelingen zijn in 2020 bepalend geweest op het gebied van risicobeheersing:

- Op basis van risk self-assessments van de proceseigenaren zijn voorstellen tot verbetering met betrekking tot de risico-inschattingen en beheersmaatregelen doorgevoerd, na beoordeling door Risk Management;
- De financiële risicomonitor is verder verbeterd, met verbeterde stuur- en managementinformatie. Dit zorgt vervolgens voor een verdere aanscherping van de integrale risicorapportage;
2020 was het eerste volledige jaar met een Sleutelfunctiehouder Interne Audit, de uitgevoerde audits hebben nuttige handvatten gegeven tot verdere verbetering en verdieping van het beleid en de processen.

Risicobeeld 2020

Het Fonds heeft in het RMF risicocategorieën vastgelegd. Onderstaand worden de belangrijkste risico's kort omschreven, gevolgd door de gekozen beheersmaatregel.

Overzicht van de verschillende risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen

Beschrijving van het risico	Risico houding	Belangrijke risico-oorzaken	Beheersmaatregel
Financiële risico's			
Marktrisico			
Het Fonds opereert in een omgeving waarbij marktontwikkelingen effect hebben op de balans en op de pensioenverplichtingen. De pensioenverplichtingen worden gewaardeerd o.b.v. swap curve. De waarde-ontwikkeling die daaruit voortkomt, wordt zo goed als het kan gerepliceerd door te beleggen in staatsobligaties en derivaten. Hierdoor is het Fonds gevoelig voor de staat-swap spread ontwikkeling.	Gebalanceerd	Renterisico Inflatierisico Marktrisico van de returnportefeuille Impact van een pandemie	Het Fonds heeft het renterisico ten opzichte van de totale balans afgedekt door middel van derivaten en obligaties. Inflatierisico wordt gemitigeerd door een inflatie-afdekking van circa 35%, geen volledige renteafdekking en door te beleggen in zakelijke waarden (aandelen e.d.). Het Fonds dekt verschillende vreemde valuta af waardoor het Fonds nog maar beperkt valutarisico loopt ten opzichte van de totale balans. Het Fonds krijgt op maandbasis inzicht wat de impact zal zijn bij bepaalde staat-swap bewegingen. Het Fonds profiteert als de staatscurve lager ligt dan de swapcurve en vice versa. Dit risico wordt deels gemitigeerd door niet uitsluitend te beleggen in (staats)obligaties. Het periodiek en incidenteel uitvoeren van (deel) ALM studies.
Tegenpartij- en liquiditeitsrisico			
Het Fonds belegt in staats- en bedrijfsobligaties, maar sluit ook derivaten af om het rente-, valuta- en/of inflatierisico te verminderen.	Gebalanceerd	Het Fonds loopt het risico dat een partij niet aan haar betalingsverplichting kan voldoen. Het Fonds zelf heeft ook betalingsverplichtingen zoals uitbetalen van pensioenen.	Om er zeker van te zijn dat de tegenpartij aan haar betalingsverplichting kan voldoen zijn er restricties opgesteld ten aanzien van credit rating voor het aankopen van staats- en/of bedrijfsobligaties en type obligatie. Voorafgaand aan het afsluiten van een derivaat, gelden, naast selectie op de tegenpartij, ook restricties aan het onderpand dat op dag basis uitgewisseld wordt. Het Fonds voert op weekbasis een stress-scenario uit waarin alle betalingsverplichtingen van het Fonds worden afgezet tegen de liquide middelen die het Fonds tot zijn beschikking heeft.

Beschrijving van het risico	Risico houding	Belangrijke risico-oorzaken	Beheersmaatregel
Langleven-risico			
Het Fonds baseert de hoogte van de voorzieningen op de gemiddelde levensverwachting van alle deelnemers. Het Fonds loopt een risico dat deelnemers gemiddeld genomen langer blijven leven dan werd aangenomen.	Gebalanceerd	Geleidelijk oplopende levensverwachtingen van zijn deelnemers of met schokken in deze levensverwachting	Er wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in de overlevingskansen. Hiervoor maakt het Fonds gebruik van de meest recente prognose-tafels van het Actuarieel Genootschap bij het bepalen van de technische voorzieningen en het hanteren van actuele en adequate fonds specifieke correctiefactoren. Het beoordelen van verschillen tussen de werkelijke uitkomsten en de vooraf gemaakte aannames, mede aan de hand van een analyse van de fonds-actuaris en de rapportage van de certificerend actuaris, zijn hierbij een belangrijk hulpmiddel.
Niet-financiële risico's			
Organisatie, cultuur en integriteit			
Het Fonds opereert in een omgeving met verschillende stakeholders met ieder zijn eigen drijfveren. Reputatie en integriteit spelen een belangrijke rol hierin.	Kritisch	De invoering van het pensioenakkoord	Het Fonds heeft verschillende beheersmaatregelen getroffen. Zo kent het Bestuur onder meer een evenwichtige samenstelling van vertegenwoordigers vanuit werkgevers, deelnemers en pensioengerechtigden. Het Bestuur onderhoudt regelmatig contact met de diverse stakeholders voor specifieke onderwerpen zoals het nieuwe pensioenakkoord. Daarnaast heeft het Fonds een gedragscode die van toepassing is op de aan het Fonds verbonden personen. Verder worden periodiek door de (externe) compliance officer voor het Bestuur en het Bestuursbureau aan integriteit gerelateerde bewustwordingssessies georganiseerd.
IT-risico			
Onder IT-risico wordt verstaan het risico dat bedrijfsprocessen ondersteund door IT en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continue of onvoldoende beveiligd zijn en/of onvoldoende aanpasbaar zijn om de strategische doelstellingen en bedrijfsvoering van het Fonds richting de toekomst te ondersteunen. Het IT-risico betreft zowel IT-risico's die voortkomen binnen de processen van het Fonds zelf alsook bij de uitbestedingspartijen. Hierbij is van belang om	Kritisch	Cybercrime-aanval in een primair systeem	De risicomitigerende maatregelen zijn beschreven in het Beleid Informatievoorziening. Verdeeld over vier kwaliteitscriteria: vertrouwelijkheid, betrouwbaarheid, continuïteit en flexibiliteit worden de drie omgevingen: uitbesteding, kantoorautomatisering en de internetomgeving van het Fonds periodiek getoetst. Het volwassenheidsmodel van DNB Good Practice wordt daarbij als norm gehanteerd. Van belang hierbij is dat voor de uitbestede activiteiten de gestelde beheersmaatregelen wel in relatie moeten worden gezien met de specifieke risico's per uitbestede partij. De gestelde beheersmaatregelen in het beleid gelden als een baseline waaraan

het IT-risico dat bij uitbesteding wordt gezien los te bezien van het uitbestedingsrisico en operationele risico's bij de uitbesteding.			moet worden voldaan. Per uitbestede activiteit kunnen additionele beheersmaatregelen worden meegenomen in uitbestedingsovereenkomsten om gesignaleerde risico's te mitigeren om deze in lijn met de risicobereidheid hierop te plaatsen.
Uitbestedingsrisico			
Het Fonds is sterk afhankelijk van derde partijen aangezien het merendeel van de werkzaamheden uitbesteed is.	Kritisch	Het Fonds loopt hierdoor risico dat uitbestede werkzaamheden niet voldoen aan kwaliteitseisen, continuïteit, waarborging en/of levering van onvoldoende "countervailing power".	Om er zeker van te zijn dat een externe partij aan de (wettelijke) eisen voldoet heeft het Fonds een uitbestedingsdocument opgesteld waarin deze eisen opgenomen zijn. Tijdens het selecteren van een externe partij, maar ook tijdens het monitoren van die partij maakt het Fonds gebruik van verschillende vormen van due diligence onderzoeken. Verder vraagt het Fonds om ISAE3402 type-II rapportages en dat deze rapportages zijn voorzien van een assurance-verklaring van een onafhankelijke externe accountant.
ESG-risico			
Onder ESG-risico worden de risico's verstaan die met klimaatverandering, het gebruik van hulpbronnen en het milieu verband houden, met sociale en governance risico's en risico's in verband met de waardevermindering van activa als gevolg van veranderde regelgeving.	Gebalanceerd	De opwarming van de aarde wat mogelijk leidt tot beleggings-verliezen, faillissementen en andere economische of sociale schade. Mogelijke tot Technologische ontwikkelingen en/of afwaardering van CO2 intensieve bedrijfstakken.	CO2-reductiedoelstellingen op de aandelenportefeuilles. Analyses om impact van verschillende CO2-reductiedoelstellingen in kaart te brengen. Beoordelen van strategische doelen op basis van klimaatscenario's.

Verbeteringen in het risicomanagement

Het Fonds beoordeelt continu de risico's en bijbehorende beheersing en werkt als onderdeel van het risicomanagementproces het risicobeleid bij. Dit gebeurt onder meer door rapportages ten behoeve van de monitoring van het risicomanagement zelf of via rapportages, zoals de (macro-)economische berichten en nieuwe inzichten. In 2020 zijn onder andere de volgende verbeteringen doorgevoerd:

- De rapportage aan de Auditcommissie en het Bestuur is verder gestructureerd en geactualiseerd onder meer door aan te sluiten bij de in het RMF benoemde risico's;
- Het interne controle systeem is bijgewerkt naar de huidige (key) processen van het Fonds, waarbij risico's en beheersmaatregelen zijn geëvalueerd. Het Fonds kan daardoor efficiënter inzicht verschaffen in de status van het risicomanagement op de operationele risico's;
- De uitvoerend bestuurders hebben wederom een ICS afgegeven. Het verbeterde proces dat in 2019 is goedgekeurd, heeft ervoor gezorgd dat vooral de actualiteit is verbeterd, waarbij compleetheid en juistheid is gehandhaafd;
- Naar aanleiding van het in 2019 goedgekeurde MVB-beleid zijn de eerste stappen gezet op het gebied van klimaatrisico's;
- Risk Management heeft een gedetailleerd onderzoek uitgevoerd naar de effectiviteit van de renteafdekking;

- Binnen het niet-financiële risicomanagement domein zijn quick scans geïntroduceerd, waarmee uitkomsten van analyses en aansluitingen door de tweede lijn worden gerapporteerd ter verbetering van de beheersing.

Het eigen risico beoordeling-beleid (ERB) is opgesteld en goedgekeurd. Vanuit IORP II is voorgeschreven dat een ERB (periodiek) moet worden uitgevoerd. Het Fonds heeft beleid ontwikkeld over hoe invulling aan deze eis wordt gegeven. Het ERB is uitgevoerd en de eindrapportage is begin 2021 afgerond.

De coronacrisis heeft de volgende financiële en niet financiële gevolgen gehad. In het begin van het boekjaar veroorzaakte de onzekerheid sterk dalende koersen op de wereldwijde markten; dit veroorzaakte een dalende dekkingsgraad. In het tweede half jaar corrigeerde deze beweging weer. In reactie op de eerst coronagolf in Europa en Nederland heeft het Fonds zijn crisisplan geactiveerd en succesvol uitgevoerd. In de zomer van het boekjaar is teruggekeerd naar een 'Business as Usual' situatie. Hierbij heeft het Bestuur besloten dat thuiswerken onderdeel is van de Business as Usual. Als gevolg van de coronamaatregelen (de lockdowns) is het Bestuur en ook het Bestuursbureau niet meer volledig fysiek bij elkaar geweest. De processen bleken hiervoor afdoende te zijn ingericht waardoor de beheersing op niveau is gebleven. De uitvoerend bestuurders hebben bij herhaling extra aandacht besteed aan de gezondheid van alle collega's door onder meer ruimte te geven aan de veranderende thuiswerk situatie zoals het thuis lesgeven aan schoolgaande kinderen.

Verdere ontwikkelingen in 2020

Het Balansbeheerplan 2020-2022 is goedgekeurd en het Bestuursbureau heeft een start gemaakt met de implementatie. Binnen het Bestuursbureau is een commissie 'niet financiële risico's' opgericht om deze risicocategorie, waaronder ook IT- en Cyberrisico's vallen, beter en diepgaander te bespreken en de beheersing verder te verbeteren.

4.5 Financieel beleid en actuariële analyse

Financiële positie vanuit fondsperspectief (marktwaarde)

Het strategisch beleggingsbeleid in 2020 stond aanvankelijk in het teken van de coronacrisis. De ongekende wereldwijde crisis noopte het Bestuur aanvankelijk tot het uitstellen van het nieuwe strategische beleggingsbeleid zoals dat in het Balansbeheerplan 2020-2022 was geformuleerd. Nadat in juni bleek dat de financiële markten weer enigszins genormaliseerd waren, is het beleid per juli 2020 alsnog van kracht geworden.

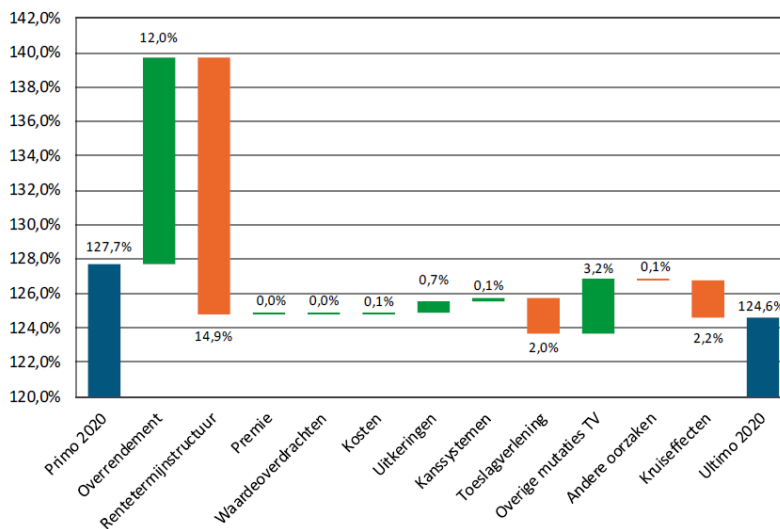
Het beleid kent een aantal veranderingen ten opzichte van het beleid van 2019. Ten eerste wordt de renteafdekking voortaan afgestemd op de rentegevoeligheid van de reële verplichtingen, in plaats van op de gevoeligheid van de nominale verplichtingen. Verwacht wordt, dat het meebewegen van de renteafdekking met de inflatie een gunstige invloed heeft op de ontwikkeling van de reële en nominale dekkingsgraden. De doelstelling van de renteafdekking is een niveau van 80% van de rentegevoeligheid van de reële verplichtingen per eind 2022. Voor 2020 bedroeg de doelstelling 68%, voor 2021 74%. Daarnaast wordt het gewicht van de returnportefeuille stapsgewijs verhoogd naar 30% in 2021 (doelstelling 2020: 27,5%). Het Fonds heeft hiermee extra verdien capaciteit om de terugval in dekkingsgraden van de afgelopen jaren te helpen herstellen. Verder is de valuta-afdekking voor de grootste valuta in de returnportefeuille verlaagd van 50% naar 25%. Ook hieraan ligt een rendementsperspectief ten grondslag. De inflatie-afdekking blijft gehandhaafd op 35% van de inflatiegevoeligheid van de reële verplichtingen.

Het resultaat van het gevoerde beleid in combinatie met de ontwikkelingen op de financiële markten, komt onder meer tot uiting in de belangrijkste indicator voor de financiële positie van een pensioenfonds, de dekkingsgraad. Het Fonds berekent de voorziening pensioenverplichtingen zowel op basis van de in de markt waargenomen rentetermijnstructuur als op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur met UFR (Ultimate Forward Rate). Hieruit komen respectievelijk de marktwaardedekkingsgraad en de DNB-dekkingsgraad voort. De DNB-beleidsdekkingsgraad, die wordt berekend als het twaalfmaands voortschrijdend gemiddelde van de DNB-dekkingsgraad, is bepalend voor het voldoen aan de wettelijke vereisten. Voor het toeslagenbeleid is de aandacht van het Fonds daarnaast vooral gericht op de ontwikkeling van de reële dekkingsgraad.

Ontwikkeling marktwaardedekkingsgraad

De marktwaardedekkingsgraad is in 2020 gedaald van 127,7% naar 124,6%. Figuur 5 toont welke factoren het verloop van de marktwaardedekkingsgraad in 2020 hebben bepaald en deze worden vervolgens kort toegelicht. De meest bepalende factoren waren de rentetermijnstructuur (door daling van de swaprentes, zie figuur 6) en de toeslagverlening, deels gecompenseerd door overrendement en positieve effecten van grondslagwijzigingen.

Figuur 5 – Ontwikkeling marktwaardedekkingsgraad 2020

Ontwikkeling reële dekkingsgraad

De reële verplichtingen worden bepaald door de toekomstige pensioenuitkeringen te verhogen met de Europese prijsinflatieverwachtingen die voor diverse looptijden zijn af te leiden uit de markt. Deze inflatieverwachtingen zijn gedurende 2020 licht gedaald, wat een gunstig effect had op de reële verplichtingen. Toch is de reële dekkingsgraad in 2020 gedaald van 94,9% naar 93,0%. De gedaalde rente is hiervan de belangrijkste oorzaak.

Bij het bepalen van de toeslagen hanteert het Fonds het twaalfmaands gemiddelde van de reële dekkingsgraad. De gemiddelde reële dekkingsgraad is in 2020 gedaald van 97,2% naar 93,3%, met name als gevolg van de renteontwikkeling.

Actuariële analyse

Overrendement

Onder overrendement wordt het saldo getoond van de beleggingsopbrengsten versus de benodigde rentetoevoeging aan de technische voorziening. In 2020 was dit saldo € 2.705 miljoen. Het positieve effect op de marktwaardedekkingsgraad was 12,0%-punt.

Rentetermijnstructuur

De waarde van de voorziening pensioenverplichtingen (technische voorziening) wordt berekend op basis van een rentetermijnstructuur. Deze rentetermijnstructuur is gebaseerd op de interbancaire swapmarkt. In 2020 is de rentetermijnstructuur gedaald, van gemiddeld 0,5% naar gemiddeld -/-0,1% (zie figuur 6). Hierdoor steeg de voorziening pensioenverplichtingen met € 3.031 miljoen. Het negatieve effect op de marktwaardedekkingsgraad was 14,9%-punt.

Premies

In 2020 bedroeg de kostendeekkende premie € 8 miljoen. Vanwege het gesloten karakter van het Fonds bestaat de kostendeekkende premie enkel nog uit de vergoeding voor de uitvoeringskosten van het Fonds. De feitelijke premie is voor het Fonds gelijk aan de kostendeekkende premie.

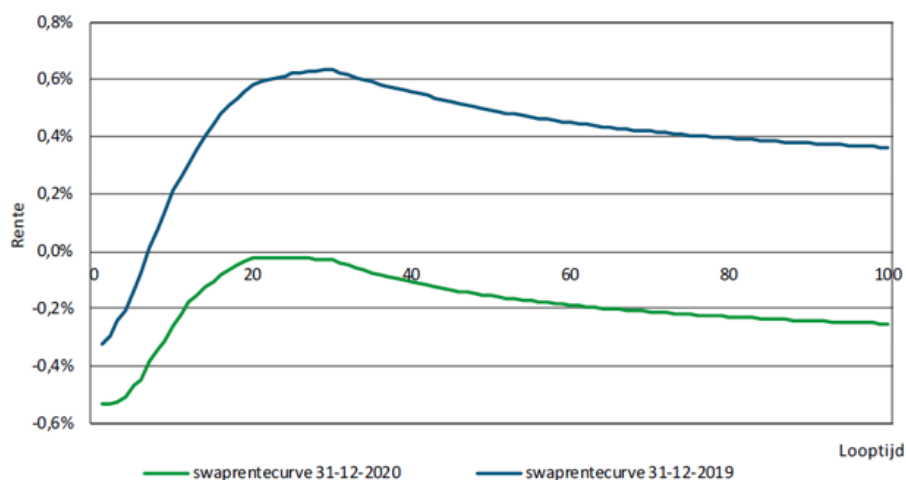
Waardeoverdrachten

De post waardeoverdrachten was in 2020 nagenoeg nihil. Er vinden nauwelijks nog overdrachten plaats als gevolg van het gesloten karakter van het Fonds.

Kosten

Het resultaat op kosten was in 2020 licht positief door de toename van de vrijval van excassokosten en de lagere projectkosten.

Figuur 6 – Verloop rentetermijnstructuren (swapcurves ultimo jaar)

Uitkeringen

Door de uitkeringen aan pensioengerechtigden neemt de voorziening pensioenverplichtingen af. De aanwezige buffer op dit deel van de pensioenverplichtingen valt vrij aan het Fonds. Dit had in 2020 een positief effect van 0,7%-punt op de marktwaardedekkingsgraad.

Kanssystemen

Onder de noemer kanssystemen worden met name het sterfteresultaat en het resultaat op mutaties bij pensioeningang getoond. Het sterfteresultaat is positief door een winst op langlevensrisico (minder lasten voor levenslange pensioenen dan hiervoor gereserveerd was). Mutaties bij pensioeningang gaven een negatief resultaat. Per saldo was het resultaat op kanssystemen 0,1%-punt.

Toeslagverlening

De in 2020 verleende toeslagen zijn ten laste gekomen van de reserves van het Fonds. De voorziening pensioenverplichtingen is in 2020 als gevolg van deze toeslagen

verhoogd. Het negatieve effect daarvan op de marktwaardedekkingsgraad was 2,0%-punt.

Overige mutaties technische voorziening (TV)

Deze post bestaat vooral uit de wijziging van de voorziening als gevolg van gewijzigde overlevingsgrondslagen. De nieuwe landelijke sterftetafel, de Prognosetafel AG2020, leidde tot een lagere reservering. De positieve impact van de categorie overige mutaties op de marktwaardedekkingsgraad was 3,2%-punt.

Andere oorzaken

Onder andere oorzaken valt de toevoeging van een deel van de beleggingsopbrengsten aan de bestemmingsreserve. De bestemmingsreserve is in 2020 door toevoeging van beleggingsrendement gestegen van € 273 miljoen naar € 298 miljoen euro. Deze reserve is een speciale reserve voor werknemers van ING Bank en NN Group ter compensatie voor de overgang van onvoorwaardelijke naar voorwaardelijke toeslagverlening bij de financiële onafhankelijkheid van het Fonds per 2014.

Kruiseffecten

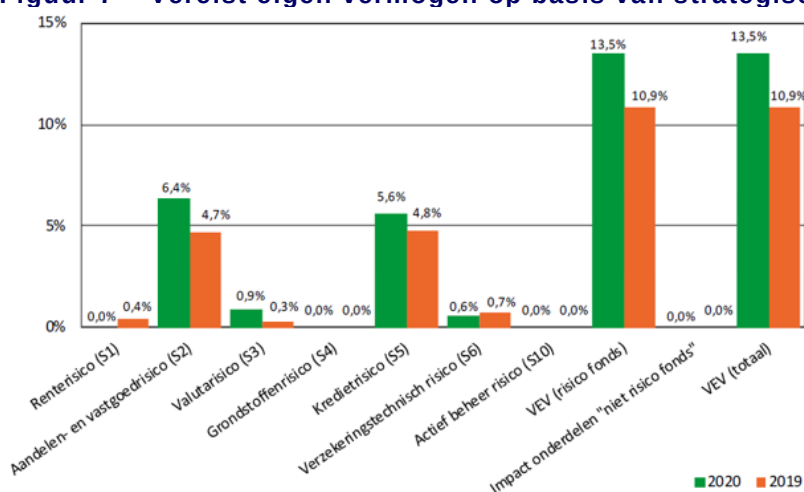
De hiervoor genoemde effecten zijn telkens geïsoleerd berekend ten opzichte van de startdekkingsgraad. De onderlinge doorwerkingen van de effecten worden kruiseffecten genoemd.

Financiële positie vanuit toezichtsperspectief

De DNB-beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds dient te voldoen aan de vereisten die zijn opgenomen in het Besluit financieel toetsingskader pensioenfondsen. Er is sprake van een vereiste dekkingsgraad en van een minimaal vereiste dekkingsgraad.

Ultimo 2020 was de vereiste DNB-dekkingsgraad van het Fonds, op basis van de wettelijke voorschriften van DNB, 113,5% (ultimo 2019: 110,9%). Deze wettelijk vereiste dekkingsgraad wordt berekend op basis van de strategische beleggingsmix. Ultimo 2020 was de vereiste dekkingsgraad op basis van de feitelijke mix 112,4% (ultimo 2019: 111,0%). De minimaal vereiste DNB-dekkingsgraad van het Fonds was op basis van de wettelijke vereisten 104,0% (gelijk aan vorig jaar). De samenstelling van het vereiste eigen vermogen op basis van de strategische beleggingsmix is weergegeven in figuur 7.

Figuur 7 – Vereist eigen vermogen op basis van strategische beleggingsmix

DNB-dekkingsgraad (nominaal en reëel)

De DNB-dekkingsgraad daalde van 132,0% ultimo 2019 naar 129,9% ultimo 2020. De DNB-beleidsdekkingsgraad was eind 2020 126,2% (134,3% ultimo 2019). Daarmee voldeed het Fonds ruim aan de (minimaal) vereiste dekkingsgraad.

Bij het vaststellen van de DNB-dekkingsgraad hanteert DNB een rentetermijnstructuur met een zogeheten Ultimate Forward Rate (UFR). Deze UFR wordt bepaald als een 120-maands voortschrijdend gemiddelde van de 20-jaars forward rente. Ultimo 2020 was de UFR-rente 1,8% (2019: 2,1%). De UFR-rente ligt al geruime tijd boven de marktrente. De op de UFR berekende verplichtingen hebben daardoor een lagere waarde dan de marktwaardeverplichtingen in de jaarrekening van het Fonds. Hierdoor is de DNB-dekkingsgraad (op basis van die UFR) hoger dan op basis van de marktrente. Het verschil bedraagt 5,3%-punt ultimo 2020. Ten opzichte van 2019 is dit verschil groter geworden door de scherpe daling van de marktrente, waardoor de impact van de UFR relatief is toegenomen.

Dekkingsgraad	Ultimo 2020	Ultimo 2019
DNB-dekkingsgraad	129,9%	132,0%
Marktwaardedekkingsgraad	124,6%	127,7%
Vershil	5,3%	4,3%
DNB-beleidsdekkingsgraad	126,2%	134,3%

Naast de nominale DNB-dekkingsgraad rapporteert het Fonds ook de reële DNB-dekkingsgraad. Deze reële DNB-dekkingsgraad ligt hoger dan de door het Fonds zelf berekende reële dekkingsgraad. De belangrijkste redenen hiervoor zijn dat de DNB-berekening uitgaat van een hogere rentecurve vanwege de hiervoor genoemde UFR en van een hoger verwacht rendement om de toekomstige toeslagen te financieren. Beide factoren hebben een verlagend effect op de reële verplichtingen volgens de DNB-berekeningswijze in vergelijking met die van het Fonds. Hierdoor is de reële DNB-dekkingsgraad hoger dan die het Fonds zelf berekent. De reële DNB-dekkingsgraad is in 2020 gedaald van 107,8% naar 104,1%, in overeenstemming met de daling van de DNB-beleidsdekkingsgraad.

Haalbaarheidstoets en pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is een maatstaf om invulling te geven aan het begrip koopkracht. Het Fonds streeft naar een waardevast pensioen met behoud van koopkracht door middel van toeslagverlening. Voor een deel van de deelnemers, betekent dit dat het Fonds streeft naar verhoging van de pensioenen met de cao-loonsverhogingen van de werkgevers ING Bank of NN Group. Voor de overige deelnemers streeft het Fonds ernaar om de pensioenen te verhogen met de afgeleide prijsindex (inflatie).

De mate waarin het Fonds erin slaagt om de koopkracht op peil te houden komt tot uiting in het verwachte pensioenresultaat. Het Fonds heeft, in overleg met sociale partners, de andere stakeholders en het VO, als gezamenlijke afspraak gesteld dat een pensioenresultaat van minimaal 95% behaald moet worden, uitgaande van de actuele dekkingsgraad. Deze norm geldt voor de gehele looptijd waarover het pensioenresultaat berekend moet worden (60 jaar) en die jaarlijks tot uiting komt in de haalbaarheidstoets.

De toetsing van het pensioenresultaat en daaraan gestelde risicogrenzen vindt plaats aan de hand van de haalbaarheidstoets. Hiervan worden de parameters door DNB bepaald. Uit de haalbaarheidstoets blijkt dat het Fonds voldoet aan de gestelde criteria

van de risicohouding. Kanttekening hierbij is dat in deze toets met een termijn van 60 jaar wordt gerekend, waardoor de scores onzeker zijn en in de tijd sterk kunnen wijzigen.

Eis haalbaarheidstoets	Norm	Score 2020	Score 2019
Verwacht pensioenresultaat	Minimaal 95%	102%	104%
Maximale afwijking in slechtweerscenario (t.o.v. verwacht pensioenresultaat)	Maximaal 30%	5%	4%

De lichte afname van het verwacht pensioenresultaat is het gevolg van de lagere startdekkingsgraad ten opzichte van het voorgaande jaar. In het (voorgeschreven) slechtweerscenario mag het pensioenresultaat niet meer dan 30% afwijken van het verwachte pensioenresultaat. Bij een verwacht pensioenresultaat van 102% mag dit dus niet lager zijn dan 71% (70% van 102%). In de toets van 2020 kwam deze uit op 97%. Dit is 5% lager dan 102%. De afwijking blijft dus ruim binnen de norm van 30%.

Kostenbeleid

Het Fonds heeft in 2020 een nieuw kostenbeleid geëffectueerd. Deze strategie heeft als doel om zorg te dragen voor helderheid en om sturing te geven op het gebied van kosten die gemaakt worden door het Fonds voor een adequate uitvoering van de missie en visie. De uitvoerend bestuurders hebbende strategie in drie onderdelen geformuleerd:

- Alle werkzaamheden die het Fonds uitvoert, dienen het belang van de deelnemer. De gemaakt kosten voor het uitvoeren van deze werkzaamheden betreffen geld dat bestemd is voor de deelnemer. Het is daarom belangrijk dat iedereen binnen het Fonds zich hiervan bewust is.
- Het basis uitgangspunt voor het uitvoeren van de werkzaamheden is dat deze zoveel mogelijk volgens de marktstandaard zijn. Motivatie hiervoor is dat dit ten goede komt aan de toekomstbestendigheid en flexibiliteit van het Fonds bij mogelijke toekomstige ontwikkelingen op pensioengebied.
- Het Fonds wil kostenbewust zijn, waarbij een aantoonbare afweging gemaakt moet worden tussen kosten versus kwaliteit. Voor de dienstverlening moet een faire prijs afgesproken worden.

Het Fonds heeft zichzelf de volgende norm over 2022 gesteld:

- De Pensioenbeheerkosten bedragen minder dan € 100,- per deelnemer, berekend over het totaal aantal deelnemers van het Fonds;
- De Vermogensbeheerkosten bedragen maximaal 0,25% van het gemiddeld belegd vermogen over 2022.

In het meest gangbare kengetal, volgens de aanbevelingen van de Pensioenfederatie, worden de pensioenbeheerkosten toegerekend aan het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. Tot 2020 gaf het Fonds de deelnemers die nog een actief dienstverband hebben bij ING Bank of NN Group weer als actieve deelnemers van het Fonds. Ondanks dat zij geen pensioen meer opbouwden bij het Fonds. Vanaf 2020 heeft het Fonds deze methode herzien. Dat heeft ertoe geleid dat vanaf boekjaar 2020 het bestand actieve deelnemers alleen nog uit deelnemers bestaat die een premie vrije doorbouw kennen.

Het betreffende kengetal is opgenomen in de kerncijfers in hoofdstuk 1 van dit jaarverslag en bedroeg € 520 in 2020 (€ 606 in 2019). Exclusief de investeringen in project 'Wij werken aan uw pensioen' bedraagt het kengetal in 2020 € 389. Dit is € 25

lager dan in 2019. Voor een goede analyse van, en het formuleren van meerjarenbeleid voor de pensioenbeheerkosten is het echter realistischer om de pensioenbeheerkosten af te zetten tegen het totaal aantal deelnemers.

In tabel 9 zijn de bij de kosten voor pensioenuitvoering en vermogensbeheer behorende kengetallen opgenomen. De pensioenbeheerkosten worden uitgedrukt in kosten per deelnemer, berekend over het totaal aantal deelnemers. Deze zijn met € 22 gedaald van € 203 per deelnemer naar € 181, als gevolg van een daling van de aan pensioenbeheer gealloceerde kosten (-11,3%). De daling van de kosten is het gevolg van lagere personeelskosten en lagere kosten voor project 'Wij werken aan uw pensioen'. Exclusief de in 2020 gemaakte kosten voor project 'Wij werken aan uw pensioen', bedragen de kosten per deelnemer € 135. Ten opzichte van 2019 is dit een daling van € 4 per deelnemer, wat met name verklaard kan worden door een daling van de personeelskosten.

De vermogensbeheerkosten worden uitgedrukt als percentage van het gemiddeld belegd vermogen in het betreffende jaar. Dit percentage is van 0,294% (of 29,4 basispunten) over 2019 gedaald naar 0,264% (26,4 basispunten) over 2020. Het gemiddeld belegd vermogen steeg in 2019 met 3,8% naar € 30,3 miljard.

Tabel 9 – Kengetallen kosten

kengetallen	2020	2019	2018	2017	2016	2015
aantal deelnemers totaal	68.217	68.766	69.733	69.733	70.968	71.563
pensioenbeheerkosten (x € 1.000)	12.363	13.939	9.830	9.318	9.181	10.255
kosten per deelnemer (x € 1,-)	181	203	141	134	129	143
gemiddeld belegd vermogen (x € 1 mrd)	30,3	29,2	27,3	27,0	27,7	26,1
vermogensbeheerkosten (x € 1.000)	80.144	85.893	85.046	97.870	77.775	80.262
kosten vermogensbeheer (% van belegd vermogen)	0,264%	0,294%	0,312%	0,362%	0,281%	0,308%

In 2020 is het Fonds nieuwe afspraken met de sponsors overeengekomen over de bijdrage voor de uitvoeringskosten. Vanwege de ambitie van het Fonds om op termijn geheel financieel onafhankelijk te zijn is er voor een lange termijn overeenkomst gekozen die reikt tot en met 2030. In deze overeenkomst daalt de bijdrage van de sponsors aan de uitvoeringskosten tot nihil in 2030. In dat jaar dienen de kosten van het Fonds een dusdanig niveau te hebben dat deze door de vrijval excasso worden gedragen. De enige uitzondering hierop is als de daadwerkelijke totale kosten van het Fonds met meer dan 20% toenemen door wettelijke ontwikkelingen en/of toezichtkosten. In dat geval zullen de meerkosten door de sponsors worden vergoed. Gedurende de contractperiode, maar ook daarna zullen de partijen met elkaar in gesprek blijven over de kosten van het Fonds.

Pensioenbeheerkosten

Onder pensioenbeheerkosten verstaat het Fonds alle kosten die te relateren zijn aan de uitvoering van de pensioenregeling, uitgezonderd vermogensbeheerkosten. Dit betreft zowel de kosten die toe te rekenen zijn aan het Bestuur en het Bestuursbureau als de kosten van de uitbestede diensten. De pensioenbeheerkosten zijn onderverdeeld in:

- Reguliere kosten, waaronder kosten voor de pensioenadministratie, bestuurskosten en financieel beheer;
- Reguliere projectkosten, bijvoorbeeld kosten voor het aanpassen van de pensioenadministratie als gevolg van gewijzigde wetgeving;

- Incidentele (project)kosten, zoals de kosten ten behoeve van het verbeteren van interne processen.

De kosten van het Bestuursbureau die direct samenhangen met vermogensbeheer en het aan vermogensbeheer toe te rekenen deel van de algemene kosten worden in mindering gebracht op het totaal van de pensioenuitvoeringskosten.

Tabel 10 – Kosten pensioenbeheer

2020	jaarrekening	toegerekend aan vermogensbeheer	totaal	2019
Personeelskosten	4,4	-2,7	1,7	2,1
Pensioenadministratie	6,8	-	6,8	6,5
Overige uitvoeringskosten	6,3	-2,4	3,9	5,3
Totaal kosten pensioenbeheer	17,5	-5,1	12,4	13,9
2019	19,8	-5,8	13,9	

De daling van de pensioenbeheerkosten met € 1,6 miljoen ligt voornamelijk in de daling van de personeelskosten en lagere kosten voor project 'Wij werken aan uw pensioen'. De aan vermogensbeheer toe te rekenen kosten (personeelskosten en aandeel in overhead) zijn gedaald van

€ 5,8 miljoen naar € 5,1 miljoen (-12%), volledig gedreven door de over het geheel genomen lagere uitvoeringskosten die betrekking hebben op vermogensbeheer.

Vermogensbeheerkosten

Bij de vermogensbeheerkosten wordt onderscheid gemaakt in beheerkosten (management fees) en performance-gerelateerde kosten. Deze worden per beleggingscategorie bepaald. De transactiekosten worden apart getoond, gezien het relatief grote aandeel van schattingen in deze categorie. Dit is in overeenstemming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en de jaarverslaggeving (RJ). De overige vermogensbeheerkosten betreffen de kosten voor custody, beleggingsadministratie, maatschappelijk verantwoord beleggen en de aan vermogensbeheer toe te rekenen kosten van het Bestuursbureau (inclusief projectkosten).

Tabel 11 – Kosten vermogensbeheer 2020

2020	Beheer	Performance gerelateerd	Totaal	Transactie
Vastrentende waarden	13,3	-	13,3	5,9
Aandelen	3,9	-	3,9	1,2
Vastgoed	21,2	5,3	26,5	0,6
Private Equity	9,9	16,4	26,3	-
Derivaten	-	-	-	2,1
Overige beleggingen	0,7	-	0,7	0,3
Overige vermogensbeheerkosten	9,6	-	9,6	-
Totaal kosten vermogensbeheer	58,5	21,6	80,1	10,1

De totale vermogensbeheerkosten in 2020 bedragen € 80,1 miljoen en zijn daarmee € 5,8 miljoen lager dan 2019. Zowel de beheerkosten als de performancekosten laten een daling zien van respectievelijk € 1,2 miljoen en € 4,6 miljoen. De in de jaarrekening verantwoorde kosten (€ 32 miljoen) betreffen alleen direct in rekening gebrachte (beheer)kosten, dat wil zeggen exclusief beheerkosten en performance gerelateerde kosten voor vastgoed en private equity.

Tabel 12 – Kosten vermogensbeheer 2019

2019	beheer	performance gerelateerd	totaal	transactie
Vastrentende waarden	11,3	0,0	11,3	5,4
Aandelen	6,4	0,0	6,4	1,4
Vastgoed	19,0	9,2	28,1	0,8
Private Equity	12,1	17,0	29,1	0,0
Derivaten	0,0	0,0	0,0	1,2
Overige beleggingen	0,8	0,0	0,8	0,1
Overige vermogensbeheerkosten	10,3	0,0	10,3	0,0
Totaal kosten vermogensbeheer	59,7	26,2	85,9	9,0

De totale vermogensbeheerkosten over 2019 bedragen na de correctie van de private-equitykosten € 85,9 miljoen, wat gelijk is aan de in het jaarverslag 2019 vermelde kosten.

Transactiekosten

De transactiekosten (€ 10,0 miljoen) zijn € 1,0 miljoen hoger dan in 2019. De stijging is vooral veroorzaakt door de uitbreiding van de allocatie naar credits. Het onderhoud van de rente- en inflatie-afdekking brengt in absolute zin de hoogste transactiekosten met zich mee. De transactiekosten van Emerging market debt vielen hoger uit als gevolg van de herallocatie van local-currency Emerging market debt naar hard-currency Emerging market debt. Gelet op de omvang van de aandelenportefeuille en de uitbreiding hiervan in 2020 zijn de transactiekosten van aandelen relatief gering. De transactiekosten van niet-beursgenoteerd vastgoed zijn gedaald. De allocatie naar vastgoed is uitgebreid, maar deze uitbreiding heeft in 2020 nog niet geresulteerd in transacties. Voor private equity zijn geen opgaven van transactiekosten verkregen. Behalve dat deze kosten moeilijk aanwijsbaar zijn in deze beleggingscategorie zijn ze ook dermate onzeker dat het Fonds ervoor heeft gekozen hiervoor geen schatting op te nemen.

4.6 Communicatiebeleid

Het Bestuur ziet communicatie met zijn deelnemers als één van zijn belangrijkste taken. Dit uit zich in denken en handelen vanuit de behoeften van de deelnemer en het vergroten van de persoonlijke relevantie van de communicatie. Dit doet het Fonds door meer en meer aan te sluiten bij de persoonlijke voorkeuren en kenmerken van de deelnemers. Het Fonds stimuleert deelnemers om actief aan de slag te gaan met hun pensioen bij het Fonds en hun totale pensioen. Daarbij dient communicatie begrijpelijk en aantrekkelijk te zijn.

Het communicatiebeleid wordt eens in de drie jaar vastgesteld. Hierin bepaalt het Fonds onder meer de communicatiedoelstellingen en -strategie en de mix van communicatiemiddelen. Het communicatiejaarplan geeft vervolgens een concrete invulling voor het komende jaar.

In 2020 heeft het Fonds het communicatiebeleid voor de komende drie jaar vastgesteld, met als kern:

1. Communiceren vanuit klantbeleving;
2. Waar mogelijk uitgaan van het individu;
3. Een nieuwe balans in de middelenmix waarbij rendement een belangrijke rol speelt op zowel gedrukte als digitale communicatiemiddelen.

Communicatiedoelstellingen

De kwalitatieve communicatiedoelstelling richt zich op een positieve houding ten opzichte van de klantbeloften die Pensioenfonds ING doet, waarbij dit optelt naar de eindwaarde 'Ik ben zeker van een zo waardevast mogelijk pensioen'. Hierbij bedoelen wij met de klantbelofte; het pensioen zoals dat past binnen de visie en strategie van het Fonds.

Schematisch ziet dat er zo uit:

De kwantitatieve communicatiedoelstellingen richten zich op:

1. 'Tevredenheid', uitgedrukt in een rapportcijfer;
2. 'Pensioenbewustzijn', uitgedrukt in een reeks geslaagde contactmomenten per individu per jaar binnen een segment;

3. 'Volgers', uitgedrukt in het aantal individuen dat aangeeft een bepaalde uiting te willen ontvangen;
4. 'Planners', uitgedrukt in het aantal individuen dat aantoonbaar aandacht besteedt aan het plannen van het pensioen (uitgezonderd pensioengerechtigden).

Onderzoek en rapportages

Het Fonds meet onder meer het effect van de communicatie-inspanningen en de tevredenheid over de dienstverlening. Daarnaast analyseert het Fonds rapportages, bijvoorbeeld ten aanzien van het aantal bezoekers van de website of het aantal geopende nieuwsbrieven.

Het Fonds heeft besloten om in verband met de implementatie van het project 'Wij werken aan uw pensioen' het klanttevredenheidsonderzoek (KTO) in 2020 uit te stellen naar 2021. Daarbij dient het KTO in 2021 als 0-meting op basis van de nieuwe situatie met één pensioenreglement.

Communicatie in 2020

Naast de reguliere communicatie heeft het Fonds in 2020 onder meer gerealiseerd:

- Communicatie in het kader van het project 'Wij werken aan uw pensioen', waaronder migratie van de website, ondersteuning bij de ontwikkeling en introductie van Mijn Pensioenplan en aanpassing van de standaard brievenset;
- Herinrichting communicatiemiddelenmix, waaronder de publicatie van een nieuw magazine 'Antwoorden' in een versie voor deelnemers (in dienst/uit dienst) en een versie voor pensioengerechtigden;
- Specifieke communicatie/rapportage rondom maatschappelijk verantwoord beleggen. Zo biedt het Fonds nu inzicht in het stemgedrag op aandeelhoudersvergaderingen;
- Overige specifieke communicatie, bijvoorbeeld, rondom de coronacrisis, de nieuwe verplichte scenariobedragen op het UPO, de toeslagverlening op basis van de cao-loonstijgingen met terugwerkende kracht en de voorlichting via webinars in het kader van de Pensioen3daagse voor een specifieke groep deelnemers.

4.7 Pensioenbeleid en pensioenuitvoering

Eén pensioenreglement per 1 januari 2020

Het jaar 2020 was het jaar waarin het nieuwe pensioenreglement van het Fonds van kracht werd. De reden om een nieuw pensioenreglement in werking te laten treden was dat de werkgevers ING Bank en NN Group en de vakbonden in november 2019 overeenstemming bereikten over een beperkt aantal wijzigingen in de pensioenregelingen. Door deze wijzigingen kent het Fonds vanaf 1 januari 2020 één nieuw pensioenreglement: 'Pensioenreglement Pensioenfonds ING 2020'. Hierover zijn de deelnemers eind december 2019 geïnformeerd.

Het Fonds wil zijn deelnemers nu en in de toekomst optimaal van dienst zijn en daarvoor de uitvoering van de pensioenregeling en het daarbij behorende administratie en technisch systeem optimaliseren. Om die reden heeft het Bestuur de werkgevers ING Bank en NN Group begin september 2019 verzocht om de bestaande pensioenregelingen op een beperkt aantal afwijkende punten gelijk te stellen. Onder de noemer 'Wij werken aan uw pensioen' zijn alle deelnemers hierover geïnformeerd.

Het Pensioenreglement Pensioenfonds ING 2020 kent ruimere flexibiliseringsmogelijkheden binnen de grenzen van de fiscale maxima. Hierdoor hebben

deelnemers met ingang van 1 januari 2020 meer keuzes dan voorheen om hun pensioen dat zij hebben opgebouwd bij het Fonds af te stemmen op hun persoonlijke situatie.

In de loop van 2020 is de aanpassing van het administratief en technisch systeem aan het nieuwe pensioenreglement afgerond.

Voor de pensioenuitvoering richt het Fonds zich samen met pensioenuitvoeringsorganisatie AZL op verdergaande digitalisering door middel van straight through processing (STP). In het laatste kwartaal van 2020 is Mijn Pensioenplan live gegaan waarmee deelnemers onder andere hun ouderdomspensioen digitaal kunnen aanvragen. Het proces van de aanvraag wordt geheel STP verwerkt. Inmiddels maken vrijwel alle deelnemers gebruik van Mijn Pensioenplan om hun pensioenaanvraag in te dienen en in gang te zetten. De verdergaande digitalisering zal het Fonds vormgeven in een meerjarenplan op basis waarvan uiteindelijk bij ieder element van de pensioenuitvoering digitalisering wordt afgewogen en daarbij de wijze waarop en wanneer.

Het Fonds doet er alles aan om de pensioenregeling op de juiste wijze uit te voeren. Toch kan het gebeuren dat een deelnemer minder tevreden is over de manier waarop deze door het Fonds bejegend is (klacht). Of dat men het niet eens is met een beslissing van het Fonds (geschil) vanwege een verschil van inzicht met het Fonds over de toepassing of interpretatie van de door het Fonds uitgevoerde pensioenreglementen. In dergelijke gevallen is de klantenservice bij de pensioenuitvoeringsorganisatie van het Fonds het eerste aanspreekpunt.

In de meeste gevallen kan een probleem in goed overleg worden opgelost. Ook kan bij de behandeling door het Fonds uiteindelijk blijken dat geen sprake is van een klacht of geschil in de zin van de Klachten- en Geschillenregeling van het Fonds.

Als het in onderling overleg oplossen van het probleem niet lukt zal de zaak in behandeling worden genomen conform de te volgen procedure van de Klachten- en Geschillenregeling. De Klachten- en Geschillenregeling kent behandeling in eerste en tweede aanleg. In eerste aanleg kan een deelnemer, die zich niet kan vinden in het besluit van het Fonds een klacht of geschil schriftelijk indienen bij de Klachten- en Geschillencommissie van het Fonds. Deze commissie wordt gevormd door de twee uitvoerend bestuurders van het Fonds. Als de deelnemer ook na behandeling in eerste aanleg het oneens blijft met het besluit, kan de zaak in tweede aanleg worden voorgelegd aan de Ombudsman Pensioenen.

Het Fonds heeft bij de uitvoering van de Klachten- en Geschillenregeling verhoogde aandacht voor belanghebbenden en derden. Daarbij wordt periodiek een analyse gemaakt van eventuele fouten in de uitvoering en worden de eigen besluiten en het fondsbeleid geëvalueerd.

In 2020 zijn er in totaal 37 zaken op basis van de Klachten- en Geschillenregeling in behandeling geweest. Van de 37 zaken waren 25 zaken een geschil en 12 zaken een klacht. Eén zaak betrof een beroep op de hardheidsclausule en twee zaken zijn door betrokkenen voorgelegd aan de Ombudsman Pensioenen.

Geen van de zaken die het Fonds in 2020 heeft behandeld, hebben aanleiding gegeven tot aanpassing van het beleid en het pensioenreglement. Wel hebben enkele zaken aanleiding gegeven om aan de uitvoeringsorganisatie te verzoeken bepaalde processen en de informatievoorziening aan de deelnemers te optimaliseren en te verduidelijken. Met behulp van de zaken die zich aandienen en de vragen die gesteld worden, probeert het Fonds zijn dienstverlening en processen te verbeteren en daar waar mogelijk te leren van eventuele fouten.

Met name de gevolgen voor het pensioen bij beëindiging van partnerrelaties en de door betrokkenen te ondernemen acties blijken een complex onderwerp te zijn waarvan de gevolgen voor het pensioen soms pas later duidelijk worden. Ook wezenpensioen en toeslagverlening zijn onderwerpen waar veel vragen over gesteld worden. Het Fonds heeft hier in 2020 verhoogde aandacht aan besteed in het contact met deelnemers en ook aan zaken die aan de Klachten- en Geschillencommissie zijn voorgelegd. Verder is het Fonds in 2020 gestart met een intensievere samenwerking met de pensioenuitvoeringsorganisatie met betrekking tot de binnenkomende vragen en uitgaande antwoorden bij de Klantenservice.

4.8 Governance en compliance

De governance omvat de wijze waarop het Fonds is georganiseerd en de maatregelen die zijn getroffen voor een optimale uitvoering van de doelstellingen, waarbij voldaan wordt aan de geldende wet- en regelgeving (compliance) en waarbij evenwichtige belangenafweging ten aanzien van de verschillende deelnemersgroepen voorop staat.

Governance

Het Bestuur handelt ten behoeve van alle belanghebbenden van het Fonds en weegt bij zijn besluitvorming de belangen van de verschillende deelnemersgroepen onderling en die van de werkgevers op een zorgvuldige en evenwichtige wijze af. Het Bestuur heeft in 2020 maandelijks volgens een vooraf vastgesteld schema vergaderd. De meeste aandacht is besteed aan:

1. Het project 'Wij werken aan uw pensioen'
2. De opvang van de coronacrisis, financieel en operationeel
3. Het nieuwe pensioenstelsel
4. Maatschappelijk verantwoord beleggen
5. Eigen risico beoordeling
6. Evaluatie rol sleutelfunctiehouders
7. Implementatie Balansbeheerplan 2020-2022
8. IT-beleid

Het VO is in 2020 vijf keer bij elkaar gekomen en heeft drie keer vergaderd met het Bestuur. In 2020 heeft het VO advies uitgebracht over automatische waardeoverdracht van kleine pensioenen en daarover positief geadviseerd

Deskundigheid en zelfevaluatie

In een veranderende omgeving, zoals de pensioenomgeving, is het van groot belang dat het gehele Bestuur zich permanent schoolt. In het afgelopen jaar hebben de bestuurders regelmatig seminars bijgewoond waarmee zij zich op de hoogte hebben gesteld van de meest recente ontwikkelingen binnen de pensioenwereld. Verder is er gebruik gemaakt van de diensten van opleidingsinstituut SPO voor meer individuele opleidingen.

Het Bestuur zal ook over het jaar 2020 het gezamenlijk en individueel functioneren evalueren. De evaluatie zal worden uitgevoerd door het voeren van individuele evaluatiegesprekken en een evaluatiegesprek met het gehele Bestuur. Er is voor deze evaluatie gekozen om te werken met een andere partij dan in voorgaande jaren, om het proces fris en uitdagend te houden.

Code Pensioenfondsen

Het Fonds ondersteunt de principes van de Code Pensioenfondsen (de Code) en past de principes van de Code naar vermogen toe. Ook de Monitoringscommissie Code

Pensioenfondsen signaleert dit al enige tijd in de nalevingsrapportages en roept de pensioenfondsen op om verdere stappen te zetten. Het Fonds past de principes geheel toe en het Bestuur is van mening dat toepassing van alle principes ten goede komt aan het Fonds en zijn deelnemers. Om die reden blijft het Fonds zich ook in de toekomst en bij toekomstige nieuwe principes van de Code voortdurend inzetten om zo veel mogelijk aan te sluiten bij de Code.

Na inwerkingtreding van de nieuwe Code in oktober 2018 en de implementatie ervan, constateren de niet-uitvoerend bestuurders dat het Fonds ook aan de nieuwe en de aangepaste normen voldoet en daar uitvoering aan geeft. In 2020 en de komende jaren zal het Fonds aandacht schenken aan de volgende onderdelen uit de nieuwe Code:

- Het integreren van een stappenplan in het diversiteitsbeleid van het Fonds waarbij het beleid een groei-model wordt met concrete doelen die binnen haalbare termijnen kunnen worden bereikt, inclusief evaluatie van de effectiviteit van de door het Fonds ingezette middelen en doelstellingen;
- De wijze waarop de niet-uitvoerend bestuurders als intern toezichtsorgaan de Code betrekken bij de toezichtstaak. Dit is weliswaar geen nieuwe regel, maar wel bevat de toelichting bij deze regel de oproep aan het interne toezicht om expliciet verslag te doen over de naleving en toepassing van de Code door het Fonds. De niet-uitvoerend bestuurders besteden hier in het jaarverslag en in de (NUB) rapportages sinds 2020 nadere aandacht aan.

De wijze waarop het Fonds aan de principes voldoet, wordt toegelicht in de Checklist Code Pensioenfondsen. Deze is te vinden op de website van het Fonds. Voor zover het Fonds (deels) afwijkt van de principes van de Code wordt dit toegelicht conform het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel. In 2020 voldeed het Fonds aan alle op het Fonds van toepassing zijnde principes.

Rapportagenormen

De normen uit de Code Pensioenfondsen waarover gerapporteerd dient te worden zijn in onderstaande tabel opgenomen. Per norm is een verwijzing opgenomen naar de locatie van deze normen in het jaarverslag:

Rapportagenorm	Voldoet het Fonds aan de norm?	Vindplaats toelichting jaarverslag of website
Norm 5 Het Bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het Bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het Bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	Het Bestuur rapporteert in hoofdstuk 4 Bestuursverslag over het beleid dat het in 2020 voerde, de gerealiseerde uitkomsten van dat beleid en de beleidskeuzes die het Bestuur maakte.

Norm 31 De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Het Bestuur rapporteert in hoofdstuk 2 Profiel van het Fonds en in hoofdstuk 4.8 Governance en Compliance over de samenstelling en de diversiteit van fondsorganen en de geschiktheid van de leden.
Norm 33 In zowel het Bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het Bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het Bestuur te bevorderen.	Ja	In hoofdstuk 2 Profiel van het Fonds en in hoofdstuk 4.8 Governance en Compliance rapporteert het Bestuur over de diverse samenstelling van fondsorganen, de doelen ten aanzien van diversiteit en de stappen voor het bevorderen van diversiteit.
Norm 47 Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	De niet-uitvoerend bestuurders betrekken de Code bij de uitoefening van hun taak en rapporteren hierover. Zie hiervoor hoofdstuk 5 Verslag niet-uitvoerend bestuurders.
Norm 58 Het Bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	In hoofdstuk 4.1 Algemene beleidsdoelstellingen beschrijft het Bestuur de missie, visie en strategie van het Fonds.
Norm 62 Het Bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Het Bestuur licht in hoofdstuk 4.3 Strategisch beleggingsbeleid en balansbeheer de overwegingen toe om maatschappelijk verantwoord te beleggen.
Norm 64 Het Bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en de Code Pensioenfondsen, net als over de evaluatie van het functioneren van het Bestuur.	Ja	In hoofdstuk 2 Profiel van het Fonds rapporteert het Bestuur over de naleving van de interne gedragscode. In hoofdstuk 4.8 Governance en compliance wordt gerapporteerd over de evaluatie van het functioneren van het Bestuur en in hetzelfde hoofdstuk ook over de naleving van de Code Pensioenfondsen.
Norm 65 Het Bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	In hoofdstuk 4.7 Pensioenbeleid wordt in de uitvoering van beleid gerapporteerd over de behandeling van klachten en geschillen.

Bij de samenstelling van het Bestuur en het VO gelden verder samengevat de volgende uitgangspunten:

- Verscheidenheid aan vaardigheden, achtergronden en zienswijzen, waarbij de leden van het Bestuur en het VO een redelijke afspiegeling vormen van de belanghebbenden in het Fonds;
- Een goede mix van mannen en vrouwen;
- Een evenwichtige verdeling van leeftijden.

Eind 2020 was de verdeling naar de criteria voor diversiteit als volgt:

Orgaan	Man/vrouw verdeling		Leeftijdsverdeling	
	Man	Vrouw	<= 40 jaar	> 40 jaar
Bestuur	5	2	1	6
Verantwoordingsorgaan	5	5	2	8

European Market Infrastructure Regulation (EMIR)

EMIR is op initiatief van de Europese Commissie geïmplementeerd om de handel in *over-the-counter* (OTC) derivaten transparanter en veiliger te maken. Het gaat daarbij om eisen die gelden voor partijen, zoals pensioenfondsen, die nu nog derivatentransacties verrichten die worden verhandeld zonder tussenkomst van een clearing-organisatie. De voor pensioenfondsen geldende vrijstelling van de verplichte clearing OTC-derivaten is opnieuw verlengd. Ondanks de vrijstelling bereidt het Fonds zich voor om eerder gebruik te maken van als central clearing voordelen biedt zoals lagere transactiekosten.

Externe toezichthouders

In 2020 heeft DNB de volgende onderzoeken gedaan:

1. Onderzoek naar uitbestedingsrisico's bij de pensioenuitvoeringsorganisatie;
2. Liquiditeitsonderzoek

De opvolging van de bevindingen, die uit de onderzoeken voortkomen, is door het Bestuur in de planning opgenomen.

Daarnaast heeft DNB een aantal reguliere uitvragen gedaan waaronder de jaarlijkse uitvraag naar niet-financiële risico's.

In 2020 hebben reguliere periodieke toezichtsgesprekken met DNB plaatsgevonden. In deze gesprekken geven het Fonds en DNB wederzijds inzicht in de actualiteiten.

DNB heeft in 2020 geen toezichtmaatregelen aan het Fonds opgelegd.

De AFM heeft in 2020 geen vragen aan het Fonds gesteld en heeft ook geen maatregelen aan het Fonds opgelegd.

4.9 Overige ontwikkelingen in 2020

Coronacrisis

De coronacrisis heeft samenlevingen ontwricht en grote impact gehad op medewerkers van Pensioenfonds ING. Bedrijfscontinuïteit en ons vermogen om onze deelnemers te blijven bedienen, vertrouwden op een snelle overgang naar werken vanuit thuis. Dit

vereiste snelle aanpassing van infrastructuur en processen. Sinds de start van de pandemie in maart 2020 ligt de focus op het ondersteunen en veilig en gezond houden van de medewerkers. Dit omvatte het beperken van zakenreizen en het nemen van maatregelen om een veilige thuiswerkomgeving te creëren. Naarmate de virusuitbraak verergerde, schakelden alle medewerkers over op thuiswerken. Om de betrokkenheid hoog te houden en om ervoor te zorgen dat zij toegerust zijn om hun werk op afstand te doen, heeft het Fonds tools en begeleiding aangeboden, waarbij best practices zijn gedeeld, voor een optimale werkomgeving. Door het nemen van deze maatregelen, het aanpassingsniveau en de veerkracht van de medewerkers van het Fonds, hebben alle processen zonder onderbreking plaatsgevonden.

De financiële positie van het Fonds stond in 2020 aanvankelijk onder grote druk door de scherpe daling van de aandelenmarkt, als gevolg van de uitbraak van de coronacrisis. Ook daalde de rente sterk. Gelukkig veerden de financiële markten weer op uit het dal, al bleef de rente onverminderd laag. De financiële positie van het Fonds herstelde grotendeels. Het totale rendement van het Fonds was 9,1% in 2020 (2019: 11,1%). Het rendement op de returnportefeuille was met 3,0% fors lager dan het voorgaande jaar. Het rendement op de matchingportefeuille was met 11,5% hoger dan 2019.

IT & Cybersecurity

In 2020 heeft het Fonds zijn IT beleid geactualiseerd. Dat betrof onder meer dat het Fonds:

- De toekomstbestendigheid (F) van zijn IT waarborgt door onder andere het verminderen van complexiteit en gebruik maken van marktstandaarden;
- Een risicoanalyse op de beschikbaarheid, exclusiviteit en integriteit (CIA rating) van de IT uitvoert. Het Fonds schat de netto risico's hierbij in met behulp van de beoordeling van de beheersing van de risico's door zijn uitbestedingspartners met de controls uit de DNB Good Practice. Zo heeft het Fonds met behulp van een CIA en F rating per uitbestedingspartij inzicht in zijn (uitbestede) IT risico's. Met dit inzicht bepaalt het Fonds waar meer beheersing nodig is om IT risico's binnen de risicohouding van het Fonds te brengen;
- Voor zijn raamwerk informatiebeveiliging aansluit op de DNB Good Practice Informatiebeveiliging (2019/2020). Hierbij sluit het Fonds voor zijn ambitieniveau aan op door DNB vereiste volwassenheidsniveaus.

Cybersecurity is onderdeel van het geactualiseerde IT beleid van het Fonds. In 2020 is gestart met een awareness programma voor het Bestuursbureau, Bestuur en VO op het gebied informatiebeveiliging en cyber security. Dit programma is erop gericht om de deelnemers bewust te maken van de bijdrage die zij leveren aan de digitale veiligheid van het Fonds.

Nieuw Pensioenstelsel

In de zomer van 2020 kwamen de werkgevers- en werknemersorganisaties samen met het kabinet tot overeenstemming over de inrichting van een nieuw pensioenstelsel. Belangrijke ingrediënten hiervan waren de afschaffing van de doorsneepremie en een verandering van de pensioenopbouw. Pensioenopbouw in de vorm van pensioenaanspraken verandert in de toekomst naar opbouw van persoonlijke pensioenvermogens. In 2021 worden de details van de wetgeving hiervoor verder uitgewerkt.

Het Bestuur en het VO bereiden zich voor op de stelselwijziging via onder meer kennis-sessies. Daarnaast komt het nieuwe stelsel elke bestuursvergadering aan de orde. Een interne werkgroep volgt de ontwikkelingen, agendeert beleidsstukken over het nieuwe stelsel en begeleidt het Bestuur in het bestuurlijke proces.

Sociale partners zullen afspraken maken over de toekomstige pensioenopbouw. Wat de implicaties hiervan zijn voor het Fonds is nu nog niet te overzien.

4.10 Verwachte ontwikkelingen voor 2021

Relatie AZL bestendigen

Afgelopen periode hebben wij intensief samengewerkt met AZL in het project 'Wij werken aan uw pensioen'. Hierbij hebben wij onze pensioenadministratie vereenvoudigd en robuuster gemaakt, waardoor wij beter voorbereid zijn op de toekomst. Deze samenwerking en de monitoring op onze pensioenuitvoering willen wij voortzetten. Dat laatste is van eminent belang omdat de pensioenuitvoering nu toekomstbestendig is, maar dat ook moet blijven.

MVB

Hoe langer hoe meer zijn institutionele beleggers zich bewust van de grote rol die zij spelen in de maatschappij en welke bijdrage ze kunnen leveren aan de verduurzaming van de maatschappij, denk hierbij aan de klimaatdiscussie. Het is niet langer een vraag of je meedoet maar hoe. In het jaar 2020 is door het Bestuur veel aandacht besteed aan het tot een hoger niveau brengen van MVB. In verschillende sessies heeft het Bestuur het beleid vorm gegeven en een vol 'commitment' uitgesproken om een goede bijdrage te leveren aan het doorgeven van een betere leefbare wereld aan de volgende generatie. In 2021 zal het Bestuur het beleid verder uitrollen en de uitgezette beleidslijnen zorgvuldig implementeren. Het Fonds heeft er het volste vertrouwen in dat met de huidige afspraken een goede bijdrage wordt geleverd aan de wens om een betere leefbare en duurzame wereld door te geven.

Pensioenakkoord

Medio 2020 is de zogenoemde hoofdlijnennotitie verschenen waarin de eerste contouren vanuit het daarvoor gesloten pensioenakkoord zijn uitgewerkt. Eind 2020 is de concept wetgeving ter consultatie voorgelegd. De commentaren worden inmiddels verzameld. Echter vanwege de verkiezingen voor de tweede kamer en de daarop volgende kabinetsformatie wordt niet verwacht dat een volgende stap in het wetgevingsproces zal worden gezet voor het einde van jaar. Wij houden de ontwikkelingen van het nieuwe pensioenstelsel nauwlettend in de gaten. Het Bestuur zal hierbij onder meer de belangen van onze deelnemers centraal stellen en de nadruk leggen op evenwichtige belangenafweging. Het Bestuur houdt ook goede contacten met sociale partners (vakbonden en werkgevers), de verenigingen van oud-medewerkers van ING Bank en van NN Group en andere stakeholders.

Datakwaliteit

In de huidige tijden ligt veel nadruk op data en datakwaliteit. Ook voor ons pensioenfonds is het van essentieel belang dat de kwaliteit van onze data is geborgd. Daarom willen wij hierover nadere regels en verantwoordelijkheden vastleggen. Hierbij gaat het om data die betrekking hebben op pensioenaanspraken maar ook om data die noodzakelijk zijn om onze vermogensbeheeractiviteiten adequaat te kunnen blijven uitvoeren.

Kostenbewustzijn

Voor de al eerder genoemde toekomstbestendigheid is het van groot belang dat de uitvoeringskosten van de pensioenregeling goed in de gaten worden gehouden. In overeenstemming met het kostenbeleid van het Fonds geven wij daarom veel aandacht aan de kosten. Daarbij maken wij een zorgvuldige afweging tussen nut en noodzaak van uitgaven. Door het bewustzijn verder te vergroten maken wij inzichtelijk naar onze deelnemers waar onze kosten liggen en wat de diensten die wij hiervoor terugkrijgen bijdragen aan hun pensioen.

Amsterdam, vastgesteld 21 mei 2021

Drs. J.W.M. van der Knaap
Voorzitter, niet-uitvoerend bestuurder

Drs. A.A. Steenbergen RA
Niet-uitvoerend bestuurder

Drs. W.H. van Iersel RBA
Uitvoerend bestuurder

Ir. W.M. Kastelijn
Niet-uitvoerend bestuurder

Drs. P.J.M. van Meel AAG
Uitvoerend bestuurder

Mr. Drs. V.A. Doekhie
Niet-uitvoerend bestuurder

Drs. A. Tromp
Niet-uitvoerend bestuurder

5 Verslag niet-uitvoerend bestuurders

Algemeen

Het Fonds heeft sinds 1 januari 2017 een omgekeerd gemengd bestuursmodel (one-tier board) met een onafhankelijk voorzitter. Hierbij maakt het interne toezicht integraal deel uit van het Bestuur van het Fonds. De niet-uitvoerend bestuurders besturen en houden toezicht. In dit verslag worden de werkzaamheden in het kader van het toezicht beschreven en de conclusies die daaruit getrokken zijn door de niet-uitvoerend bestuurders. Hiermee geeft het een goed inzicht in de bevindingen die in 2020 gedaan zijn en zoals die zijn vastgelegd in de halfjaarlijkse rapportages aan de uitvoerend bestuurders.

De bestuursvergadering van het Bestuur en de daarbij behorende documentatie vormt de basis van de toezichthoudende rol. Twee niet-uitvoerend bestuurders vormen samen met een externe adviseur de Auditcommissie. De Auditcommissie heeft tot taak om de niet-uitvoerend bestuurders te adviseren op de gebieden zoals die zijn vastgelegd in het Reglement Auditcommissie.

De niet-uitvoerend bestuurders zijn actief betrokken bij het besturen van het Fonds, zij houden actief en frequent toezicht op de uitvoering van besluiten. Dit gebeurt mede tijdens de bestuursvergaderingen, die 12 keer hebben plaatsgevonden in 2020. Tijdens de bestuursvergaderingen zijn de niet-uitvoerend bestuurders en de uitvoerend bestuurders aanwezig.

De niet-uitvoerend bestuurders tellen, naast de onafhankelijk voorzitter, vier leden. Twee leden namens de werknemers, een lid namens de pensioengerechtigden en een lid namens de gezamenlijke werkgevers. De samenstelling van de niet-uitvoerend bestuurders wijzigde gedurende het jaar 2020. Per september 2020 is mevrouw Tromp, op voordracht van het VO, toegetreden tot het Bestuur. Verder is in november 2020 besloten tot de herbenoeming van de heer Van der Knaap als onafhankelijk voorzitter van het Fonds.

Het Bestuur, en daarmee ook de niet-uitvoerend bestuurders, werd ondersteund door externe adviseurs op het gebied van balans- en vermogensbeheer en risicobeheer. De rol van deze adviseurs is om bij de bespreking van besluiten op deze gebieden het Bestuur met hun visie en adviezen te verrijken. Daarnaast geven de adviseurs hun visie op algemene ontwikkelingen op economisch vlak en op het gebied van risicomangement. Ook relevante ontwikkelingen bij andere partijen komen via de ervaring van deze adviseurs ter sprake.

Hoofdtaken van de niet-uitvoerend bestuurders

De wettelijke taken van de niet-uitvoerend bestuurders vinden hun basis in artikel 103 lid 4 en artikel 104 lid 2 van de Pensioenwet. Het intern toezicht is ten minste belast met het toezien op, respectievelijk verantwoordelijk voor: (1) een adequate risicobeheersing, (2) een evenwichtige belangenafweging door het Bestuur en (3) het afleggen van verantwoording aan het VO en het afleggen van verantwoording in het jaarverslag (in het bijzonder in het bestuursverslag).

De invulling van het intern toezicht bij het Fonds is ingericht langs de volgende lijnen:

- De organisatie en de processen zijn zodanig ingericht dat er de nodige ‘checks and balances’ zijn, dat er voldoende ‘countervailing power’ is tussen enerzijds de niet-uitvoerend bestuurders en anderzijds de uitvoerend bestuurders, en dat er waarborgen zijn voor integer handelen;

- De uitvoerend bestuurders leggen verantwoording af aan de niet-uitvoerend bestuurders en wordt daarover kritisch bevraagd;
- De niet-uitvoerend bestuurders leggen verantwoording af over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het VO en in brede zin via het bestuursverslag;
- De niet-uitvoerend bestuurders verlaten zich niet alleen op rapportages van de uitvoerend bestuurders, maar gebruikt ook rapportages van onafhankelijke deskundigen (derden) bij zijn oordeelsvorming en voert gesprekken met expert deskundigen binnen het Bestuursbureau;
- De niet-uitvoerend bestuurders c.q. de Auditcommissie laten zich waar nodig ondersteunen bij de uitoefening van hun toezichtstaken;
- De niet-uitvoerend bestuurders evalueren de invulling van hun toezichtrol en het functioneren van de uitvoerend bestuurders periodiek.

De niet-uitvoerend bestuurders beoordelen in het licht van hun toezichtstaken procedures en processen op checks and balances. Zij zien erop toe dat mandateringen aan de uitvoerend bestuurders voldoende scherp geformuleerd zijn, passen binnen het geformuleerde beleid en dat de uitvoerend bestuurders daarover adequate verantwoording afleggen. Het intern toezicht wordt zodanig uitgevoerd dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het Fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering door het Fonds. De toezichtstaak van de niet-uitvoerend bestuurders in een gemengd model maakt deel uit van de integrale bestuurstaak.

In het verslagjaar hebben de niet-uitvoerend bestuurders in het bijzonder aandacht gehad voor de volgende bestuurlijke onderwerpen:

1. Het project 'Wij werken aan uw pensioen'
2. De opvang van de coronacrisis, financieel en operationeel
3. Het nieuwe pensioenstelsel
4. Maatschappelijk verantwoord beleggen
5. Eigen risico beoordeling
6. Evaluatie rol sleutelfunctiehouders
7. Implementatie Balansbeheerplan 2020-2022
8. IT-beleid

In januari 2019 is de IORP II regelgeving van kracht geworden. Op 13 januari 2019 moest het Fonds deze Europese richtlijn volledig hebben geïmplementeerd. Doel van de richtlijn is het verder versterken van de interne toezichtstaken. Dit is uitgewerkt door middel van de organisatorische inbedding van de sleutelfunctiehouders. De richtlijn schrijft een drietal sleutelfuncties voor:

1. Sleutelfunctiehouder Interne Audit:

Deze sleutelfunctie is een onafhankelijke en objectieve functie die zekerheid en inzicht verschaft om een meerwaarde te leveren en de operationele activiteiten van het pensioenfonds te verbeteren. De functionaris ondersteunt het pensioenfonds zijn doelstellingen te realiseren door met een systematische en gedisciplineerde aanpak de effectiviteit van de processen van governance, risicomanagement en interne beheersing te evalueren en te verbeteren.

2. Sleutelfunctiehouder Actuarieel:

Deze sleutelfunctie is op een onafhankelijke en objectieve manier belast met alle actuariële activiteiten van het pensioenfonds, waaronder als één van de belangrijkste taken het beoordelen van de betrouwbaarheid en adequaatheid van de berekening van de technische voorzieningen.

3. Sleutelfunctiehouder Risicobeheer:

Deze sleutelfunctie is primair gericht op het op een objectieve en onafhankelijke wijze bijdragen aan de doelstellingen van het Fonds. De sleutelfunctiehouder opereert hierbij onafhankelijk.

Onder de taken van de sleutelfunctiehouders vallen:

- Het adviseren van het Bestuur, de uitvoerend bestuurders en de Auditcommissie;
- Het invullen van de tweedelijns verantwoordelijkheid door de beoordeling en monitoring van de activiteiten in de eerste lijn.

Vanuit de tweedelijnsrol zijn de belangrijkste verantwoordelijkheden:

- Het voorbereiden en doen vaststellen van beleid over alle risico's van het Fonds;
- Het (doen) monitoren van de risico's van het Fonds;
- Het analyseren en beoordelen van de risico's van het Fonds;
- Het rapporteren over de risico's van het Fonds;
- Het signaleren van te nemen acties en het waar nodig ondernemen van actie in het belang van het Fonds.

Werkwijze van de niet-uitvoerend bestuurders

De niet-uitvoerend bestuurders hebben in 2020 vier keer vergaderd. De niet-uitvoerend bestuurders hebben een eigen vergadering waarbinnen onder meer de werkwijze en de verantwoordingsrapportage van de uitvoerend bestuurders werd besproken. De niet-uitvoerend bestuurders hanteren een jaaragenda. De verschillende aandachtsgebieden zijn toebedeeld aan de niet-uitvoerend bestuurders. De niet-uitvoerend bestuurders (inclusief de Auditcommissie) overleggen zelfstandig met de sleutelfunctiehouders en de compliance officer. Op deze wijze wordt de onafhankelijkheid ten opzichte van de niet-uitvoerend bestuurders van de uitvoerend bestuurders gefaciliteerd. De niet-uitvoerend bestuurders stellen per halfjaar een rapport op, waarin opmerkingen en bevindingen worden opgenomen ten aanzien van de uitvoering van het beleid van het Fonds door de uitvoerend bestuurders. Deze rapporten worden tevens besproken met het VO. De uitvoerend bestuurders stellen een opvolgingsrapportage op waarin zij aangeven hoe invulling gegeven wordt aan de bevindingen en opmerkingen van de niet-uitvoerend bestuurders en op welke termijn dat gebeurt.

Naast deze vergaderingen van de niet-uitvoerend bestuurders onderling, zijn er twee vergaderingen waarin de niet-uitvoerend bestuurders spreken met het voltallige VO. In deze vergaderingen leggen de niet-uitvoerend bestuurders verantwoording af over het uitgeoefende toezicht op de uitvoering van het beleid zoals dat door het Bestuur is vastgesteld.

Zowel van de bestuursvergadering, de vergadering van de niet-uitvoerend bestuurders, de vergadering van de uitvoerend bestuurders (inclusief het management team van het Bestuursbureau van het Fonds) als die van de Auditcommissie worden notulen opgesteld. Deze worden onderling uitgewisseld voor maximale transparantie. De notulen worden tevens gedeeld met het VO en vormen onder meer input voor de dialoog tussen de bestuurders en de leden van het VO.

Informatievoorziening aan de niet-uitvoerend bestuurders

De niet-uitvoerend bestuurders maken voor hun werkzaamheden primair gebruik van stukken die door het Bestuursbureau van het Fonds zijn opgesteld. Deze stukken dienen:

- Tijdig beschikbaar te zijn;
- Te zijn voorzien van een samenvatting;

- Een duidelijke toelichting te hebben;
- Indien relevant voorzien te zijn van de opinie van de risicomanager en/of het advies van de Auditcommissie;
- Indien relevant voorzien te zijn van de mening van de externe adviseurs;
- Indien relevant een analyse te bevatten van het onderwerp evenwichtige belangen afweging;
- Indien relevant te zijn voorzien van een afweging waarin de kernwaarden als mensgericht worden meegewogen.

Samenvattend hebben de niet-uitvoerend bestuurders geconcludeerd dat de kwaliteit van de stukken voldoende is.

De niet-uitvoerend bestuurders hebben frequent contact met de uitvoerend bestuurders op individuele basis en met de medewerkers van het Bestuursbureau. Hierbij wordt de niet-uitvoerend bestuurder geacht zijn/haar toezichthoudende taak voorop te stellen. Daarnaast hebben de niet-uitvoerend bestuurders met de belangrijkste uitbestedingspartners van het Fonds ten minste eenmaal per jaar contact. Verder vindt regulier contact plaats met de actuaris, de accountant en de externe adviseurs.

Verrichte activiteiten door de niet-uitvoerend bestuurders

De niet-uitvoerend bestuurders hebben in 2020, mede op basis van wettelijke en statutaire taken, naast de meer reguliere beleidsterreinen een aantal onderzoeksthema's behandeld. De hieruit voortvloeiende opmerkingen en bevindingen hebben hun plaats gevonden in de opgestelde rapportages van de niet-uitvoerend bestuurders. Hierbij kan gedacht worden aan onderwerpen als het project 'Wij werken aan uw pensioen', een aantal belangrijke beleggingsprocessen, MVB, Eigen risico beoordeling, het pensioenakkoord en Cyber security.

De niet-uitvoerend bestuurders zien er verder op toe dat het Fonds de Code Pensioenfondsen juist toepast. Afwijkingen van de Code worden getoetst op aanvaardbaarheid op de korte termijn en de mate waarin het mogelijk is om op langere termijn wel te kunnen voldoen aan de norm. De niet-uitvoerend bestuurders hebben geconstateerd dat het Fonds in alle gremia voldoet aan alle diversiteitsvereisten uit de Code Pensioenfondsen. De niet-uitvoerend bestuurders zijn daarbij van mening dat een evenwichtige belangenafweging gebaat is bij een nog meer diverse samenstelling van het Bestuur. De benoeming van mevrouw Tromp in het Bestuur biedt een verdere verbetering van de mate waarin het Fonds voldoet aan de diversiteitsvereisten.

Evaluatie

De niet-uitvoerend bestuurders hechten veel belang aan het continu evalueren van de uitvoering van bestuurlijke verantwoordelijkheden. Deze evaluatie, waarbij de niet-uitvoerend bestuurders betrokken zijn, heeft op drie niveaus plaatsgevonden.

Het eerste niveau betreft het na de bestuursvergadering evalueren van de effectiviteit en efficiëntie van de vergadering. Thema's die elk jaar aan de orde komen, zijn de rol van de voorzitter, de taakvastheid van de niet-uitvoerend bestuurders, kwaliteit van de documenten, het elkaar aanspreken op inefficiënt gedrag en de wijze waarop het VO invulling geeft aan het laten afleggen van verantwoording door de niet-uitvoerend bestuurders over het door hen uitgeoefende toezicht op de uitvoering van het beleid.

Het tweede niveau betreft de jaarlijkse individuele zelfevaluatie. In een gesprek tussen de onafhankelijk voorzitter, een bestuurder en een externe adviseur zijn de volgende onderwerpen aan de orde gekomen: bijdrage aan de vergadering, feedback, geschiktheid, opleidingsplan en verwachtingen. Er is, evenals vorig jaar, een vertrouwelijk verslag gemaakt van de individuele zelfevaluatie.

Het derde niveau betreft de collectieve zelfevaluatie onder begeleiding van een externe facilitator. De uitkomsten van de individuele zelfevaluatie, voor zover deze te anonimiseren zijn, zijn daarbij besproken. Daarnaast zal het VO, conform de vereisten van de in 2018 aangepaste Code Pensioenfondsen, een zelfevaluatie plaats laten vinden. De uitkomsten van beide zelfevaluaties zullen onderling, tussen Bestuur en VO, besproken worden.

Evenwichtige belangenafweging

De niet-uitvoerend bestuurders zien erop toe dat er evenwichtige belangenafweging plaatsvindt. Dit ziet op de pensioenregeling, doelstellingen van en ambitieniveau van de toeslagverlening bij de opdrachtaanvaarding. Bij de relevante te nemen besluiten in 2020 zijn de belangen van alle deelnemers in kaart gebracht en gewogen of de besluitvorming recht doet aan de belangen van deze deelnemersgroepen. Dit kwam onder andere tot uiting bij besluiten over toeslagverlening en het Balansbeheerplan 2020-2022. Het besluit is gewogen op evenwichtigheid ten aanzien van de belangen van deelnemers nu en in de toekomst. Daarnaast is de besluitvorming in lijn met de risicohouding van het Fonds geweest. Bovendien ziet evenwichtige belangenafweging ook toe op goede, adequate communicatie over pensioen met deelnemers. Deelnemers dienen overzicht (hoeveel pensioen heb ik opgebouwd), inzicht (is mijn pensioen toereikend) en handelingsperspectief te hebben (ben ik bewust van de risico's van mijn pensioenvoorziening en heb ik inzicht in keuzemogelijkheden). Dit is ook een belangrijke drijvende kracht geweest achter bepaalde aspecten van het project 'Wij werken aan uw pensioen'.

Algehele opinie over de uitvoerend bestuurders

Op basis van de gevoerde gesprekken met de uitvoerend bestuurders, het verloop van de bestuursvergaderingen, de ontvangen documenten en rapportages, de gevoerde gesprekken met de medewerkers van het Bestuursbureau, het overleg met de sleutelfunctiehouders, compliance officer, de gesprekken met de externe adviseurs, de actuaris, de accountant, de gesprekken met de belangrijkste uitbestedings-partijen, de gesprekken met de leden van het VO, de vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties, de vertegenwoordigers van de vakbonden, en de vertegenwoordigers van de belangenorganisaties concluderen de niet-uitvoerend bestuurders het volgende:

Opinie niet-uitvoerend bestuurders over uitvoerend bestuurders:

De niet-uitvoerend bestuurders zijn tevreden over de gang van zaken binnen het Fonds. De niet-uitvoerend bestuurders ervaren de samenwerking met de uitvoerend bestuurders als transparant en professioneel. Voor de uitvoerend bestuurders is 2020 een bijzonder uitdagend jaar geweest. Ondanks de belemmeringen, als gevolg van de coronacrisis, is veel vooruitgang geboekt binnen een aantal belangrijke projecten, zoals 'Wij werken aan uw pensioen' en MVB. In de onderstaande alinea's wordt op een viertal onderwerpen nader ingegaan.

'Wij werken aan uw pensioen'

Het project 'Wij werken aan uw pensioen' is eind 2020 afgerond. Dit project heeft gezorgd voor een vereenvoudiging van de verschillende pensioenregelingen binnen het Fonds en heeft het Fonds daarmee nog bestendiger voor de toekomst gemaakt. Gedurende de loop van het project zijn De niet-uitvoerend bestuurders nauw betrokken geweest bij alle ontwikkelingen en communicatie naar deelnemers; de uitvoerend bestuurders zorgde frequent voor overzichtelijke voortgangsrapportages. Een omvangrijk project zoals deze ging gepaard met een grote mate van complexiteit en de niet-uitvoerend bestuurders zijn daarom zeer tevreden dat dit project tot een goed resultaat is gebracht.

Cyber Maturity

Pensioenfonds ING heeft zijn IT omgeving nagenoeg volledig uitbesteed aan derde partijen. Zelf vervult het Fonds daarbij de regierol. Om na te gaan in hoeverre het Fonds dit adequaat heeft gedaan, heeft in 2020 een audit plaatsgevonden waarbij externe specialisten van KPMG betrokken waren. Het onderzoek heeft geleid tot een aantal bevindingen. Daarbij is ook aangegeven welke stappen genomen moeten worden om verbeteringen te bewerkstelligen.

Balansbeheerplan 2020 – 2022

In het Balansbeheerplan 2020 – 2022 worden enerzijds risico's gereduceerd en anderzijds risico's bewust verhoogd, met het doel om de indexatie-doelstellingen van het Fonds met voldoende zekerheid te kunnen behalen. Zo wordt onder meer de afdekking van het renterisico verhoogd en het gewicht van de returnportefeuille verhoogd naar 30%. Als gevolg van de marktomstandigheden ten tijde van de uitbraak van het coronavirus is de implementatie van het Balansbeheerplan aanvankelijk uitgesteld. Bij het besluit in juli om over te gaan tot implementatie is zorgvuldig gekeken naar de situatie op de financiële markten, en is opnieuw geanalyseerd wat de effecten zijn van een aantal specifieke beleidsaspecten onder verschillende mogelijke stress-scenario's.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Met het doel de beleggingsportefeuille te verduurzamen op de door de deelnemers benoemde thema's is het MVB-beleid in 2020 geactualiseerd en is het Fonds gestart met de concrete invulling hiervan, waarbij de nadruk heeft gelegen op het thema 'klimaat en milieu'. Zo is onder meer een voorstel voor de CO2-reductie op de aandelenportefeuille opgesteld en geïmplementeerd, worden stem- en engagementresultaten op de website gepubliceerd en zijn stappen gezet om een kwartaalrapportage duurzaamheid in te richten. Ook is een analyse uitgevoerd van de gevolgen van verschillende klimaatscenario's voor de financiële positie van het Fonds.

Drs. J.W.M. van der Knaap
Voorzitter, Niet-uitvoerend bestuurder

Drs. A.A. Steenberg RA
Niet-uitvoerend bestuurder

Ir. W.M. Kastelijn
Niet-uitvoerend bestuurder

Mr. Drs. V.A. Doekhie
Niet-uitvoerend bestuurder

Drs. A. Tromp
Niet-uitvoerend bestuurder

5.1 Reactie uitvoerend bestuurders

De uitvoerend bestuurders stellen de wijze waarop de niet-uitvoerend bestuurders hun rol uitoefenen op prijs. Naast toetsvragen dagen de niet-uitvoerend bestuurders de uitvoerend bestuurders uit ten aanzien van genomen beslissingen. Tevens stellen de niet-uitvoerend bestuurders zich op als klankbord voor de uitvoerend bestuurders.

De uitvoerend bestuurders herkennen de punten van aandacht die de niet-uitvoerend bestuurders benoemen en zal deze ook de aandacht geven die zij behoeven. De focus zal in 2021 met name liggen bij:

- Het bestendigen van onze goede relatie met AZL en de kwaliteit van de dienstverlening naar onze deelnemers;
- Het verder verduurzamen van de beleggingsportefeuille in overeenstemming met de financiële risicohouding van de deelnemers; de thema's die zij relevant vinden.

Drs. P. van Meel AAG
Uitvoerend bestuurder

Drs. W.H. van Iersel RBA
Uitvoerend bestuurder

6 Oordeel Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het VO van het Fonds heeft als hoofdtaken:

- Advisering van het Bestuur over de in het Reglement van het Verantwoordingsorgaan en de Statuten van het Fonds vastgelegde thema's;
- Oordeel vormen over het handelen van het bestuur, het uitgevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst.

Het VO bestaat sinds 1 juli 2018 (na de VO-verkiezingen) uit tien leden, waarvan vijf uit de gelederen van de pensioengerechtigden/gewezen deelnemers, drie uit de geleding van de deelnemers en twee die door de werkgevers zijn voorgedragen.

Het VO geeft een positief oordeel over het handelen van het Bestuur en het gevoerde beleid en ziet de toekomst van het Fonds met vertrouwen tegemoet.

Activiteiten en bronnen voor oordeelsvorming

Het VO volgt de aanpak zoals vastgelegd in zijn jaarplan. In 2020 heeft het VO acht keer vergaderd, is vier keer gezamenlijk overlegd met het Bestuur en twee keer met de niet-uitvoerend bestuurders. Tijdens deze vergaderingen hebben de bestuurders verantwoording afgelegd aan de hand van de verschillende rapportages. Daarnaast had het dagelijks bestuur van het VO regelmatig overleg met de onafhankelijk voorzitter en de uitvoerend bestuurders van het Fonds. Naast de reguliere vergaderingen zijn er vier extra bijeenkomsten geweest om goed op te hoogte te blijven van de impact van de coronacrisis op het Fonds. Verder zijn er zeven bijeenkomsten geweest om het VO mee te nemen in het project 'Wij werken aan uw pensioen'.

Het VO werkt met een viertal commissies: Commissie Pensioen & Communicatie, Commissie Governance & Audit, de Commissie Balansbeheer en Commissie Jaarwerk. Deze commissies hebben afzonderlijke vergaderingen met bijvoorbeeld leden van het Bestuursbureau, de Auditcommissie of de uitvoerend bestuurders om zich te kunnen verdiepen in hun aandachtsgebieden.

In september 2020 hield het VO een interne evaluatie, gericht op de samenwerking binnen het VO. Tijdens deze evaluatie is besloten om niet langer met een dagelijks bestuur binnen het VO te werken. In november 2020 was er gezamenlijk met het Bestuur een kennissessie over het nieuwe pensioenakkoord.

Het VO heeft zich bij zijn oordeelsvorming gebaseerd op het concept jaarverslag, de concept jaarrekening, de bovengenoemde vergaderingen en overige informatie in de vorm van documenten en rapportages die tijdens het afgelopen jaar werden ontvangen. Ter voorbereiding op het oordeel van het VO heeft een delegatie van het VO verder besprekingen gevoerd met de certificerend accountant en met de waarmerkend actuaris.

Terugblik op 2020

Hoofdthema's

Bevindingen met betrekking tot goed pensioenfondsbestuur (governance)

Het VO heeft vastgesteld dat zowel de uitvoerend als niet-uitvoerend bestuurders in het afgelopen jaar hun rol goed en zelfstandig hebben kunnen invullen.

Het afgelopen jaar stond grotendeels in het teken van de coronacrisis. Het VO is van mening dat het Bestuur op een goede manier met deze crisissituatie is omgegaan en op een zorgvuldige wijze heeft gehandeld om de operationele en financiële risico's te reduceren. Hierbij is ook expliciete aandacht besteed aan kritieke processen die bij uitbestedingspartners zijn ondergebracht. Het Bestuur heeft de overlegfrequentie

aangepast en er is ook veelvuldig contact geweest met het VO over de verschillende ontwikkelingen.

Binnen het Bestuursbureau is een herstructurering in gang gezet om naar een project- en procesgerichte organisatie te gaan met als doelstelling de samenwerking tussen de werknemers te bevorderen. Dit traject is zorgvuldig doorlopen en het VO is hierover geïnformeerd.

Bevindingen ten aanzien van het intern toezicht

Sinds vier jaar werkt het Fonds met een omgekeerd gemengd bestuursmodel. Als VO ervaren wij een volwassen toezicht vanuit de niet-uitvoerend bestuurders en de ondersteuning hierbij van de Auditcommissie. De onafhankelijkheid is verankerd en we merken een scherpe en kritische houding wat tot uiting komt in de rapportages van de niet-uitvoerend bestuurders. Deze worden net zoals de kwartaalrapportages uitvoerig doorgenomen met het VO, zodat ook het VO een goed beeld krijgt van wat er speelt en hoe het interne toezicht in de praktijk werkt.

Er zijn stappen gezet door zowel het Bestuur als het VO om in de veelheid van informatie te focussen op de hoofditems en zodoende de discussies met het Bestuur op deze hoofditems te voeren. Dit wordt gedaan vanuit de eigen rollen en verantwoordelijkheden. De door IORP II vereiste governance rondom de sleutelfuncties risicomanagement, actuariaat en interne audit is adequaat opgepakt en de verantwoordelijke functionarissen zijn in 2019 benoemd. Eind 2020 heeft een evaluatie met de sleutelfunctiehouders plaatsgevonden, waaruit blijkt dat zij zich gehoord voelen.

Tot slot, merken wij dat de rol en functie van de Auditcommissie goed zijn belegd binnen het Fonds.

Bevindingen bij het toeslagenbeleid

Dankzij een goede financiële positie van het Fonds konden ook in 2020 aan alle deelnemers volledige toeslagen worden verleend volgens de van toepassing zijnde toeslagmaatstaven.

Door de uitzonderlijke omstandigheden als gevolg van de coronacrisis zijn de besluiten over toeslagverlening uitgesteld tot december 2020. Dit uitstel betrof de besluiten over de loonindex op basis van de cao-loonsverhogingen bij NN Group en ING Bank, die respectievelijk per 1 juli en 1 september 2020 hebben plaatsgevonden. Door dit uitstel konden de besluiten over toeslagverlening voor alle groepen tegelijkertijd worden genomen. De toeslagverlening op basis van de loonindex heeft wel met terugwerkende kracht plaatsgevonden. Het VO is van mening dat het gelijktijdig besluiten over toeslagverlening bijdraagt aan een evenwichtige belangenafweging in het besluitvormingsproces.

Bevindingen bij het beleggingsbeleid

Coronapandemie

De coronapandemie raakte in maart de financiële markten sterk en dit had ook een impact op de dekkingsgraad van het Fonds. Het Bestuur besloot de implementatie van het nieuwe Balansbeheerplan, dat eind 2019 was goedgekeurd, uit te stellen en het economische hoofdscenario later nogmaals te toetsen. Door herstellende markten, besloot het Bestuur later in 2020 dat het economische hoofdscenario gehandhaafd kon blijven en dat het Balansbeheerplan alsnog kon worden geïmplementeerd. Het VO is hierover tijdig geïnformeerd en meegenomen in de gemaakte afwegingen. Voor het VO is het belangrijk dat het balansbeheerteam de aansluiting met Risk Management blijft zoeken.

Maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)

Het Fonds heeft in 2019 de eerste stappen gezet voor het opzetten van een uitgebreid MVB-beleid. In 2020 is dit beleid verder uitgewerkt. Het VO wordt regelmatig en uitgebreid geïnformeerd over de laatste stand van zaken over de implementatie van het

beleid. Het VO is positief over de implementatie van het MVB-beleid, de aandacht die dit beleid krijgt en de stappen die het Fonds neemt om hierover te communiceren richting zijn deelnemers.

Het VO heeft zijn zorgen geuit aan het Bestuur over de implicaties van de toenemende wet- en regelgeving, met name ten aanzien van kosten en capaciteit. Het Bestuur geeft aan dit op te kunnen vangen en verwacht dat de nagestreefde kostenreductie haalbaar blijft.

Bevindingen bij het risicobeleid

Het VO is positief over het risicobeleid en de wijze waarop het risicomanagement van zowel financiële als niet-financiële risico's is ingericht.

De risicohouding is in 2019 herijkt op basis van een deelnemersonderzoek en deze vormt ook voor 2020 de basis. Er zijn duidelijke risiconormen vastgesteld. Het VO heeft in 2020 aandacht gevraagd voor de risiconorm ten aanzien van de marktwaardedekkingsgraad, die in een extreme financiële situatie niet altijd haalbaar is. Het VO begrijpt overigens dat deze risiconorm niet de belangrijkste focus heeft, aangezien het Fonds stuurt op een reële dekkingsgraad.

De risico's worden doorlopend gemeten en het Fonds heeft beheersmaatregelen gedefinieerd. Tevens is er een Risk Management afdeling met een directe rapportagelijn naar zowel het Bestuur als de niet-uitvoerend bestuurders. De opinie van deze afdeling wordt standaard opgenomen bij voorstellen ter besluitvorming en wordt meegenomen in de definitieve besluitvorming.

In verantwoordingsrapportages worden de risico's inzichtelijk gemaakt en worden eventuele acties beschreven.

Voor de toekomst vraagt het VO blijvende aandacht voor IT risico's, in het bijzonder cyber security, zeker omdat het Fonds zijn IT omgeving nagenoeg volledig heeft uitbesteed aan derde partijen. Het VO stelt vast dat het Bestuur dit op zijn agenda heeft staan en de bevindingen van een externe audit serieus oppakt.

Bevindingen bij project harmonisatie pensioenregelingen

Het Fonds heeft de werkgevers ING Bank en NN Group verzocht om de bestaande pensioenregelingen op een aantal afwijkende punten gelijk te stellen. Hiervoor is in 2019 gestart met het project 'Wij werken aan uw pensioen'. In 2019 en 2020 werkte het Fonds toe naar één pensioenreglement voor alle deelnemers, waarbij de Basisregeling Pensioen 65 als uitgangspunt is genomen. Het nieuwe reglement is per 1 januari 2020 formeel ingevoerd.

Met het VO is in het afgelopen jaar regelmatig en intensief overleg gevoerd over de gevolgen van deze harmonisatie voor de deelnemers. Hierbij heeft het VO een aantal kernaspecten als uitgangspunt gehanteerd:

- Evenwichtige belangenafweging tussen de deelnemers;
- De communicatie naar belanghebbenden over de aanpassingen;
- De monitoring van de uitvoerbaarheid bij de uitvoerende partner (AZL);
- De monitoring van de risico's bij dit omvangrijke project;
- De impact op het Fonds (kosten en beoogde kostenbesparingen).

Het VO heeft geconcludeerd dat de harmonisatie van de pensioenregelingen succesvol is afgerond binnen de daarvoor gestelde termijnen en budgetten, zoals wij dat tot nog toe hebben kunnen constateren. Alle deelnemers hebben schriftelijke informatie ontvangen met een overzicht van de pensioenbedragen voor en na de wijziging van de regeling. Gebleken is dat de aan de deelnemer getoonde bedragen overeenkomen met de eerder gecommuniceerde gegevens van het Uniform Pensioenoverzicht (UPO). Belangrijk uitgangspunt voor het VO was dat er bij de overgang naar het nieuwe reglement geen

waarde verloren zou gaan voor de deelnemers. Met name voor de deelnemers waarvan de pensioenleeftijd wordt verschoven van 62 naar 65 jaar is veel aandacht besteed aan de financiële consequenties hiervan.

Verder is in het afgelopen jaar gewerkt aan een nieuwe online pensioenplanner (Mijn Pensioenplan), waarmee de deelnemer scenario's kan maken met de verschillende keuzes die het nieuwe reglement biedt. Het VO vraagt aandacht van het Bestuur voor het verder verbeteren van de effectiviteit en de bereikbaarheid van deze online pensioenplanner.

Bevindingen bij het communicatiebeleid

De harmonisatie van de pensioenregelingen heeft in het afgelopen jaar geleid tot omvangrijke communicatietrajecten naar de deelnemers om het beleid en de stappen die werden gezet helder te maken. In dit traject is sprake van intensieve samenwerking tussen het Fonds en de pensioenuitvoeringsorganisatie AZL. Het klanttevredenheidsonderzoek dat wederom in 2021 zal worden uitgevoerd, zal meer inzicht geven in de verbeteringen die gepaard gaan met de geharmoniseerde pensioenregelingen.

Belangrijk uitgangspunt van het communicatiebeleid van het Fonds is dat er een betere samenhang komt tussen wat een deelnemer wenst te ontvangen en wat er daadwerkelijk wordt gecommuniceerd. Dit jaar is er daarom veel aandacht besteed aan een betere segmentering van deelnemersgroepen. Belangrijk aandachtspunt blijft de bereikbaarheid van deze verschillende deelnemersgroepen en met name de digitale bereikbaarheid. In het afgelopen jaar zijn hier door het Fonds plannen voor gemaakt. AZL als pensioenuitvoeringsorganisatie is essentieel in de realisatie van deze plannen. De pensioenplanner, die dit jaar is geïntroduceerd, is in de ogen van het VO een belangrijk instrument om de deelnemer handelingsperspectief te geven en de band met deelnemers te verstevigen.

Bevindingen bij uitbesteding

Het VO is positief over de wijze waarop het Fonds zicht houdt op uitbestedingspartners. Het Fonds heeft de uitvoering van processen nagenoeg geheel uitbesteed. Belangrijke partners in de uitvoering zijn AZL en de geselecteerde externe vermogensbeheerders. Het monitoren van de partners vindt plaats door uitbestedingsdocumentatie waarin de (wettelijke) eisen zijn vastgelegd. Het uiteindelijke doel is het waarborgen van de kwaliteit en de continuïteit van deze door derden geleverde diensten alsmede inzicht en beheersbaarheid van de kosten van deze diensten. Inmiddels is gebleken dat de pensioenbeheerskosten een dalende tendens vertonen. Dit is grotendeels het gevolg van de lagere kosten die zijn ontstaan door de gerealiseerde harmonisatie van de pensioenregelingen ('Wij werken aan uw pensioen').

Bevindingen aanpak consequenties van Pensioenakkoord

Gedurende 2020 is er een nieuw pensioenakkoord gesloten. Het Bestuur heeft de benodigde stappen gezet om zich zo goed mogelijk voor te bereiden op de implicaties van dit nieuwe pensioenakkoord. Het VO wordt hier goed bij betrokken, wat belangrijk is vanwege het versterkt adviesrecht op dit onderwerp. Zo is er een traject in gang gezet om gezamenlijke kennissessies te houden over de inhoud van het akkoord.

Verder is er een interne werkgroep gevormd binnen het Fonds om de ontwikkelingen te volgen en met name te kijken naar de implicaties voor gesloten pensioenfondsen. Het Fonds trekt hierin ook op met andere gesloten pensioenfondsen en de Pensioenfederatie om zo goed mogelijk de belangen van het Fonds te behartigen. Ook is er contact geweest met sociale partners om vanuit gemeenschappelijk belang gezamenlijk kennis op te doen en te delen.

Uitgebrachte adviezen

Het VO heeft in 2020 positieve adviezen uitgebracht over:

- Communicatiebeleidsplan 2020-2023
- Automatische waardeoverdracht klein pensioen

Naast de uitgebrachte adviezen hebben de leden die zijn afgevaardigd namens de deelnemers in dienst mevrouw A. Tromp voorgedragen voor de vacature van niet-uitvoerend bestuurder met balansbeheer als aandachtsgebied. Deze voordracht is door het Bestuur overgenomen.

Vooruitkijken naar 2021

In 2021 zullen de volgende thema's aandacht krijgen vanuit het VO:

- Afronding van het project 'Wij werken aan uw pensioen', inclusief de nazorg, de werking van de pensioenplanner en de reductie van kosten per deelnemer;
- Het pensioenakkoord;
- Toeslagverlening;
- De samenwerking met pensioenuitvoeringsorganisatie AZL;
- Herstructurering van het Bestuursbureau;
- Communicatiebeleidsplan inclusief digitale bereikbaarheid van deelnemers;
- Cyber security;
- MVB-beleid;
- De uitbesteding van de treasury activiteiten en de uitwisseling van onderpand.

Eindoordeel VO

Het VO geeft een positief oordeel over het handelen van het Bestuur en het gevoerde beleid en ziet de toekomst van het Fonds met vertrouwen tegemoet.

Het Bestuur is op een goede manier omgegaan met de crisissituatie als gevolg van de coronapandemie en is zorgvuldig omgegaan met de operationele en financiële risico's.

Naast de coronacrisis speelden er meer thema's waaronder de uitwerking van het project 'Wij werken aan uw pensioen', het nieuwe pensioenakkoord en het MVB-beleid. Het Bestuur heeft het VO op adequate wijze betrokken en geïnformeerd over de verschillende thema's en daar afdoende verantwoording over afgelegd. De samenwerking tussen Bestuur en VO is naar tevredenheid verlopen. Daarnaast waardeert het VO de ondersteuning van en de samenwerking met de medewerkers van het Bestuursbureau.

De belangrijkste aanbevelingen van het VO voor 2021 zijn gerelateerd aan de nazorg van het project 'Wij werken aan uw pensioen'. Het VO vraagt verscherpte aandacht voor de samenwerking met AZL en de doorontwikkeling van de pensioenplanner.

Het VO kijkt er naar uit om in 2021 samen met het Bestuur verder na te denken over de implicaties van het nieuwe pensioenakkoord op het Fonds.

Reactie Bestuur

Het Bestuur heeft met veel belangstelling kennis genomen van het oordeel van het VO over het verslagjaar 2020.

De coronacrisis heeft impact gehad op de gehele maatschappij, zowel in de dagelijkse gang van zaken als financieel. Ook voor het Fonds betekende dit een omschakeling. Wij waarderen daarom ook de positieve kijk van het VO. Ook waarderen wij het VO voor hun flexibiliteit om regelmatig te overleggen en voor hun inzichten en gedachten hierbij.

Zoals het VO aangeeft, heeft het Bestuur de besluiten over toeslagverlening uitgesteld tot december 2020 in de overtuiging om, gezien het roerige jaar 2020, zo de belangen van al onze deelnemers beter en zorgvuldiger te kunnen afwegen, waarbij de indexatie op basis van de loonindex met terugwerkende kracht heeft plaatsgevonden. Wij zijn verheugd te lezen dat het VO dezelfde mening is toegedaan.

In 2020 heeft het Bestuur zijn beleid omtrent Maatschappelijk verantwoord beleggen verder uitgewerkt. Ook binnen de bestuursvergaderingen krijgt dit onderwerp meer en meer aandacht. Wij delen de zorgen van het VO over de implicaties van de toenemende wet- en regelgeving op dit terrein en zullen hier adequaat aandacht aan schenken.

De door het VO gevraagde blijvende aandacht voor IT risico's, in het bijzonder cyber security, staat ook naar de toekomst toe op de agenda van het Bestuur. Wij zien dat de ontwikkelingen op dit gebied elkaar snel opvolgen. Je kunt niet stilstaan op dit terrein. Ook voor 2021 willen wij dit nadrukkelijk verder adresseren.

Voor het nieuwe pensioenstelsel geldt dat wij in de uitwerking en de mogelijke gevolgen met veel stakeholders een reis zijn aangegaan die in 2021 verder gaat. Wij willen het VO zo goed mogelijk blijven betrekken hierin. Dit heeft onder andere geleid tot de eerste gezamenlijke kennissessies in 2020 en 2021.

De verdere bevindingen van het VO op de verschillende deelonderwerpen zullen regelmatig besproken worden in de vergaderingen (en andere contactmomenten) met het VO, waaronder het overleg tussen het Bestuur en het VO en de niet-uitvoerend bestuurders.

Het Bestuur dankt het VO voor de constructieve wijze waarop is samengewerkt en de positief kritische inbreng vanuit het VO op de verschillende dossiers.

7 Jaarrekening

7.1 Balans per 31 december 2020

(na bestemming saldo; bedragen in miljoenen euro's)

Activa		2020	2019
Vastrentende waarden		23.904	22.632
Aandelen		4.861	3.879
Vastgoed		2.200	2.185
Overige beleggingen		378	211
Derivaten		761	992
Beleggingen voor risico van het Fonds	[1]	32.104	29.899
Vorderingen en overlopende activa	[2]	9	9
Overige activa	[3]	6	3
Totaal activa		32.119	29.911
Stichtingskapitaal	[4]	0	0
Algemene reserve	[5]	6.186	6.350
Bestemmingsreserve	[6]	298	273
Stichtingskapitaal en reserves		6.484	6.623
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds	[7]	25.132	22.894
Technische voorzieningen		25.132	22.894
Kortlopende schulden en overlopende passiva	[8]	503	394
Totaal passiva		32.119	29.911

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

7.2 Staat van baten en lasten over 2020

(bedragen in miljoenen euro's)

		2020	2019
Directe beleggingsopbrengsten		498	558
Kosten vermogensbeheer		-32	-33
Indirecte beleggingsopbrengsten		2.165	2.439
Beleggingsopbrengsten voor risico van het Fonds	[9]	2.631	2.964
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	[10]	8	8
Saldo van overdrachten van rechten	[11]	-1	-6
Pensioenuitkeringen	[12]	-527	-492
Pensioenopbouw		0	0
Toeslagen		-375	-400
Rentetoevoeging		73	46
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		527	494
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		8	7
Wijziging marktrente		-3.030	-3.290
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		1	7
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		558	-24
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds	[13]	-2.238	-3.160
Herverzekering	[14]	0	0
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	[15]	-12	-14
Overige baten en lasten	[16]	0	0
Saldo van baten en lasten		-139	-700
Algemene reserve		-164	-727
Bestemmingsreserve		25	27
Bestemming van het saldo		-139	-700

[.] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

7.3 Kasstroomoverzicht over 2020

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers	8	8
Uitkeringen uit herverzekering	0	0
Overgenomen pensioenverplichtingen	0	1
Overige	0	-1
	8	8
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen	-526	-488
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1	-6
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-11	-17
Overige	0	0
	-538	-511
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	513	561
Verkopen en aflossingen beleggingen	5.700	6.081
	6.213	6.642
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-5.649	-6.106
Kosten van vermogensbeheer	-32	-33
	-5.681	-6.139
Mutatie Liquide middelen	2	0
Saldo Liquide middelen 1 januari	3	3
Saldo Liquide middelen 31 december	5	3

7.4 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Stichting Pensioenfonds ING (het Fonds) is statutair gevestigd te Amsterdam, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41214453. Het Fonds voert pensioenregelingen uit die gelden voor huidige en voormalige medewerkers van ING (tot 2015 bank en verzekeraar samen). Het Fonds administreert de tot eind 2013 opgebouwde pensioenaanspraken, betaalt pensioenen uit en belegt en beheert het fondsvermogen. Het Fonds behoort tot de grotere pensioenfondsen in Nederland.

De statutaire doelstelling van het Fonds is: “pensioenen en/of andere uitkeringen te verstrekken ter zake van ouderdom en arbeidsongeschiktheid en ter zake van overlijden van de deelnemers, overeenkomstig de bepalingen van de pensioenreglementen.”

Algemene grondslagen

Het Fonds past bij de samenstelling van het bestuursverslag, de jaarrekening en de overige gegevens Titel 9 Boek 2 BW en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving toe, in het bijzonder RJ610 ‘Pensioenfondsen’.

Alle bedragen zijn vermeld in miljoenen euro's. Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben.

Waar nodig vindt waardevermindering plaats voor het risico van onvolwaardigheid van het actief.

Opname van een actief of verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het Fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post nog af te wikkelen transacties. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het Bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden frequent beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien. De financiële gevolgen van een herziening worden verwerkt in de periode(n) waarop de herziening betrekking heeft.

Schattingswijziging

Ultimo 2020 is het Fonds voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen overgegaan op de Prognosetafel AG2020 (gedurende 2020: Prognosetafel AG2020). Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening met € 580 miljoen (3,4% procentpunt dekkingsgraad).

Ook de Ervaringssterfte, de Gehuwdheidsfrequentie, het leeftijdsverschil tussen verzekerde en partner en de Wezenpensioenopslag zijn aangepast. Deze hebben een invloed op de voorziening van respectievelijk € 20 miljoen stijging, € 4 miljoen stijging, € 7 miljoen stijging en € 11 miljoen verlaging.

Vreemde valuta

Activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de middenkoers per balansdatum. Baten en lasten voortvloeiend uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koersen op transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

		2020	2019
Amerikaanse Dollar	USD	€ 0,8173	€ 0,8923
Australische Dollar	AUD	€ 0,6307	€ 0,6262
Britse Ponden	GBP	€ 1,1172	€ 1,1825
Canadese dollar	CAD	€ 0,6415	€ 0,6870
Hong Kong Dollar	HKD	€ 0,1054	€ 0,1143
Japanse Yen	JPY	€ 0,0079	€ 0,0082
Zwitserse Frank	CHF	€ 0,9246	€ 0,9233

Specifieke grondslagen

Beleggingen

Alle beleggingen zijn voor risico van het Fonds. De beleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Vaststelling van deze reële waarde vindt plaats op basis van de onder de 'specifieke grondslagen' beschreven uitgangspunten. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde

waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsresultaten in de staat van baten en lasten opgenomen.

De lopende interest en dividenden (in het verloopoverzicht beleggingen verantwoord onder overlopende activa) maken onderdeel uit van de waarde zoals opgenomen onder de beleggingen voor risico pensioenfondsen.

Vastrentende waarden

- Beursgenoteerde obligaties (staats-, bedrijfsobligaties en obligaties opkomende markten) worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.
- Inflation linked bonds (of treasury inflation-protected securities) zijn beursgenoteerde obligaties waarvan de hoofdsom en de interest worden aangepast voor inflatie. De balanswaardering geschiedt tegen de marktwaarde, zijnde de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.
- De hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De reële waarde wordt berekend op basis van de netto contante waarde methode. Gerealiseerde en niet gerealiseerde indirecte beleggingsresultaten op de beleggingsportefeuille vastrentende waarde hypotheek worden gedurende het boekjaar direct verwerkt in de winst- en verliesrekening.
- Leningen op schuldbekentenis worden gewaardeerd op de contante waarde van de toekomstige kasstromen. Bepaling van de contante waarde vindt plaats met behulp van een rentecurve, waarbij rekening wordt gehouden met een kredietopslag, die afhankelijk is van de sector en creditrating van de uitgevende instelling en de looptijd van de lening.
- Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers.
- Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar, waarbij de onderliggende beleggingen in vastrentende waarden zijn gewaardeerd op actuele waarde conform de hiervoor genoemde grondslagen voor (directe) beleggingen.

Aandelen

- Beursgenoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.
- Voor zover aandelen geen beursnotering kennen of indien de totstandkoming van de reële waarde door de markt niet representatief wordt geacht, vindt vaststelling door de vermogensbeheerder plaats. Deze vaststelling wordt verricht met behulp van objectieve en recente marktinformatie en gebruikmakend van algemeen gangbare rekenmodellen, zodat deze vaststelling een afspiegeling is van de reële waarde.
- Participaties in beleggingsfondsen in aandelen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers. Participaties in beleggingsfondsen in aandelen die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar, waarbij de onderliggende beleggingen in aandelen zijn gewaardeerd op actuele waarde conform de hiervoor genoemde grondslagen voor (directe) beleggingen.
- Beleggingen in private equity worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fundmanagers, indien van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum.

Vastgoed

- Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende beurskoers.

- Participaties in vastgoedbeleggingsfondsen die geen beursnotering kennen, worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsbeheerders, indien van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. De fondsbeheerders waarderen het vastgoed periodiek door middel van externe taxaties.

Overige beleggingen

- De liquide middelen die beschikbaar zijn voor beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de genoteerde marktprijs omdat de liquide middelen die beschikbaar zijn voor beleggingen zijn ondergebracht bij liquiditeitsfondsen en externe fondsbeheerders die handelen in een actieve markt.

Derivaten

Derivaten die zijn afgesloten voor risicoafdekking en die deel uitmaken van de beleggingsportefeuille zijn separaat gerubriceerd onder de categorie derivaten. De waardering vindt plaats tegen de reële waarde, die wordt bepaald via de netto contante waarde methode. De derivatenposities met een negatieve waardering zijn opgenomen onder de post kortlopende schulden en overlopende passiva. Het Fonds kent de volgende soorten derivaten:

- Rentederivaten (interest rate swaps)
De reële waarde van interest rate swaps bepaald via de netto-contante waarde methode. De netto-contante waarde berekening vindt plaats aan de hand van de OIS-curve (Overnight Index Swap-curve).
- Valutaderivaten
De reële waarde van valutatermijntransacties wordt bepaald via de netto-contante waarde methode. De netto-contante waarde berekening van de valutatermijncontracten vindt plaats aan de hand van een door een dataleverancier aangeleverde forwardcurve.
- Inflatiederivaten (inflation linked swaps)
De reële waarde van inflatiederivaten wordt bepaald via de netto-contante waarde methode. De netto-contante waarde berekening van de inflatiederivaten vindt plaats met standaardmodellen op basis van op marktnoteringen gebaseerde variabelen.
- Futures
Futures worden dagelijks afgerekend, waardoor de waarde op balansdatum nihil is.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden opgenomen tegen nominale waarde, onder aftrek van de noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Overige activa

Onder de overige activa worden liquide middelen ter vrije beschikking en materiële vaste activa begrepen. De overige activa worden opgenomen tegen nominale waarde. Afschrijving op de materiële vaste activa vindt plaats over de wettelijke termijnen van drie en vijf jaar (voor ICT en inrichting).

Stichtingskapitaal en reserves

De balanspost stichtingskapitaal en reserves bestaat uit het stichtingskapitaal, de algemene reserve en de bestemmingsreserve.

- Aan de algemene reserve wordt het resultaat over het kalenderjaar toegevoegd dan wel onttrokken dat resteert na bestemming van het resultaat aan de bestemmingsreserve.
- Het Fonds houdt een bestemmingsreserve aan voor de groep van deelnemers die op 1 januari 2014 deelnemer was en op de datum van toeslagverlening nog deelnemer is. De bestemmingsreserve wordt jaarlijks verhoogd casu quo verlaagd met het percentage, dat gebaseerd is op het rendement van het Fonds. Voor zover het eigen

vermogen van het Fonds volgens het Bestuur ontoereikend is voor de volledige toekenning van toeslagverlening, zal het tekort ten laste van de bestemmingsreserve, zolang deze een positief saldo heeft, worden aangevuld.

Indien er geen deelnemers meer zijn die aanspraak kunnen maken op de bestemmingsreserve, dan vloeit deze terug naar de algemene middelen van het Fonds. Daarnaast vermeldt de Abtn dat de bestemmingsreserve aan de algemene reserve wordt toegevoegd:

- op het moment dat het Fonds in dekkingstekort geraakt;
- wanneer dit door een toezichthouder wordt vereist;
- wanneer dit door cao-partijen wordt verzocht;
- wanneer door toekomstige wijzigingen in het FTK handhaving van de bestemmingsreserve niet mogelijk is.

De waarde van deze bestemmingsreserve wordt niet betrokken in de berekening van de dekkinggraad. Op het moment dat de Bestemmingsreserve nihil wordt, wordt de bestemmingsreserve opgeheven. Indien de bestemming van de reserve is komen te vervallen wordt het saldo toegevoegd aan de algemene reserve.

Technische voorzieningen

De technische voorzieningen en de vordering uit hoofde van herverzekering worden actuariael bepaald op de contante waarde van de opgebouwde pensioenrechten respectievelijk herverzekerde pensioenrechten van de Verzekerden met inachtneming van onder meer de volgende verzekeringstechnische grondslagen:

- Interest: de swapcurve ultimo boekjaar, die is ontleend aan de rentes op de interbancaire swapmarkt. De DNB-dekkingsgraad is weliswaar bepalend voor het voldoen aan de wettelijke vereisten. Echter naar de mening van het Fonds geeft de marktwaardedekkinggraad een beter beeld van de werkelijke stand en ontwikkeling van de financiële positie van het Fonds. De marktwaardedekkinggraad wordt daarom gehanteerd bij zowel het formuleren en uitvoeren van het beleggings- en risicobeleid als de verantwoording in het jaarverslag;
- Sterfte: Prognosetafel AG2020 (startjaar 2021) met toepassing van (fondsspecifieke) ervaringssterfte. De fondsspecifieke ervaringssterfte is ten opzichte van 2019 gewijzigd. De gehanteerde ervaringssterfte geldt zowel voor hoofdverzekerden als medeverzekerden. Voor ingegaan wezenpensioen wordt geen correctie op bovenstaande tafel gehanteerd (2019: Prognosetafel AG2018 met fondsspecifieke ervaringssterfte);
- Gehuwdheid: bij de vaststelling van de voorziening voor partnerpensioen wordt uitgegaan van fondsspecifieke gehuwdheidsfrequenties. Deze zijn ten opzichte van 2019 gewijzigd. (2019: fondsspecifieke gehuwdheidsfrequenties);
- Nog niet ingegane wezenpensioen: een voorziening wordt gevormd ter grootte van 1,5% van de voorziening voor het latent partnerpensioen voor deelnemers en gewezen deelnemers (2019: 2%);
- Uitkeringen: de uitkeringen worden continu betaalbaar verondersteld;
- Leeftijden: de leeftijd van de (gewezen) deelnemer, de pensioengerechtigde, de nabestaande of de wees wordt in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Leeftijdsverschil: Het leeftijdsverschil voor mannen is op 3 jaar en 3 maanden gesteld (man ouder dan vrouw). Voor vrouwen is het leeftijdsverschil gesteld op 1 jaar en 10 maanden (man ouder dan vrouw) (2019: mannen, 3 jaar en 3 maanden; vrouwen 2 jaar en 0 maanden);
- Kosten: in de voorziening pensioenverplichtingen is een excassovoorziening begrepen van 1,5% van de netto voorziening (2019: 1,5%);
- Arbeidsongeschiktheid: voor de reservering voor ingegane arbeidsongeschiktheidsrisico's wordt de voorziening berekend op basis van een actueel overzicht ultimo boekjaar van de arbeidsongeschikte deelnemers in het Fonds;
- Toeslagen: deze worden verwerkt in de technische voorzieningen indien het Bestuur het besluit tot toeslagverlening heeft genomen in het verslagjaar. Als gevolg van de

financiële onafhankelijkheid per 28 februari 2014 financiert het Fonds de toeslagen vanaf 2015 uit de eigen middelen. In de Abtn zijn met betrekking tot de toeslagverlening nadere regels vastgelegd waarin mede-afhankelijk van de ontwikkeling van de reële dekkingsgraad (tot 2015: de marktwaardedekkingsgraad) de mate van toekenning van de toeslag wordt toegelicht (binnen de wettelijke kaders). Het Fonds kent de volgende vormen van voorwaardelijke toeslagverlening (de methodiek is afhankelijk van de laatst toepasselijke CAO voor beëindiging van het deelnemerschap):

- Voorwaardelijke toeslagverlening per 1 januari van enig jaar met ten hoogste de op 3% gemaximeerde consumentenprijsindex (CPI) alle huishoudens, afgeleid over de laatst verstreken periode van oktober tot oktober. Het Bestuur beslist of de toeslag wordt toegekend. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd.
- Voorwaardelijke toeslagverlening met in geval van een collectieve structurele verhoging van de lonen ingevolge de CAO voor ING Bank het percentage van deze verhoging. Het Bestuur beslist of de toeslag wordt toegekend. Deze voorwaardelijke toeslagverlening wordt uit het beleggingsrendement gefinancierd. Als dit ontoereikend is, kan voor werknemers en arbeidsongeschikten een beroep worden gedaan op de hiervoor aangelegde bestemmingsreserve.
- Voorwaardelijke toeslagverlening met in geval van een collectieve structurele verhoging van de lonen ingevolge de CAO voor NN Group het percentage van deze verhoging. Het Bestuur beslist of de toeslag wordt toegekend. Deze voorwaardelijke toeslagverlening wordt uit het beleggingsrendement gefinancierd. Als dit ontoereikend is, kan voor werknemers en arbeidsongeschikten een beroep worden gedaan op de hiervoor aangelegde bestemmingsreserve.

Kortlopende schulden en overlopende passiva

De kortlopende schulden en overlopende passiva worden opgenomen tegen nominale waarde. Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd van korter dan één jaar.

BTW

De Belastingdienst heeft het Fonds als ondernemer aangemerkt in de zin van de Wet op de Omzetbelasting. Naast de verplichting om btw in rekening te brengen over de belaste prestaties, heeft het Fonds ook het recht op aftrek van voorbelasting van btw op kosten die aan de belaste prestaties toe te rekenen zijn.

Resultaatbepaling

Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfondsen

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden mede begrepen de verdiende interest op vastrentende waarden en de dividenden op aandelen. De dividenden worden als opbrengst verantwoord op het tijdstip dat de koers van het desbetreffende aandeel ex-dividend noteert. Tot de indirecte beleggingsopbrengsten behoren zowel de gerealiseerde als de niet-gerealiseerde koers- en valutakoersresultaten van beleggingen. De daarbij optredende waarderingsverschillen worden in de Staat van baten en lasten verantwoord. Alle transacties in vreemde valuta worden verantwoord tegen de op de transactiedatum laatst bekende middenkoers. Aan- en verkoopkosten van beleggingen worden opgenomen in de kostprijs respectievelijk in mindering gebracht op de verkoopopbrengst van de betreffende beleggingen.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Er vindt geen opbouw via premies plaats. De ontvangen vergoedingen van de werkgevers voor kosten zijn verantwoord onder de premies.

Mutatie Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds

Onder de toelichting onder technische voorzieningen zijn de grondslagen voor de mutatie voorziening pensioenverplichtingen opgenomen.

Saldo overdrachten van rechten

Deze post omvat het saldo van ontvangen en betaalde bedragen verband houdend met overdracht van pensioenaanspraken.

Pensioenuitkeringen

Hieronder zijn opgenomen de ten laste van het verslagjaar komende uitkeringen inzake ouderdoms-, partner-, wezen- en invaliditeitspensioen, alsmede afkoopsommen en overige uitkeringen overeenkomstig de pensioenregeling.

Pensioenuitvoerings- en administratiekosten

Deze betreffen de aan het verslagjaar toe te rekenen uitvoerings- en administratiekosten. Het deel van de fee en de kosten dat betrekking heeft op het beheer van de beleggingen is in mindering gebracht op de post (directe) beleggingsopbrengsten.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten zijn opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

Grondslagen voor de opstelling van de risico-informatie (RJ610)

In de balans worden de (indirecte) beleggingen in beleggingsfondsen gerubriceerd in de beleggingsrubriek waarin beleggingen van dit soort worden gerubriceerd en dienovereenkomstig gewaardeerd. Hierbij wordt de gehele waarde van de belegging gerubriceerd bij de hoofdcategorie. Het Fonds belegt onder meer via aandelen- en/of obligatiebeleggingsfondsen. De nadere risico-informatie die uit hoofde van de regelgeving (RJ610) wordt gerepresenteerd, wordt mede ontleend aan de onderliggende gegevens van die beleggingsfondsen. De beleggingen in die beleggingsfondsen zijn betrokken in de rubriceringen. Bij de indelingen naar de verschillende gezichtspunten zijn de overige activa en passiva van de beleggingsfondsen niet nader toe te wijzen. Deze overige activa en passiva zijn daarom als afzonderlijke categorie opgenomen.

Grondslagen voor de opstelling van het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht geeft inzicht in de herkomst en aanwending van kasmiddelen. De kasstromen zijn gerubriceerd naar kasstroom uit pensioenactiviteiten en kasstroom uit beleggingsactiviteiten. Bij het opstellen van het kasstroomoverzicht is de directe methode gehanteerd.

7.5 Toelichting op de balans per 31 december 2020

(bedragen in miljoenen euro's)

Beleggingen

De samenstelling per beleggingscategorie ultimo 2020 (2019) en het verloop van de beleggingen gedurende 2020 (2019) is als volgt:

Activa

[1] Beleggingen voor risico Pensioenfonds

Categorie	Stand ultimo 2019	Aankopen/ verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Indirecte beleggings- opbrengsten	Stand ultimo 2020
Staatsobligaties	11.076	979	-1.976	836	10.915
Inflation linked bonds	9.370	874	-828	695	10.111
Obligaties opkomende markten	817	548	-529	-64	772
Bedrijfsobligaties	720	664	-461	-15	908
Hypotheken	422	534	0	29	985
Onderhandse leningen	19	0	0	2	21
	22.424	3.598	-3.794	1.484	23.712
Overlopende activa (lopende intrest)	208	0	-16	0	192
Totaal vastrentende waarden	22.632	3.598	-3.810	1.484	23.904
Aandelen (ontwikkelde markten)	2.659	1.290	-468	62	3.543
Aandelen (opkomende markten)	723	388	-222	-9	880
Private Equity	493	9	-102	34	434
	3.875	1.687	-792	87	4.857
Overlopende activa (lopende intrest)	4	0	0	0	4
Totaal aandelen	3.879	1.687	-792	87	4.861
Beursgenoteerd vastgoed	224	31	-75	-39	141
Niet-beursgenoteerd vastgoed	1.960	161	-24	-39	2.058
	2.184	192	-99	-78	2.199
Overlopende activa (lopende intrest)	1	0	0	0	1
Totaal vastgoed	2.185	192	-99	-78	2.200
Liquiditeitsfondsen en banken					
Northern Trust	211	167	0	0	378
Totaal overige beleggingen	211	167	0	0	378
Rentederivaten	900	0	-842	611	669
Inflatiederivaten	-316	3	0	-155	-468
Valutaderivaten	29	0	-167	213	75
Futures	0	2	-5	3	0
Totaal derivaten	613	5	-1.014	672	276
Totaal beleggingen	29.520	5.649	-5.715	2.165	31.619
Derivaten opgenomen onder Kortlopende schulden en overige passiva	379				485
Totaal beleggingen opgenomen onder de beleggingen voor risico van het Fonds	29.899				32.104

[1] Beleggingen voor risico Pensioenfonds
Categorie

	Stand ultimo 2018	Aankopen/ verstrekkingen	Verkopen aflossingen	Indirecte beleggings- opbrengsten	Stand ultimo 2019
Staatsobligaties	10.801	1.486	-1.911	700	11.076
Inflation linked bonds	8.102	1.354	-780	694	9.370
Obligaties opkomende markten	691	378	-344	92	817
Bedrijfsobligaties	634	559	-509	36	721
Hypotheken	0	413	0	9	422
Onderhandse leningen	17	0	0	2	19
	20.245	4.190	-3.544	1.533	22.424
Overlopende activa (lopende intrest)	211	0	-3	0	208
Totaal vastrentende waarden	20.456	4.190	-3.547	1.533	22.633
Aandelen (ontwikkelde markten)	2.522	1.087	-1.465	515	2.659
Aandelen (opkomende markten)	636	274	-285	98	723
Private Equity	513	19	-103	64	493
	3.671	1.380	-1.853	677	3.875
Overlopende activa (lopende intrest)	4	0	0	0	4
Totaal aandelen	3.675	1.380	-1.853	677	3.879
Beursgenoteerd vastgoed	160	86	-64	42	224
Niet-beursgenoteerd vastgoed	1.708	253	-114	113	1.960
	1.868	339	-178	155	2.184
Overlopende activa (lopende intrest)	1	0	0	0	1
Totaal vastgoed	1.869	339	-178	155	2.185
Liquiditeitsfondsen en banken					
Northern Trust	711	0	-500	0	211
Totaal overige beleggingen	711	0	-500	0	211
Rentederivaten	430	0	-5	475	900
Inflatiederivaten	-75	0	0	-241	-316
Valutaderivaten	-8	197	0	-160	29
Futures	0	1	-1	0	0
Totaal derivaten	347	198	-6	74	613
Totaal beleggingen	27.058	6.107	-6.084	2.439	29.520
Derivaten opgenomen onder Kortlopende schulden en overige passiva	133				379
Totaal beleggingen opgenomen onder de beleggingen voor risico van het Fonds	27.191				29.899

In de portefeuille vastrentende waarden is voor € 0 miljoen (2019: € 191 miljoen) belegd in niet-beursgenoteerde obligatiebeleggingsfondsen en voor € 985 miljoen (2019: € 422 miljoen) in een niet-beursgenoteerd hypotheekfonds. Eind 2020 bevat de portefeuille aandelen geen (2019: geen) niet-beursgenoteerde aandelen-beleggingsfondsen.

Onder overige beleggingen worden de liquide middelen verantwoord die voor beleggingsdoeleinden aangehouden worden. Deze bestaan voor € 117 miljoen (2019: € 74 miljoen) uit liquide middelen in beleggingsmandaten (op bankrekeningen bij Northern Trust) en € 261 miljoen (2019: € 136 miljoen) in liquiditeitsfondsen.

Van het totaal beleggingen voor risico van het Fonds is € 0 miljoen (2019: € 0 miljoen) direct, dan wel indirect belegd in de ondernemingen en aangesloten ondernemingen, waarvoor de pensioenregelingen worden uitgevoerd.

Waarderingsmethode

In de onderstaande opstelling zijn de beleggingen ingedeeld naar de onderscheiden waarderingsniveaus op basis van RJ290. In de opstelling zijn de posities in overlopende posten inzake beleggingen buiten beschouwing gelaten. Liquide middelen van het Fonds die zijn geïnvesteerd in liquiditeitsfondsen behoren tot niveau 1 en zijn opgenomen in onderstaande overzichten onder overige beleggingen. Andere beleggingsfondsen kunnen als niveau 1 (directe marktnotering) geclassificeerd worden indien door deze fondsen dagelijks een intrinsieke waarde wordt afgegeven waartegen ook dagelijks kan en wordt gehandeld.

Ultimo 2020	Directe markt-notering (niveau 1)	Onafhanke-lijke taxaties (niveau 2)	NCW berekening (niveau 3)	Andere methoden (niveau 4)	Totaal
Vastrentende waarden	22.899	0	0	1.005	23.904
Aandelen	4.426	0	0	435	4.861
Vastgoed	142	0	0	2.058	2.200
Overige beleggingen	378	0	0	0	378
Derivaten	0	0	276	0	276
	27.845	0	276	3.498	31.619

Ultimo 2019	Directe markt-notering (niveau 1)	Onafhanke-lijke taxaties (niveau 2)	NCW berekening (niveau 3)	Andere methoden (niveau 4)	Totaal
Vastrentende waarden	22.000	0	0	632	22.632
Aandelen	3.386	0	0	493	3.879
Vastgoed	224	0	0	1.961	2.185
Overige beleggingen	211	0	0	0	211
Derivaten	0	0	613	0	613
	25.821	0	613	3.086	29.520

Directe marktnotering (niveau 1)

Beleggingen met directe marktnotering worden verhandeld op een actieve markt. Hieronder vallen aandelen, obligaties en participaties in beursgenoteerde vastgoedfondsen. Ook de liquide middelen beschikbaar voor beleggingen en de liquiditeitsfondsen vallen hieronder.

Onafhankelijke taxaties (niveau 2)

Onafhankelijke taxaties worden niet direct door het Fonds toegepast voor de waardering van het indirect onroerend goed. Vermogensbeheerders kunnen eventueel wel gebruik maken van taxaties. Voor de belangrijkste uitgangspunten bij de waardering van het indirect vastgoed wordt verwezen naar de grondslagen van waardering en resultaatbepaling en de toelichting op de balans bij de post vastgoed.

Netto-contantewaardeberekening (niveau 3)

De netto-contantewaarde (NCW) methode wordt gehanteerd voor de portefeuille onderhandse leningen, hypotheekleningen en derivaten. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico. De NCW-berekening van de Interest Rate Swaps (IRS) vindt plaats aan de hand van de OIS-curve (overnight interest rate swapcurve). De NCW-berekening van de valutatermijncontracten vindt plaats aan de hand van een door een dataleverancier aangeleverde forwardcurve. De NCW-berekening van de inflatiederivaten vindt plaats met standaardmodellen op basis van op marktnoteringen gebaseerde variabelen.

Andere methode (niveau 4)

Voor de niet-(beurs)genoteerde fondsbeleggingen in vastgoed en private equity wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages en indien van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. De rapportages zijn niet in alle gevallen door een accountant gecontroleerd en de periode van deze rapportages loopt niet altijd synchroon met het boekjaar van het Fonds. Om deze onzekerheid te mitigeren, vinden er gesprekken plaats met de externe vermogensbeheerders gedurende het jaar, wordt op kwartaalbasis de waardeontwikkeling gevolgd en beoordeeld aan de hand van ontwikkelingen in de markt. Daarnaast wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt met de gecontroleerde jaarrekeningen van deze fondsen. De waardering kan hoger of lager zijn, maar is gezien de mitigerende maatregelen naar inschatting van het Fonds niet materieel voor vermogen en resultaat.

Ook bij de niet-(beurs)genoteerde fondsbeleggingen in vastrentende waarden en aandelen wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages, waarbij de onderliggende beleggingen zijn gewaardeerd op actuele waarde conform de grondslagen voor (directe) beleggingen. Voor deze posities wordt eveneens jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt met de gecontroleerde jaarrekeningen van deze fondsen.

Derivatenposities en gestelde zekerheden

De derivaten worden ingezet ten behoeve van het risicobeheer. De volgende tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2020 en per 31 december 2019.

2020 Type contract	Notional	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Totale waarde
Valutaderivaten				
Valutaderivaten	2.541	86	-11	75
Rentederivaten				
Receiver swaps	3.417	675	-6	669
Payer swaps	0	0	0	0
Inflatiederivaten				
Receiver swaps	0	0	0	0
Payer swaps	2.031	0	-468	-468
Totaal derivaten		761	-485	276

2019 Type contract	Notional	Actuele waarde activa	Actuele waarde passiva	Totale waarde
Valutaderivaten				
Valutaderivaten	3.431	41	-12	29
Rentederivaten				
Receiver swaps	2.615	951	-51	900
Payer swaps	0	0	0	0
Inflatiederivaten				
Receiver swaps	0	0	0	0
Payer swaps	2.051		-316	-316
Totaal derivaten		992	-379	613

Collateralpositie

Indien een inflatie-, rente- of valutaderivaat door de ontwikkeling van de inflatieverwachting, rente of valutakoers een negatieve waarde krijgt (verplichting voor het Fonds) moet het Fonds collateral (onderpand) storten (on balance). In de situatie dat deze ontwikkelingen voor een positieve waarde zorgen (vordering voor het Fonds) krijgt het Fonds collateral gestort (off balance). De collateralpositie ultimo 2020 kan als volgt worden weergegeven:

Ultimo 2020	Vordering	Verplichting	Netto positie
Rentederivaten	675	-6	669
Inflatiederivaten	0	-468	-468
Valutaderivaten	86	-11	75
Totaal positie derivaten			276
Collateral uitwisseling			297

Ultimo 2019	Vordering	Verplichting	Netto positie
Rentederivaten	951	-51	900
Inflatiederivaten	0	-316	-316
Valutaderivaten	41	-12	29
Totaal positie derivaten			613
Collateral uitwisseling			621

De collateral uitwisseling per 31 december 2020 van per saldo € 297 miljoen (2019: € 621 miljoen) omvat € 90 miljoen (2019: € 136 miljoen) aan door het Fonds gestort collateral (on-balance) en € 387 miljoen (2019: € 757 miljoen) ontvangen collateral (off-balance).

Aan het onderpand worden strikte eisen gesteld. De onderliggende waarden bestaan uit euro gedenomineerde Europese staatsobligaties (o.a. Frankrijk, Duitsland en Nederland) met minimaal de rating AA- (S&P).

Securities lending

Het Fonds geeft geen effecten in bruikleen.

Overige activa

	2020	2019
[2] Vorderingen en overlopende activa		
Te ontvangen dividendbelasting	9	9
Overige vorderingen	0	0
Totaal vorderingen en overlopende activa	9	9

De vorderingen op de werkgevers blijven onder de wettelijke maxima.
De vorderingen en overlopende activa hebben een looptijd korter dan 1 jaar.

[3] Overige activa		
ING Bank N.V.	6	3
Totaal liquide middelen	6	3
Materiële vaste activa	0	0
Totaal overige activa	6	3

De liquide middelen, die niet opgenomen zijn onder en bestemd zijn voor beleggingen, zijn vrij beschikbaar en onmiddellijk opneembaar voor het Fonds. Uit hoofde van het treasurybeleid beschikt het Fonds over een kredietfaciliteit van € 27,5 miljoen. Hiervan is in 2020 geen gebruik gemaakt. De materiële vaste activa (ultimo 2020: € 65 duizend; ultimo 2019: € 45 duizend) hebben betrekking op de inrichting van de huisvesting en ICT-toepassingen van het Bestuursbureau. Op de materiële vaste activa worden de wettelijke afschrijvingstermijnen van vijf jaar toegepast.

Passiva

	2020	2019
[4] Stichtingskapitaal	0	0
[5] Algemene reserve		
Stand per 1 januari	6.350	7.077
Saldobestemming boekjaar	-164	-727
Stand per 31 december	6.186	6.350

De saldobestemming boekjaar van € 164 miljoen negatief (2019: € 727 miljoen negatief) bestaat uit het saldo van baten en lasten van € 138 miljoen negatief (2019: € 700 miljoen negatief) onder aftrek van de toevoeging aan de bestemmingsreserve van € 25 miljoen (2019: € 27 miljoen).

	2020	2019
[6] Bestemmingsreserve		
Stand per 1 januari	273	246
Saldobestemming boekjaar	25	27
Stand per 31 december	298	273

De bestemmingsreserve is in 2014 gevormd door een storting van € 170 miljoen door de werkgevers NN Group en ING Bank. De bestemmingsreserve rendeert gedurende het jaar mee met het Fondsvermogen. Het Fondsrendement in 2020 is 9,0% (2019: 11,1%). In 2020 was het rendement op de bestemmingsreserve hierdoor € 25 miljoen (2019: € 27 miljoen), waardoor deze ultimo 2020 op € 298 miljoen uitkomt (2019: € 273 miljoen).

Vanaf 2014 hebben geen onttrekkingen plaatsgevonden.

In 2015 heeft het Bestuur besloten om de bestemmingsreserve aan te merken als een zogeheten indexatiedepot omdat dit het beste past bij de doelstelling van de bestemmingsreserve. Per 1 januari 2014 is deze reserve gevormd voor het aanvullen van toeslagen voor actieve deelnemers in geval de reguliere beschikbare middelen te laag zijn voor een volledige indexatie. Op deze toeslagen zijn sinds 1 januari 2015 echter nieuwe regels voor toekomstbestendig indexeren (TBI) van toepassing. Voor indexatiedepots is door SZW een overgangsregime gecreëerd.

Het totaal eigen vermogen bedraagt ultimo 2020 € 6.484 miljoen (2019: € 6.623 miljoen). Het minimaal vereist eigen vermogen voor het Fonds bedraagt € 966 miljoen. Het Fonds heeft gemeten naar deze normen geen dekkingstekort. De toetswaarde van de solvabiliteit zoals bepaald met het standaardmodel zoals door DNB voorgeschreven, bedraagt € 3.244 miljoen. Het Fonds heeft gemeten naar deze normen per 31 december 2020 geen reservetekort.

	2020		2019	
Totaal eigen vermogen	6.484		6.623	
Minimaal vereist eigen vermogen	966	4,0%	888	4,0%
Vereist eigen vermogen	3.244	13,5%	2.410	10,9%
Vereist vermogen	28.376	113,5%	25.304	110,9%
DNB-dekkingsgraad		129,9%		132,0%
DNB-beleidsdekkingsgraad (12-maandsgemiddelde)		126,2%		134,3%
Marktwaardedekkinggraad		124,6%		127,7%

Het Fonds baseert de beleidsbeslissingen op basis van de marktwaardedekkinggraad. Deze wordt berekend door het totaal van de activa voor risico van het Fonds (minus de passiefposten bestemmingsreserve, kortlopende schulden en overlopende passiva) te delen door de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds en de herverzekerde technische voorzieningen. De technische voorzieningen worden hierbij bepaald op basis van de swapcurve.

Voor de rapportage aan DNB is de beleidsdekkingsgraad leidend. De beleidsdekkingsgraad wordt berekend als een voortschrijdend gemiddelde van de actuele dekkinggraden over de afgelopen twaalf maanden. Voor het bepalen van de DNB-dekkingsgraad geldt dezelfde berekening als voor de marktwaardedekkinggraad, echter worden de technische voorzieningen bepaald op basis van de door DNB maandelijks gepubliceerde rentetermijnstructuur.

2020	2019

[7] Voorziening pensioenverplichtingen voor risico Pensioenfonds

Het verloop van de voorziening is als volgt:

Stand per 1 januari	22.894	19.734
Pensioenopbouw	0	0
Toeslagen	375	400
Rentetoevoeging	-73	-46
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-527	-494
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-8	-7
Wijziging marktrente	3.030	3.290
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-1	-7
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-558	24
Stand per 31 december	25.132	22.894

De mutatie in de voorziening pensioenverplichtingen is nader toegelicht onder [15] mutatie voorziening pensioenverplichtingen, zoals opgenomen in de toelichting op de staat van baten en lasten.

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico Pensioenfonds is als volgt opgebouwd

Deelnemers	343	5.350
Gewezen Deelnemers	15.152	8.802
Pensioengerechtigden	9.634	8.710
Overige	3	32
	25.132	22.894

Onder de deelnemers worden alleen de arbeidsongeschikte deelnemers verantwoord.

Totaal technische voorzieningen [7]	25.132	22.894

[8] Kortlopende schulden en overlopende passiva

Derivaten	485	379
Belastingen en sociale premies	13	12
Schulden inzake pensioenuitvoerings- en administratiekosten	3	3
Overlopende beleggingstransacties	1	0
Verzekeringsmaatschappijen	0	0
Uitkeringen	1	0
Vooruitontvangen bedragen volgend boekjaar	0	0
Stand per 31 december	503	394

Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd van korter dan één jaar.

Beleggingen niet ter vrije beschikking

Uit hoofde van derivaten, waarvan het beheer door het Fonds bij derden is belegd, zijn in de portefeuille obligaties als onderpand aangemerkt. Deze kunnen door het Fonds worden verstrekt indien de positie van derivaten door de renteontwikkeling de levering van het onderpand vereist.

Beleggingen aangemerkt als beschikbaar voor onderpand

Ultimo 2020	Max. Looptijd	Coupon Rente	Nominaal	Waarde
Staatsobligaties Duitsland	15-8-2046	2,5%-4,8%	534	995
Staatsobligaties Nederland	15-1-2052	0,0%-4,0%	602	1.086
Staatsobligaties Frankrijk	25-5-2066	1,8%-4,0%	63	131
				2.212

Ultimo 2020 is hiervan € 90 miljoen (2019: € 136 miljoen) als onderpand verstrekt.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Door het Fonds zijn de volgende niet in de balans opgenomen verplichtingen aangegaan met betrekking tot de periode na 31 december 2020.

Investerings- en stortingsverplichtingen	2020	2019
Hypotheke	254	188
Vastgoed	185	238
Private Equity	101	158
	540	584

De investering- en stortingsverplichtingen vloeien voort uit op te vragen verplichtingen waarvan het opvraagmoment afhankelijk is van de investeringsverplichting van de betrokken vermogensbeheerders.

Met ingang van augustus 2017 heeft het Fonds een huurovereenkomst voor vijf jaar afgesloten met ING Bank N.V. voor kantoorruimte in het pand De Entree te Amsterdam Zuidoost. De totale toekomstige verplichtingen uit hoofde van de meerjarige huurovereenkomst bedragen € 0,2 miljoen.

Verbonden partijen

In het kader van artikel 381 lid 3 van Titel 9 Boek 2 BW wordt vermeld dat het Fonds de uitvoering verzorgt van de pensioenregelingen die gelden voor de huidige en de voormalige werknemers van ING Bank en NN Group. De verbondenheid komt tot uitdrukking in de Uitvoeringsovereenkomst tussen deze partijen.

Namens ING Bank en NN Group zijn bestuurders benoemd. Inzake de bezoldiging van de leden van het Bestuur en het VO wordt verwezen naar toelichting [17] in de jaarrekening. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. Indien van toepassing nemen bestuurders deel aan de pensioenregeling van het Fonds op basis van de voorwaarden in het pensioenreglement.

Tot de beleggingen in vastgoed behoren onder meer de beleggingen van de verbonden partij Stichting Lion Real Estate Investments. In deze Stichting zijn beleggingen in vastgoedfondsen ondergebracht met een totale balanswaarde per 31 december 2020 van € 5 miljoen (2019: € 10 miljoen). In de presentatie van deze beleggingen heeft

toepassing plaatsgevonden van het 'doorkijk' verslaggevingsbeginsel ('look through'), inhoudend dat onderliggende beleggingen in aanmerking worden genomen.

7.6 Toelichting op de staat van baten en lasten per 31 december 2020

(bedragen in miljoenen euro's)

[9] Beleggingsopbrengsten voor risico Pensioenfonds

2020	Directe beleggingsopbrengsten	Directe vermogensbeheerkosten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Stand ultimo 2020
Vastrentende waarden	320	-13	1.484	1.791
Aandelen	85	-4	87	168
Vastgoed	60	-4	-78	-22
Overige beleggingen en cash	0	0	0	0
Derivaten	35	0	672	707
Valuta	-2	-1	0	-3
	498	-22	2.165	2.641
Beleggingsadministratie	0	0	0	0
Custody	0	-5	0	-5
Overig *)	0	-5	0	-5
	498	-32	2.165	2.631

*) inclusief aan vermogensbeheer toegerekende kosten

2019	Directe beleggingsopbrengsten	Directe vermogensbeheerkosten	Indirecte beleggingsopbrengsten	Stand ultimo 2019
Vastrentende waarden	331	-11	1.533	1.853
Aandelen	104	-7	677	774
Vastgoed	78	-4	155	229
Overige beleggingen en cash	0	0	0	0
Derivaten	35	0	74	109
Valuta	10	-1	0	9
	558	-23	2.439	2.974
Beleggingsadministratie	0	-2	0	-2
Custody	0	-2	0	-2
Overig *)	0	-6	0	-6
	558	-33	2.439	2.965

Voor zover kosten direct in rekening zijn gebracht bij het Fonds worden deze separaat getoond in mindering gebracht op de beleggingsopbrengsten. Dit betreffen de beheerkosten die door vermogensbeheerders in rekening worden gebracht alsmede de

kosten van de beleggingsadministratie. De directe kosten voor vermogensbeheer bedragen € 32 miljoen (2019: € 33 miljoen). De management fees en de performance fees voor vastgoed en private equity (aandelen) zijn verwerkt in de directe beleggingsopbrengsten.

Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen en zijn begrepen in de indirecte beleggingsopbrengsten. Van de transactiekosten is € 10,0 miljoen (2019: € 9 miljoen) op betrouwbare wijze vast te stellen, gebaseerd op de opgaven van de externe fondsbeheerders. Hiervan heeft € 0,6 miljoen betrekking op vastgoedbeleggingen. Voor beleggingen in emerging markets zijn schattingen van de betreffende fondsbeheerders gebruikt (€ 2,0 miljoen). Voor beleggingen in private equity en voor een deel van de vastgoedbeleggingen is geen opgave van transactiekosten ontvangen en is geen betrouwbare schatting vast te stellen.

	2020	2019
[10] Bijdragen van werkgevers en werknemers		
Bijdragen werkgevers	8	8
	8	8
Feitelijke premie	8	8
Kostendekkende premie	8	8
De feitelijke premie is als volgt samengesteld:		
Actuarieel benodigd	0	0
Solvabiliteitsopslag	0	0
Vrijval van resp. opslag voor uitvoeringskosten	8	8
Ten behoeve van toeslagverlening	0	0
	8	8
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
Actuarieel benodigd	0	0
Solvabiliteitsopslag	0	0
Vrijval van resp. opslag voor uitvoeringskosten	8	8
Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	0	0
	8	8

Gezien het gesloten karakter van het Fonds sinds 1 januari 2014 is geen sprake meer van premiebijdragen voor opbouw. Het Fonds ontvangt uitsluitend een vergoeding van de werkgever voor uitvoeringskosten.

Op grond van de bovenstaande analyse kan worden vastgesteld dat in 2020 de feitelijke premie (€ 8 miljoen) voor het boekjaar gelijk is aan de kostendekkende premie (€ 8 miljoen). Tot de premie worden ook de vergoedingen voor kosten door de werkgevers begrepen (€ 8 miljoen).

	2020	2019
[11] Saldo van overdrachten van rechten		
Overgenomen pensioenverplichtingen	0	0
Overgedragen pensioenverplichtingen	-1	-6
	-1	-6
[12] Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	-441	-405
Invalideitpensioen	-3	-2
Partnerpensioen	-79	-73
Wezenpensioen	-1	-1
Subtotaal	-524	-481
Andere uitkeringen		
Afkoopsommen	0	-2
Overige uitkeringen	-3	-9
Subtotaal	-3	-11
Totaal pensioenuitkeringen	-527	-492
[13] Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds		
Pensioenopbouw	0	0
Toeslagen	-375	-400
Rentetoevoeging	73	46
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	527	494
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	8	7
Wijziging marktrente	-3.030	-3.290
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	1	7
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	558	-24
	-2.238	-3.160

Pensioenopbouw

Onder dit bedrag is opgenomen de aangroei van de voorziening pensioenverplichtingen als gevolg van de pensioenopbouw van de deelnemers gedurende het boekjaar. Gezien het gesloten karakter van het Fonds is er geen pensioenopbouw meer.

Toeslagen

In de mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Fonds zijn gegeven de besluitvorming door het Bestuur in 2020 voor de deelnemers de volgende toeslagen verwerkt:

- 3% per 1 juli 2020 de verhoging (volledig) waarvoor de loonstijging als maatstaf dient van de CAO NN Group;

- 3% per 1 september 2020 de verhoging (volledig) waarvoor de loonstijging als maatstaf dient van de CAO Bank;
- 1,12% per 1 januari 2021 de verhoging (volledig) waarvoor de afgeleide prijsstijging als maatstaf dient.

Rentetoevoeging

De rentetoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen is, volgens het besluit financieel toetsingskader Fondsen, gebaseerd op de 1-jaars rente uit de rentetermijnstructuur. Voor 2020 is -0,32% toegepast (2019: -0,24%).

Ottrekking voor pensioenuitkeringen

Als gevolg van de ottrekking ten behoeve van de pensioenuitkeringen neemt de voorziening pensioenverplichtingen af met een bedrag van € 527 miljoen. Het verschil met de feitelijke pensioenuitkeringen is als afzonderlijk resultaat in de Actuariële analyse van het resultaat verantwoord.

Ottrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks vindt een vrijval plaats van de in de voorziening begrepen pensioenuitvoeringskosten ter dekking van de werkelijke uitvoeringskosten. In de premiebijdrage is een opslag begrepen voor de pensioenuitvoeringskosten. Omdat er vanaf 2014 geen opbouw meer in het Fonds is, worden er geen nieuwe kosten meer toegevoegd aan de voorziening. Wel vallen er met de uitkeringen kosten vrij uit de voorziening. Omdat de vrijval dus groter is dan de ottrekking voor kosten heeft dit een positief effect op het resultaat.

Wijziging marktrente

Het Fonds heeft als rentetermijnstructuur de swapcurve gehanteerd. De gewogen gemiddelde rente (op basis van de swapcurve) waartegen de voorziening pensioenverplichtingen is berekend, bedraagt -0.09% (2019: 0,51%). Door de renteontwikkeling (daling) gedurende 2020 zijn de contante waarden van de voorziening pensioenverplichtingen ultimo 2020 toegenomen met € 3.030 miljoen (2019: toename € 3.290 miljoen).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Als gevolg van de overdracht van pensioenaanspraken nam de voorziening pensioenverplichtingen per saldo af met een bedrag van € 8 miljoen (2019: afname € 7 miljoen). Het verschil met het saldo overdrachten van pensioenaanspraken is als afzonderlijk resultaat in de actuariële analyse van het resultaat verantwoord.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De post overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen betreft in 2020 voornamelijk de aanpassing van de actuariële grondslagen voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen. In 2020 is overgegaan op de Prognosetafel AG2020. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening met € 580 miljoen (2,3% procentpunt dekkingsgraad). Ook de Ervaringssterfte, de Gehuwdheidsfrequentie, het leeftijdsverschil tussen verzekerde en partner en de Wezenpensioenopslag zijn aangepast. Deze hebben een invloed op de voorziening van respectievelijk € 20 miljoen stijging, € 4 miljoen stijging, € 7 miljoen stijging en € 11 miljoen verlaging.

In 2019 betreft het voornamelijk de stelpost met betrekking tot het project 'Wij werken aan uw pensioen' van 30 miljoen.

	2020	2019
[14] Herverzekering		
(bedragen in duizenden euro's)		
Uitkeringen uit herverzekering	198	211
	198	211

	2020	2019
[15] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten		
(bedragen in duizenden euro's)		
Administratie	-6.810	-6.516
Doorbelaste personeelskosten	-4.385	-5.050
Governance en organisatie	-1.000	-833
Contributies en bijdragen	-702	-684
Balansbeheer	-309	-563
Huisvesting	-251	-253
Beleggingsadvies	-313	-469
Andere adviesdiensten	-310	-670
ICT-diensten	-312	-275
Voorlichting en publicatie	-171	-99
Controle jaarrekening	-223	-78
Fiscaal advies	-198	-200
Actuaris certificering	-57	-31
Project 'Wij werken aan uw pensioen'	-3.128	-4.412
BTW-toerekening	695	349
Totaal pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-17.474	-19.785
Aan vermogensbeheer toegerekende kosten	5.111	5.846
Pensioenuitvoeringskosten in aansluiting op presentatie in het bestuursverslag	-12.363	-13.939

In 2020 heeft het Fonds nieuwe afspraken met de sponsors gemaakt over de bijdrage voor de uitvoeringskosten. Vanwege de ambitie van het Fonds om op termijn financieel onafhankelijk te zijn is er voor een langetermijnovereenkomst gekozen die reikt tot en met 2030. In deze overeenkomst daalt de bijdrage van de sponsors aan de uitvoeringskosten tot nul euro in 2030. In dat jaar dienen de kosten van het Fonds een dusdanig niveau te hebben dat deze door de vrijval excasso worden gedragen. De aan vermogensbeheer toe te rekenen kosten bestaan voor een deel uit personeelskosten (2020: € 2,7 miljoen; 2019: € 2,9 miljoen) en voor een deel uit overige (pensioen)uitvoeringskosten (2020: € 2,4 miljoen; 2019: € 2,9 miljoen).

Accountantskosten

De kosten van de externe accountant Ernst & Young Accountants LLP voor de controle van de jaarrekening, de controle van de basisgegevens ten behoeve van de waarmede actuaris en de DNB-jaarstaten 2020 bedragen € 171 duizend (2019: € 187 duizend). In boekjaar 2020 is nog een factuur ter grootte van € 52 duizend ontvangen die

betrekking heeft op de slottermijn inzake de controle van jaarrekening, controle basisgegevens ten behoeve van de waarmerkend actuaire en de DNB jaarstaten over boekjaar 2019.

Bezoldiging leden Bestuur en Verantwoordingsorgaan

Onder de post Governance en Organisatie zijn de kosten voor de leden van het Bestuur en VO opgenomen. De leden van deze Fondsorganen ontvangen een beloning voor de door hen gedragen verantwoordelijkheden en de aard en omvang van de door hen uitgevoerde werkzaamheden. De bestuurders ontvingen in totaal € 654 duizend (2019: € 794 duizend). Hierin is ook de bezoldiging van de uitvoerend bestuurders, tevens directieleden van het Bestuursbureau, opgenomen. Deze kosten maken onderdeel uit van de post personeelskosten. De bezoldiging voor de niet-uitvoerend bestuurders bedraagt € 414 duizend (2019: € 359 duizend).

Bij de vergoeding van de VO-leden is onderscheid gemaakt naar de functie die het VO-lid vervult (voorzitter, vicevoorzitter, secretaris, lid en plaatsvervangend lid).

Pensioengerechtigde leden van het VO hebben in 2020 een kostenvergoeding en een vergoeding voor gemaakte reiskosten ontvangen. De VO-leden die in dienst zijn bij één van de werkgevers ontvangen geen separate vergoeding van het Fonds. De leden van het VO ontvingen in totaal € 120 duizend (2019: € 101 duizend).

Personeel

Gedurende het boekjaar 2020 had het Fonds geen personeelsleden in dienst. De directie van het Fonds en de medewerkers van het Bestuursbureau zijn in dienst van ING Bank Personeel B.V. of zijn door het Fonds extern ingehuurd.

2020	2019

[16] Overige baten en lasten

(bedragen in miljoenen euro's)

Overige baten en lasten	0	0

Belastingen

De activiteiten van het Fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

7.7 Actuariële analyse

(bedragen in miljoenen euro's)

	2020	2019
Actuariële analyse		
Wijziging rentetermijnstructuur	-3.031	-3.290
Beleggingsopbrengsten	2.708	3.015
Premies	0	0
Waardeoverdrachten	0	1
Kosten	0	-3
Uitkeringen	0	1

Kanssystemen	10	20
Reguliere mutaties	-7	4
Toeslagverlening	-375	-400
Overige oorzaken	556	-48
	-139	-700

Wijziging rentetermijnstructuur

Door de in 2020 dalende swaprente werd de waarde van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds verhoogd met € 3.031 miljoen. In 2019 leidde de daling van de rente tot een toename van € 3.290 miljoen.

Beleggingsopbrengsten

De ontvangsten van het pensioenfonds bestaan onder meer uit het directe rendement op de beleggingen zijnde intrest en dividend (en eventueel huuropbrengsten) en het indirecte rendement verminderd met de beleggingskosten. Deze inkomsten worden geacht beschikbaar te zijn voor de financiering van de benodigde intresttoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen. Tevens geldt dat het Fonds een beleid voert om het renterisico af te dekken, gebaseerd op de swapcurve. De strategische renteafdekking bedraagt per ultimo 2020 68% van de rentegevoeligheid van de reële verplichtingen met een bandbreedte van plus of min 5%. Secundair houdt het Fonds een ondergrens aan voor de renteafdekking op nominale verplichtingen van minimaal 90%. De beleggingsopbrengsten zijn dan ook tevens bedoeld om het effect van de wijziging van de rentetermijnstructuur voor een groot deel te neutraliseren.

Premies

Het actuariael resultaat op premies is nihil. Gezien het gesloten karakter van het Fonds worden er geen premies meer ontvangen voor pensioenopbouw en vindt er ook geen opbouw meer plaats in de voorziening pensioenverplichtingen.

Kanssystemen

Dit resultaat betreft voornamelijk de actuariële resultaten op sterfte (zowel langleven als kortleven) en pensioeningang.

Overige oorzaken

De post overige oorzaken betreft in 2020 voornamelijk de aanpassing van de actuariële grondslagen voor de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen. In 2020 is overgegaan op de Prognosetafel AG2020. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening met € 580 miljoen 3,4% procentpunt dekkingsgraad).

Ook de Ervaringssterfte, de Gehuwdheidsfrequentie, het leeftijdsverschil tussen verzekerde en partner en de Wezenpensioenopslag zijn aangepast. Deze hebben een invloed op de voorziening van respectievelijk € 20 miljoen stijging, € 4 miljoen stijging, € 7 miljoen stijging en € 11 miljoen verlaging. De post overige oorzaken betreft in 2019 voornamelijk de stelposten met betrekking tot het project 'Wij werken aan uw pensioen'. Het effect is een toename van de voorziening met € 30 miljoen.

7.8 Risicoparagraaf

In de risicoparagraaf van het bestuursverslag (4.4) is het beleid van integrale risicobeheersing uitgebreid toegelicht. Het Fonds ziet het balansrisico als één van de belangrijkste risico's. Dit risico kan zich in financiële termen manifesteren in een solvabiliteitsrisico, namelijk dat het Fonds niet over voldoende middelen beschikt om de pensioenverplichtingen te kunnen nakomen. In deze paragraaf wordt een aantal specifieke financiële risico's nader toegelicht en gekwantificeerd in overeenstemming met

de solvabiliteitsvoorschriften die gelden voor pensioenfondsen. Basis daarvoor is het DNB standaardmodel waarin de risicofactoren worden aangeduid met S1 tot en met S10.

In 2020 heeft de pandemie als gevolg van het coronavirus grote impact op de financiële markten gehad. Hoewel deze crisis niet voorbijgaat aan het Fonds, is er geen aanleiding geweest voor verandering van het door het Fonds gevoerde beleid rondom financiële risico's of de beoordeling van de benodigde buffers.

De in deze paragraaf gepresenteerde beleggingscijfers wijken af van de in de balans gepresenteerde cijfers. In de balans worden de beleggingen in de aandelen en vastrentende waarden beleggingsfondsen geheel toegerekend aan de hoofdcategorie waarin het betreffende beleggingsfonds belegt. Ten behoeve van de FTK-risicocijfers worden de beleggingen in deze fondsen op basis van het doorkijkprincipe toegerekend aan de betreffende categorie. De volgende tabel geeft weer hoe de bedragen uit de balans aangesloten kunnen worden met de bedragen uit de risicoparagraaf.

2020	Verdeling ten behoeve van FTK-risicocijfers						
	Balans	Vastrentende waarden	Aandelen	Vastgoed	Derivaten	Cash	Risico-paragraaf
Vastrentende waarde	23.904	386			-4		24.286
Aandelen	4.861						4.861
Vastgoed	2.200						2.200
Overige beleggingen	378	-378					0
Derivaten	276				4		280
Subtotaal	31.619	8	0	0	0	0	31.627
Overlopende activa/passiva	8	-8					0
Totaal	31.627	0	0	0	0	0	31.627

2019	Verdeling ten behoeve van FTK-risicocijfers						
	Balans	Vastrentende waarden	Aandelen	Vastgoed	Derivaten	Cash	Risico-paragraaf
Vastrentende waarde	22.632	220	0	0	3	0	22.855
Aandelen	3.879	0	0	0	0	0	3.879
Vastgoed	2.185	0	0	0	0	0	2.185
Overige beleggingen	211	-211	0	0	0	0	0
Derivaten	613	0	0	0	-3	0	610
Subtotaal	29.520	9	0	0	0	0	29.529
Overlopende activa/passiva	9	-9	0	0	0	0	0
Totaal	29.529	0	0	0	0	0	29.529

Financiële risico's

Solvabiliteitsrisico

Het Fonds houdt buffers aan om risico's op te vangen. Het Fonds doet er alles aan om voldoende solvabel te zijn omdat de gevolgen van een niet goed beheerste solvabiliteitsrisico doorvloeien naar de deelnemers.

Het solvabiliteitsrisico van het Fonds wordt gemeten vanuit het dekkingsgraadrisico. Dit dekkingsgraadrisico wordt uitgedrukt als standaarddeviatie ten opzichte van de actuele dekkingsgraad voor zowel het nominale als het reële dekkingsgraadrisico. Het beleid voor het managen van het dekkingsgraadrisico is vastgelegd in het

risicomanagementbeleid van het Fonds. De gedetailleerde uitwerking en toepassing is opgenomen in het Balansbeheerplan 2020-2022.

Een andere maat voor het solvabiliteitsrisico is het Vereist Eigen Vermogen (VEV). Deze methode is voorgeschreven door de toezichthouder. Vanaf 2015 wordt getoetst op het strategisch vereist vermogen zoals voorgeschreven door DNB. Voor het Fonds is het strategisch VEV als volgt opgebouwd:

	2020	2019
S1 Renterisico	30	175
S2 Zakelijke waardenrisico	1.865	1.251
S3 Valutarisico	822	424
S4 Grondstoffenrisico	0	0
S5 Kredietrisico	1.673	1.295
S6 Verzekeringstechnisch risico	674	619
S7 Liquiditeitsrisico	0	0
S8 Concentratierisico	0	0
S9 Operationeel risico	0	0
S10 Actief risico	0	0
Diversificatie- en correlatie-effect	-1.820	-1.354
Vereist eigen vermogen	3.244	2.410
DNB-Dekkingsgraad	129,9%	132,0%
DNB-Beleidsdekkingsgraad	126,2%	134,3%
Minimaal vereist vermogen	104,0%	104,0%
Vereist vermogen	113,5%	110,9%

De dekkingsgraad van het Fonds volgens de DNB-rentecurve is het afgelopen jaar afgenomen van 132,0% (2019) tot 129,9% (2020). De beleidsdekkingsgraad bedraagt ultimo boekjaar 126,2% (2019: 134,3%).

	2020	2019
S1 Renterisico	0,0%	0,4%
S2 Zakelijke waardenrisico	6,4%	4,7%
S3 Valutarisico	0,9%	0,3%
S4 Grondstoffenrisico	0,0%	0,0%
S5 Kredietrisico	5,6%	4,8%
S6 Verzekeringstechnisch risico	0,6%	0,7%
S7 Liquiditeitsrisico	0,0%	0,0%
S8 Concentratierisico	0,0%	0,0%
S9 Operationeel risico	0,0%	0,0%
S10 Actief risico	0,0%	0,0%
Vereist eigen vermogen	13,5%	10,9%
DNB toets-surplus	26,2%	34,3%
Surplus	12,7%	23,4%

Het vereist eigen vermogen wordt bepaald op basis van de strategische beleggingsmix. De stijging is vooral het gevolg van de stijging van het zakelijke waarden risico en het kredietrisico in de matchingportefeuille. Per saldo neemt het risico met 2,6% toe.

S1. Renterisico

Het renterisico van het Fonds wordt onder andere, beheerst door de rentegevoeligheid van de beleggingen niet te veel te laten afwijken van de rentegevoeligheid van de verplichtingen. Hiervoor heeft het Fonds een rente afdekkingsbeleid ontwikkeld. De veranderingen van de rentecurve hebben ook grote invloed op de dekkingsgraad van het Fonds'. Dit renterisico wordt voor een gedeelte afgedekt door middel van renteswaps en obligaties. Het resterende risico kan worden onderverdeeld in swapspreadrisico en cashflowmismatchrisico.

Onderstaande tabel geeft zowel de duratie als de basispunt-gevoeligheid van de verplichtingen en de beleggingen weer. Beide maatstaven geven een rentegevoeligheid weer. De duratie is de gemiddelde rentelooptijd. De basispuntgevoeligheid is de waardeverandering bij een parallelle verandering van de rentecurve van één basispunt. Ook de renteafdekkingsratio's zijn gebaseerd op een parallelle schok van één basispunt.

	2020	2019
Verplichtingen		
Marktwaaarde (mln)	25.132	22.894
Duratie	18,5	18,5
Beleggingen		
Marktwaaarde (mln)	31.627	29.529
Duratie vastrentende waarden (incl. derivaten)	20,4	17,9
Verplichtingen t.o.v. beleggingen		
Renteafdekking ratio	102,3%	95,4%
Renteafdekking ratio (reële verplichtingen)	67,0%	

Sinds 2020 baseert het Fonds de renteafdekking primair op de reële verplichtingen. De renteafdekkings ratio komt uit op 67% en valt daarmee binnen de gestelde bandbreedte van plus of min 5% ten opzichte van de norm voor eind 2020 van 68%. Secundair houdt het Fonds een ondergrens aan voor de renteafdekking op nominale verplichtingen van minimaal 90%. Ook daaraan wordt eind 2020 voldaan. Het Fonds kent een langere looptijd voor de pensioenverplichtingen dan voor de looptijd van de beleggingen. De duratie van de verplichtingen bedraagt 18,5 (31 december 2019: 18,5). De duratie van de portefeuille vastrentende waarden inclusief rentederivaten bedraagt 20,4 (31 december 2019: 17,9). Exclusief derivaten bedraagt deze duratie 16,2 (31 december 2019: 14,9).

Swapspreadrisico

De verplichtingen worden gewaardeerd door middel van het contant maken door gebruik te maken van de swaprentes. Het Fonds loopt een swapspreadrisico omdat een deel van de renteafdekking plaatsvindt met obligaties. Het swapspreadrisico ontstaat doordat de rente op (staats)obligaties niet altijd gelijk beweegt met de swaprentes waarmee de verplichtingen gewaardeerd worden. In de periodieke risicomonitor wordt de bijdrage van het swapspreadrisico aan het totale balansrisico berekend en gemonitord.

Cashflowmismatch

De verplichtingen resulteren in cashflows. Het Fonds maakt keuzes in welke mate het patroon van de verplichtingen-cashflows en het patroon van de vastrentende-waarden-cashflows op elkaar worden afgestemd.

Binnen de afdekking van de cashflows worden door het Fonds keuzes gemaakt voor andere looptijdverdeling dan de verplichtingen. Het risico van het kiezen van andere looptijden manifesteert zich bij een niet-parallelle beweging van de rentecurve.

Inflatierisico

De verplichtingen van het Fonds hebben een lange looptijd, waardoor de gevoeligheid voor de ontwikkelingen van de inflatie groot is. In een reële wereld is een hoger dan verwachte inflatie negatief voor de dekkingsgraad van het Fonds. Het doel van de inflatieafdekking is het beschermen van het Fonds tegen veranderingen in de verwachting omtrent inflatie. Als de inflatieverwachting sterk stijgt, daalt de reële dekkingsgraad, waardoor de indexatie-ambitie mogelijk in gevaar komt.

Ten behoeve van het opvangen van onverwachte inflatie wordt gebruik gemaakt van inflation linked bonds (ILB) en inflation linked swaps (ILS). In de beheersing van het inflatierisico wordt rekening gehouden met het feit dat de waardeontwikkeling van deze producten niet vanzelfsprekend resulteert in een volledige afdekking van de inflatie, omdat de aan die producten onderliggende prijs- en loonontwikkelingen kunnen afwijken van de voor het Fonds relevante prijs- en loonontwikkelingen.

Voor het renterisico is € 30 miljoen opgenomen in de berekening van het VEV (2019: € 175 miljoen).

S2. Zakelijke waardenrisico

Het zakelijke waardenrisico richt zich met name op de beleggingscategorieën vastgoed en aandelen als onderdeel van de returnportefeuille. Deze beleggingscategorieën vormen een onderdeel van het beleggingsbeleid waarin de strategische beleggingsmix en het hieraan gekoppelde risicobudget, richtsnoer is voor de returnportefeuille.

Voor beide beleggingscategorieën (Vastgoed en Aandelen) vindt een uitgebreide selectie van fondsbeheerders plaats. Vervolgens worden de bijbehorende mandaten gedefinieerd inclusief de te hanteren benchmark. Daarna vindt een doorlopende monitoring plaats op de ontwikkelingen van de portefeuille. Hierbij wordt onder andere het gerealiseerde rendement beoordeeld en afgezet tegen de benchmark.

Marktrisico

Het Fonds staat bloot aan marktrisico. Dit is het risico van mogelijke daling van de marktwaarde van de beleggingen in onder andere zakelijke en vastrentende waarden. Dit marktrisico is onderdeel van het balansrisico.

- Een daling van aandelen in ontwikkelde markten van 30% leidt tot een afname van het resultaat en het eigen vermogen met € 1.064 miljoen (2019: € 796 miljoen).
- Een daling van aandelen in opkomende markten van 40% leidt tot een afname van het resultaat en het eigen vermogen met € 351 miljoen (2019: € 292 miljoen).
- Een daling van indirect vastgoed beursgenoteerd en indirect vastgoed niet-beursgenoteerd van 30% respectievelijk 15% leidt tot een afname van het resultaat en het eigen vermogen met € 479 miljoen (2019: € 484 miljoen).
- Een daling van de niet-beursgenoteerde aandelen (private equity) met 40% leidt tot een afname van het resultaat en het eigen vermogen met € 174 miljoen (2019: € 197 miljoen).

Voor het zakelijk waardenrisico is 1.865 miljoen opgenomen in de berekening van het VEV (2019: € 1.251 miljoen).

S3. Valutarisico

Valutarisico is het risico dat de waarde van de beleggingen in vreemde valuta verandert als gevolg van een verandering in de valutakoersen.

Voor zes belangrijke valuta's in de returnportefeuille worden de risico's afgedekt ten opzichte van de euro. De valutarisico's in de matchingportefeuille worden volledig afgedekt.

De lokale valuta in de portefeuille opkomende landen worden niet afgedekt.

Totaal Beleggingen voor risico Pensioenfondsen naar valuta voor en na afdekking 2020:	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
Euro	886	479	21.932	202	23.499	2.822	26.321
Amerikaanse dollar	680	2.623	1.935		5.238	-2.014	3.224
Australische dollar	265	110	57		432	-150	282
Britse pond	24	121			145	-39	106
Canadese dollar	9	160			169	-41	128
Hong Kong dollar	166	213			379	-44	335
Japanse yen	138	279			417	-99	318
Zwitserse frank	13	118			131	4	135
Overige valuta's en overige activa en passiva begrepen in beleggingsfondsen	19	758	362		1.139	-361	778
	2.200	4.861	24.286	202	31.549	78	31.627

Totaal Beleggingen voor risico Pensioenfondsen naar valuta voor en na afdekking 2019:	Vastgoed	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal	Valuta-derivaten	Netto positie
Euro	782	468	20.880	585	22.715	3.432	26.147
Amerikaanse dollar	767	2.017	1.738	0	4.522	-2.764	1.758
Australische dollar	256	75	52	0	383	-222	161
Britse pond	25	116	0	0	141	-148	-7
Canadese dollar	22	124	0	0	146	-71	75
Hong Kong dollar	164	171	0	0	335	-156	179
Japanse yen	116	190	0	0	306	0	306
Zwitserse frank	17	106	0	0	123	-60	63
Overige valuta's en overige activa en passiva begrepen in beleggingsfondsen	36	612	185	0	833	14	847
	2.185	3.879	22.855	585	29.504	25	29.529

Een daling van de vreemde valuta's ten opzichte van de euro met 20% leidt, na valuta-afdekking, tot een vermindering van het resultaat en het eigen vermogen met € 859 miljoen (2019: € 544 miljoen).

Voor het valutarisico is € 823 miljoen opgenomen in de berekening van het VEV (2019: € 424 miljoen).

S4. Grondstoffenrisico

Zowel in 2020 als in 2019 heeft het Fonds niet belegd in grondstoffen.

Voor het grondstoffenrisico is geen bijdrage opgenomen in de berekening van het VEV (2019: geen).

S5. Kredietrisico

Onder kredietrisico wordt verstaan het risico dat een tegenpartij betalingsverplichtingen niet nakomt. Het kredietrisico van de beleggingen wordt op maandbasis gemonitord door de externe vermogensbeheerders binnen de door het Fonds vastgestelde randvoorwaarden. Bij de aanstelling van vermogensbeheerders worden in het mandaat afspraken gemaakt over de mate van het kredietrisico dat het Fonds maximaal bereid is te lopen. Voor de intern beheerde portefeuille met staatsobligaties zijn ook grenzen aan kredietwaardigheid gesteld.

Verdeling vastrentende waarden per risicocategorie:	2020		2019	
AAA	11.260	46,4%	10.823	47,4%
AA	11.048	45,4%	10.372	45,4%
A	307	1,3%	339	1,5%
BBB	546	2,2%	511	2,2%
Lager dan BBB	748	3,1%	519	2,3%
No rating	377	1,6%	291	1,2%
	24.286	100,0%	22.855	100,0%

In geval meerdere ratings (risicocategorieën) bestaan bij een belegging wordt bij de indeling om redenen van voorzichtigheid de laagste van de gepubliceerde ratings aangehouden.

Verdeling vastrentende waarden naar looptijd:				
Resterende looptijd < 6 maanden	1.228	5,1%	533	2,3%
Resterende looptijd 6 maanden - 1 jaar	8	0,0%	14	0,1%
Resterende looptijd 1 jaar - 5 jaar	1.198	4,9%	1.749	7,7%
Resterende looptijd > 5 jaar	21.852	90,0%	20.559	89,9%
	24.286	100,0%	22.855	100,0%

De marktwaarde van de kredietgevoelige producten daalt, als je de door DNB vastgestelde schokken aanhoudt, met € 1.915 miljoen (2019: € 1.544 miljoen).

Voor het kredietrisico is € 1.673 miljoen opgenomen in de berekening van het VEV (2019: € 1.295 miljoen).

S6. Verzekeringstechnisch risico

Het belangrijkste verzekeringstechnische risico's is het langlevensrisico.

Het langlevensrisico vormt voor het Fonds het grootste verzekeringstechnische risico. Onder langlevensrisico wordt verstaan het risico dat deelnemers, gemiddeld genomen, langer leven dan werd aangenomen bij de waardering van de technische voorzieningen. De technische voorzieningen bieden in dat geval onvoldoende dekking voor de toekomstige pensioenuitkeringen. Er wordt rekening gehouden met de voorzienbare trend in de overlevingskansen door gebruik te maken van de meest recente sterftekansen en prognoses van het Actuarieel Genootschap.

Daarnaast wordt kortlevensrisico tot het verzekeringstechnische risico gerekend: Kortlevensrisico is het risico dat deelnemers eerder komen te overlijden dan bij de waardering van de technische voorzieningen werd aangenomen. Dit risico doet zich voor

bij pensioenvormen die uitkeringen bij overlijden kennen, zoals nabestaandenpensioenen. Dit risico wordt grotendeels gemitigeerd door gelijktijdige vrijval van het ouderdomspensioen. De omvang van dit risico is beperkt.

Voor het verzekeringstechnisch risico is € 674 miljoen opgenomen in de berekening van het VEV (2019: € 619 miljoen).

De bepaling van de pensioenverplichtingen is gebaseerd op de levensverwachtingen, zoals de eind 2020 door het Actuarieel Genootschap zijn gepubliceerd in de prognosetafel AG2020. Hiermee is de meest recente informatie inzake levensverwachting in acht genomen. Op deze tafel wordt op grond van het deelnemersbestand van het Fonds een correctie toegepast. Op deze wijze wordt het langlevenrisico naar verwachting adequaat verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen. Dit neemt niet weg dat toekomstige ontwikkelingen kunnen leiden tot nog verdere verbetering of verslechtering van de levensduur en als gevolg hiervan mogelijk verdere verhoging of verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen. Jaarlijks wordt getoetst of de gebruikte aannames nog aansluiten bij de waarnemingen in het Fonds.

S7. Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico van het Fonds kent drie verschillende oorzaken:

- liquiditeit van de beleggingen. Dit wordt altijd meegenomen bij de beleggingsbeslissing. Het Fonds kiest ook bewust voor niet-liquide beleggingen als dit past binnen het lange termijn beleggingsprofiel van het Fonds;
- de benodigde cashflows voor de betalingen van pensioenen en voor het voldoen aan de verplichtingen uit hoofde van de derivaten. Dit risico wordt beheerst door middel van een duidelijke cashflow planning;
- het gebruik van derivaten. Het Fonds gebruikt renteswaps en valutatermijncontracten om respectievelijk rente- en valutarisico af te dekken. Ook het liquiditeitsrisico wordt beheerst door middel van een duidelijke cashflow planning binnen het kader van het afdekbeleid van het Fonds.

Het Fonds maakt voor een groot deel gebruik van zogenaamde receiver renteswaps. Een rentestijging leidt tot een daling van de waarde van de receiver renteswaps. Een receiver swap is een geldmarktproduct waarbij de koper de vaste rente ontvangt en de variabele rente betaalt. Door veranderingen in de rente verandert de waarde van de renteswap. Om het tegenpartijrisico te beheersen wordt onderpand uitgewisseld. De onderpandverplichtingen worden voldaan uit de portefeuille Staatsobligaties.

Voor het liquiditeitsrisico is geen bijdrage opgenomen in de berekening van het VEV (2019: geen).

S8. Concentratierisico

Onder concentratierisico wordt verstaan het risico van grote posities binnen de beleggingsportefeuille. Hierdoor kunnen bepaalde ontwikkelingen of gebeurtenissen een groot effect hebben op de waarde van de portefeuille. Het Fonds heeft op verschillende niveaus concentratie-limieten. Het grootste deel van deze concentratielimieten wordt op dagbasis gemonitord.

Het Fonds heeft concentraties van beleggingen in vastrentende waarden in de landen Nederland, Frankrijk en Duitsland. Dit risico wordt maandelijks gemonitord aan de hand van de risicomonitor en bovendien zijn positielimieten opgenomen in de mandaten van de aangestelde vermogensbeheerders. Het netto risico wordt op die manier beheerst waardoor voor het concentratierisico geen buffer is opgenomen in de berekening van het VEV (2019: geen).

Vastgoed	2020		2019	
Verdeling vastgoed per regio:	€	%	€	%
Europa	969	44,0%	875	40,1%
Noord-Amerika	549	25,0%	636	29,1%
Azië	406	18,5%	396	18,1%
Oceanië	265	12,0%	256	11,7%
Midden- en Zuid-Amerika	10	0,5%	19	0,9%
Afrika	1	0,0%	3	0,1%
	2.200	100,0%	2.185	100,0%

Verdeling vastgoed per sector:	€	%	€	%
Gemengd	1.004	45,7%	886	40,6%
Woningen	463	21,0%	451	20,6%
Industrieel vastgoed	391	17,8%	446	20,4%
Kantoren	188	8,5%	196	9,0%
Winkels	154	7,0%	206	9,4%
	2.200	100,0%	2.185	100,0%

De indeling naar sectoren is gebaseerd op het karakter van de betreffende vastgoedbeleggingsfondsen, zoals dat is geformuleerd in de daartoe strekkende prospectussen.

Aandelen	2020		2019	
Verdeling aandelen (excl. private equity) per regio:	€	%	€	%
Noord-Amerika	2.385	53,9%	1.746	51,6%
Europa	700	15,8%	615	18,2%
Azië	1.146	25,9%	816	24,1%
Midden- en Zuid-Amerika	54	1,1%	90	2,6%
Oceanië	116	2,6%	89	2,6%
Afrika	25	0,6%	30	0,9%
	4.426	100,0%	3.386	100,0%
Verdeling private equity per regio:				
Europa	166	38,2%	195	39,6%
Noord-Amerika	198	45,5%	219	44,4%
Azië	71	16,3%	79	16,0%
	435	100,0%	493	100,0%
Verdeling aandelen totaal per regio	4.861	100,0%	3.879	100,0%

Verdeling aandelen (excl. private equity) per sector:	€	%	€	%
Financiële instellingen	691	15,6%	731	21,5%
Informatietechnologie	883	19,9%	506	14,9%
Cyclische consumentengoederen	676	15,3%	453	13,4%
Farmacie	513	11,6%	314	9,3%
Niet-cyclische consumentengoederen	476	10,7%	323	9,5%
Industriële ondernemingen	419	9,5%	287	8,5%
Telecommunicatie	372	8,4%	283	8,4%
Nutsbedrijven	127	2,9%	220	6,5%
Energie	96	2,2%	145	4,3%
Basisindustrieën	173	3,9%	124	3,7%
	4.426	100,0%	3.386	100,0%

De indeling van private equity naar sector is niet beschikbaar.

Belangen groter dan 2% van het balanstotaal

Beleggingen van eenzelfde uitgevende instelling groter dan 2% van het balanstotaal:

	€	%
Staatsobligaties Duitsland	6.121	19,1%
Staatsobligaties Frankrijk	6.025	18,8%
Staatsobligaties Nederland	3.483	10,8%
Staatsobligaties Oostenrijk	1.524	4,7%
Staatsobligaties Verenigde Staten	1.154	3,6%
Staatsobligaties "European Financial Stability Facility"	779	2,4%

S9. Operationeel risico

Het operationeel risico is het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen of onverwachte gebeurtenissen. Het realiseren van een In Control Statement is een belangrijke stap in de beheersing van de operationele risico's.

Voor het operationeel risico is geen bijdrage opgenomen in de berekening van het VEV (2019: geen), aangezien de kans en de impact op de solvabiliteitspositie van het Fonds als zeer beperkt wordt ingeschat.

S10. Actief beheer risico

Risico voor actief beheer ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille en daarmee risico toevoegen. Volgens het standaardmodel dient in beginsel alleen een buffer voor actief beheer risico becijferd te worden voor aandelen indien de tracking error van de aandelenbeleggingen groter dan 1% is. De tracking error meet in hoeverre de aandelenbeheerder zich actief positioneert ten opzichte van de gekozen benchmark. Bij de berekening van het actief beheer risico dient eveneens rekening gehouden te worden met de total expense ratio (T.E.R) van de aandelenbeleggingen.

Voor het Fonds is deze benadering niet geschikt vanwege de aard van de actief beheerde portefeuille. De risicoreductie van de zogeheten 'low volatility' mandaten ten

opzichte van een wereldwijd passief mandaat, compenseert meer dan het risico dat de vermogensbeheerders toevoegen als gevolg van actieve posities ten opzichte van de benchmark. Voor het actief-beheer-risico is derhalve geen bijdrage opgenomen in de berekening van het VEV (2019: geen).

Diversificatie

In de berekeningen wordt eerst berekend welke buffers er nodig zijn voor de individuele risico's. Omdat DNB aangeeft dat deze risico's zich waarschijnlijk niet gelijktijdig voor zullen doen, mag er op de individuele buffers een bedrag in mindering worden gebracht op grond van veronderstelde correlatie tussen met name rente-, aandelen-, vastgoed- en kredietrisico. Deze waarde heet het diversificatie-effect. Het Fonds kent mede dankzij zijn beleid op het gebied van balansbeheer een relatief hoog diversificatie-effect van € 1.819 miljoen (2019: € 1.354 miljoen).

7.9 Gebeurtenissen na balansdatum

De technische voorzieningen in de jaarrekening zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. Sinds 30 september 2012 wordt de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur bepaald met behulp van de Ultimate Forward Rate (UFR). Deze werd in eerste instantie gebaseerd op de door verzekeraars gehanteerde UFR van 4,2%, echter sinds juli 2015 op het (voortschrijdend) 120-maands gemiddelde van de 20-jaars forward rate. Naar aanleiding van het advies van de Commissie Parameters op 12 juni 2019, wordt deze methode aangepast. De belangrijkste wijziging is dat bij de toegroei naar de UFR meer gewicht wordt gegeven aan de marktrente. Daarnaast vindt toegroei naar de UFR vanaf een later moment plaats, pas vanaf looptijd 30 in plaats van vanaf looptijd 20. DNB heeft aangekondigd om de toegroei naar de nieuwe gewichten geleidelijk te implementeren vanaf 1 januari 2021. Deze toegroei wordt in vier gelijke stappen doorgevoerd. Het effect op de dekkingsgraden zal dus de komende jaren geleidelijk optreden. Ondanks dat de nieuwe UFR-methode formeel gezien nog niet van kracht is per einde 2020, zijn de effecten van de stapsgewijze invoering van de nieuwe UFR-parameters opgenomen in de volgende tabel.

	Huidig	2021	vanaf 2024
	100% UFR	75% UFR / 25% nUFR	100% nUFR
Technische voorziening	24.115	24.329	25.037
Dekkingsgraad	129,9%	128,7%	125,1%
Strategisch vereiste dekkingsgraad	113,5%	113,5%	113,5%

7.10 Bestemming saldo van baten en lasten

De bestemming van het saldo van baten en lasten is niet statutair vastgelegd en wordt conform de Abtn verdeeld. Het saldo is conform onderstaande verdeling aan de reserves in de balans toegevoegd.

(in miljoenen euro's):

Bestemming van het saldo	2020	2019
Algemene reserves	-164	-727
Bestemmingsreserve	25	27
	-139	-700

8 Overige gegevens

8.1 Statutaire bepalingen betreffende bestemming van baten en lasten

De bestemming van het saldo van baten en lasten is niet statutair vastgelegd.

8.2 Actuariële verklaring

ACTUARIËLE VERKLARING

Stichting Pensioenfonds ING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds ING te Amsterdam is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een Actuariële Verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarnemend actuaire ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ING, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Omdat Mercer (Nederland) B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Mercer (Nederland) B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 0,2% van de technische voorzieningen eind 2020. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 15,7 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen .

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds ING is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen voldoende zijn ten opzichte van de ambitie van het pensioenfonds, maar niet toereikend voor een volledige afwikkeling op basis van de eigen ambitie bij een risicovrije beleggingsportefeuille.

Amstelveen, 21 mei 2021

Mevrouw drs. J.C.M. Hofmans AAG
Verbonden aan Mercer (Nederland) B.V.

Jaarstaten:

Hash of XBRL file: dAZLQ+FzOsA2DPizpthmlfnfTgbhzGCjbTH22yFs0OA=

Actuariële verklaring:

Hash of XBRL file: Za6LYVzpUdM6ia/lrCB5Bodq4PVRMbQwycaEmJzCJhE=

8.3 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Algemeen Bestuur van Stichting Pensioenfonds ING

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds ING te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds ING per 31 december 2020 en van het resultaat over 2020 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- ▶ de balans per 31 december 2020
- ▶ de staat van baten en lasten over 2020
- ▶ de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie *Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds ING (hierna: het Fonds) zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onze controle-aanpak

Ons inzicht in het bedrijf

Stichting Pensioenfonds ING voert als gesloten ondernemingspensioenfonds de pensioenregeling uit zoals die tot 2014 gold voor (ex-)werknemers van maatschappijen die tot de groep van ING Bank N.V. of NN Group N.V. behoorden. Het vermogensbeheer en de pensioenuitvoering zijn uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners. Het fonds beschikt over een eigen bestuursbureau waarmee zij de uitvoering door de externe vermogensbeheerder en pensioenuitvoerder monitort. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het Fonds en onze risicoanalyse.

Ernst & Young Accountants LLP is a limited liability partnership incorporated under the laws of England and Wales and registered with Companies House under number OC335594. The term partner in relation to Ernst & Young Accountants LLP is used to refer to (the representative of) a member of Ernst & Young Accountants LLP. Ernst & Young Accountants LLP has its registered office at 6 More London Place, London, SE1 2DA, United Kingdom, its principal place of business at Boompjes 258, 3011 XZ Rotterdam, the Netherlands and is registered with the Chamber of Commerce Rotterdam number 24432944. Our services are subject to general terms and conditions, which contain a limitation of liability clause.

Wij beginnen met het bepalen van de materialiteit en het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude, het niet-naleven van wet- en regelgeving of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Als gevolg van de Covid-19-maatregelen waren wij genoodzaakt om onze werkzaamheden met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2020 hoofdzakelijk op afstand uit te voeren. Om de beperkingen in verband met fysieke aanwezigheid en directe observatie te compenseren, hebben we voornamelijk communicatietechnologieën gebruikt en schriftelijke informatie-uitwisseling om de controle-informatie te verkrijgen die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 316 miljoen (2019: € 292 miljoen)
Toegepaste benchmark	1,0% van het pensioenvermogen (afgerond) per 31 december 2020, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en de algemene reserve.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het Fonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1,0% van het pensioenvermogen. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de Auditcommissie overeengekomen dat wij aan het Algemeen Bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 15,8 miljoen rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een ondernemingspensioenfonds. Wij hebben in het opdrachtteam specialisten opgenomen op het gebied van IT audit. Daarnaast hebben wij eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van vastrentende waarden en derivaten, de bepaling van de daaruit volgende kasstromen als basis voor de bepaling van het vereist eigen vermogen en de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van iedere wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude. Het niet-naleven van wet- en regelgeving kan leiden tot boetes, rechtszaken of andere consequenties voor de onderneming die een materieel effect kunnen hebben op de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's

Om de risico's op afwijkingen van materieel belang die het gevolg zijn van fraude te identificeren en in te schatten, verwerven wij inzicht in het Fonds en diens omgeving, met inbegrip van de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Zoals in al onze controles houden wij rekening met het risico dat uitvoerende bestuurders interne beheersmaatregelen kunnen doorbreken. Wij onderzoeken de interne beheersing niet met als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het Fonds.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het Algemeen Bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisaties). Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving en afwijkingen die voortkomen uit oneigenlijke toe-eigening van activa.

In het proces van identificatie van frauderisico's hebben wij overwogen of de Covid-19 pandemie tot specifieke frauderisicofactoren leidt doordat interne beheersing minder effectief is vanwege werken op afstand, doorbreking van interne beheersmaatregelen en cybersecurity risico's. Ook hebben wij overwogen of de oordeelsvorming en beslissingen bij de waardering van de technische voorzieningen wijzen op een tendentie bij uitvoerende bestuurders die mogelijk een risico vormt op een afwijking van materieel belang.

Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd, en voor zover wij noodzakelijk achten, de werking getoetst van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's. Verder hebben wij schattingen beoordeeld op tendenties met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht in de Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling [7.4]. Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen. Onze controlewerkzaamheden om in te spelen op de ingeschatte fraude risico's resulteerden niet in een specifiek kernpunt van onze controle. Wel beschrijven wij in de controleaanpak van het kernpunt waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen onze controlewerkzaamheden om in te spelen op het risico van een mogelijke tendentie bij uitvoerende bestuurders bij de waardering van de technische voorzieningen.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. We hebben de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving. Indien daar sprake van was, hebben wij onze beoordeling van het frauderisico en de gevolgen daarvan voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening, op basis van onze ervaring in de sector, door afstemming met het Algemeen Bestuur, het lezen van notulen, het kennisnemen van rapporten van sleutelfunctiehouders en de compliance officer en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn tijdens de controle alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Tenslotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Continuïteitsveronderstelling

Wij hebben de volgende werkzaamheden verricht om de risico's met betrekking tot continuïteit te identificeren en in te schatten, en om vast te kunnen stellen dat de door het Algemeen Bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Het Algemeen Bestuur heeft een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het Fonds om de continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor tenminste de komende 12 maanden. Wij hebben deze beoordeling met het Algemeen Bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd met de nadruk op de vraag of het Fonds blijft voldoen aan prudentiële vereisten.

Wij overwegen op basis van de verkregen controle-informatie of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het Fonds de activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een Fonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

Algemene controlewerkzaamheden

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- ▶ het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel;
- ▶ het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het Algemeen Bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- ▶ het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- ▶ het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het Algemeen Bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling. Het Fonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het Fonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting [6] Bestemmingsreserve van de jaarrekening. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.
Onze controleaanpak	Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2020 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaire gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het Fonds beoordeeld op basis van het actuair rapport van de certificerend actuaire en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven. Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden: ► Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items de overgang op de Prognosetafel AG2020, de herijking van de ervaringssterfte en de toeslagverlening. ► Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de

	ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaaris.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2020.

Waardering en toelichting van beleggingen zonder directe marktnotering

Risico	De beleggingen voor risico van het fonds (hierna: beleggingen) zijn een significante post op de balans van het Fonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten ('directe marktnotering'). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen. De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het Fonds betreffen dit de posities in onderhandse leningen en derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity en indirect vastgoed kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Het Fonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in paragraaf 'Specifieke grondslagen - Vastrentende waarden, Vastgoed, Overige beleggingen en Derivaten' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting [1] Beleggingen voor risico Pensioenfonds - 'Waarderingsmethode'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2020 per saldo voor € 276 miljoen is belegd in derivaten, € 21 miljoen in onderhandse leningen, € 984 miljoen in een niet-beursgenoteerd hypotheekfonds, € 2.058 miljoen in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen en voor € 435 miljoen in private equity . Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder directe marktnotering niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.
Onze controleaanpak	Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2020. ► Voor de posities in niet-beursgenoteerde fondsen hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum, alsmede de back-testing (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie en het Bestuursbureau onderzocht.

	» Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingsspecialisten betrokken. Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen zonder directe marktnoteringen per 31 december 2020 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen	
Risico	De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds betreffen een significante post in de balans van het Fonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van een uit de markt afgeleide rentetermijnstructuur (de swapcurve) alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het Fonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Het Fonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de technische voorzieningen beschreven in paragraaf 'Specifieke grondslagen - Technische voorzieningen' en een nadere toelichting opgenomen in toelichtingen [7] 'Voorziening pensioenverplichtingen voor risico Pensioenfonds' en [13] 'Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds'. Uit deze toelichtingen blijkt dat (schatting)wijzigingen hebben plaatsgevonden door de overgang naar nieuwe Prognosetafel AG2020 en aanpassing van de ervaringssterfte, de huwelijksfrequentie en de wezenpensioenopslag op basis van nader onderzoek. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor per saldo € 558 miljoen lager uitgekomen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.

Onze controleaanpak	Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van het Fonds. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2020. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetabellen en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de swapcurve per 31 december 2020. Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds per 31 december 2020: ➤ Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het Algemeen Bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. ➤ Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. ➤ Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2020 of de toelichting van de technische voorzieningen.

Uitvoering van vermogensbeheer en pensioenbeheer processen bij service organisaties

Risico	Het Fonds heeft de pensioenuitvoering en het vermogensbeheer uitbesteed aan professionele service organisaties. Het Algemeen Bestuur blijft conform wetgeving eindverantwoordelijk voor de gehele dienstverleningsketen. De financiële informatie die ontvangen wordt van deze service organisaties is opgenomen in de jaarrekening van het

	Fonds. Het Fonds heeft dit toegelicht in paragraaf 'Risicobeeld 2020' van de risicomanagementparagraaf (paragraaf 4.4) in het bestuursverslag. Uit paragraaf 'Verbeteringen in het risicomanagement' van de risicomanagementparagraaf blijkt dat de impact van Covid-19 en het thuiswerken op de operationele uitvoering van de processen gering is geweest. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de uitbestede processen niet goed worden beheerst en dat de ontvangen financiële informatie van de service organisaties niet betrouwbaar is.
Onze controleaanpak	Voor zover relevant voor onze controle van de jaarrekening, hebben wij de juiste werking van interne beheersmaatregelen bij de service organisaties geëvalueerd op basis van de ontvangen ISAE 3402 of soortgelijke rapportages. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gehad voor de effectiviteit van de interne beheersmaatregelen gedurende de periode van thuiswerken als gevolg van Covid-19. Verder hebben wij gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd zoals cijferanalyses en deelwaarnemingen gericht op de uitkomsten van de relevante financiële informatiestromen.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen aanwijzingen die duiden op materiële tekortkomingen in de beheersing van uitbestede processen of in de betrouwbaarheid van financiële informatie ontvangen van de service organisaties die relevant zijn voor de totstandkoming van de jaarrekening.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- ▶ Het bestuursverslag
- ▶ Het verslag niet-uitvoerend bestuur
- ▶ De overige gegevens
- ▶ Kerncijfers, Profiel van het Fonds, Voorwoord, en Oordeel verantwoordingsorgaan.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- ▶ met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- ▶ alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Algemeen Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Benoeming

Wij zijn door het Algemeen Bestuur op 5 december 2014 benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds ING vanaf de controle van het boekjaar 2014 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten geleverd als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Algemeen Bestuur voor de jaarrekening

Het Algemeen Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het Algemeen Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het Algemeen Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Algemeen Bestuur afwegen of het Fonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het Algemeen Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Algemeen Bestuur het voornemen heeft om het Fonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Algemeen Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het Fonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Auditcommissie van het Algemeen Bestuur is belast met het toezicht op de financiële informatieverschaffing.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie *Onze controle-aanpak* hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Communicatie

Wij communiceren met het Algemeen Bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

In dit kader geven wij ook een verklaring aan de Auditcommissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het Algemeen Bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het Algemeen Bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het Algemeen Bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 21 mei 2021

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

